

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

„S HEDVÁBÍM NAD HLAVOU, S OHNĚM V SRDCI“

**Okolnosti a události, které formovaly čs. program zvláštních
úkolů v době druhé světové války**

Michal Stránský

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Moderní dějiny

Diplomová práce

„S HEDVÁBÍM NAD HLAVOU, S OHNĚM V SRDCI“

**Okolnosti a události, které formovaly čs. program zvláštních úkolů
v době druhé světové války**

Michal Stránský

Vedoucí práce:

Mgr. Jiří Vyčichlo, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyjádřil poděkování Mgr. Jiřímu Vyčichlovi, Ph.D., za vedení mé kvalifikační práce, věnovaný čas, odborné rady a cenné připomínky.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. PODNIK PRO CELÉ MUŽE – výběr osob pro zvláštní úkoly.....	6
1.1 Nevítaný host – možnosti čs. zahraniční politiky.....	6
1.2 Všichni prezidentovi muži – parašutisté ve službách čs. exilové vlády	8
1.3 Headhunter – vznik programu a nábor vhodných kandidátů	12
2. OVER THE HILLS AND FAR AWAY – výcvik adeptů v STS 25.....	18
2.1 Cold, wet and miserable – kurz útočného boje	18
2.2 Jen co se vejde do kapes – výzbroj parašutistů a německá materiální převaha	21
2.3 Plumber’s Nightmare – samopal, který (ne)psal historii	24
2.4 Dostaveníčko v Holešovičkách – nové zhodnocení průběhu atentátu na Heydricha	28
3 ...A SRDCE BUŠÍ, KDYŽ SE HRNEŠ DO DVEŘÍ – parašutistický výcvik.....	41
3.1 Hedvábí v plenkách – počátky britského padákového programu	41
3.2 Cena za odvahu – rizika výsadkového výcviku	44
3.3 „X“ – padák, který předběhl svou dobu	47
3.4 Noční jezdci – úskalí vysazovacích letů nad Evropou.....	52
4. NA VLNÁCH KONSPIRACE – krátké vlny ve službách agenturního vysílání.....	58
4.1 Nejdete tam zemřít, ale pracovat – situace v protektorátu v letech 1940–1941	58
4.2 Potůček naděje – obnovení ztraceného spojení	66
4.3 Bod zlomu – podmínky agenturního vysílání v pásmu krátkých vln	70
4.4 Osamělý vlk – Zánik skupiny SILVER A	77
ZÁVĚR.....	90
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	93
RESUMÉ	99

ÚVOD

Program padákových výsadek na území protektorátu Čechy a Morava, organizovaný československou exilovou vládou v Londýně, představuje zlomek z válečného úsilí okupované republiky v době druhé světové války. Počet vycvičených a nasazených dobrovolníků je ve srovnání s celkovým počtem mužů sloužících v československé armádě na Západě a Východě zanedbatelný. Jejich úloha je však nepřehlédnutelná, přestože hodnocení výsadek zůstává ve světle následků jejich činnosti pro velkou část společnosti i nadále otevřenou záležitostí. Nesporným faktem nicméně zůstává, že malá skupina zásadním způsobem ovlivnila život v protektorátu a dodala potřebnou váhu argumentům československé politické reprezentace v exilu v jejím úsilí o obnovu demokratické ČSR. Kritici věcně argumentují represemi, které následovaly po nejznámější akci celého programu, likvidaci Reinharda Heydricha skupinou ANTHROPOID, a následky činnosti ostatních výsadek, které vedly k řadě dalších „menších heydrichiád“. Obhájci však zcela oprávněně zdůrazňují, že to byla především úspěšná likvidace muže číslo tři nacistického Německa, která nakonec spolu s událostmi bezprostředně poté pohnula spojence k revizi Mnichovské dohody a výrazně napomohla ke konečnému uznání Československa v jeho předmnichovských hranicích.

Smyslem této práce je představit unikátní vojenský program v souvislostech, které se mohou při jinak více než bohatém pokrytí tohoto tématu vytrácet. Myšlenka vysílat padákové agenty na území protektorátu prodělala svůj vývoj a měla svého principiálního architekta, kterým byl plukovník František Moravec. Jeho koncepce však byla od počátku zatížena zásadním rozporům mezi požadavkem kvalitního zpravodajského zabezpečení a motivací k provádění tzv. přímých akcí včetně těch, jež v první řadě sledovaly politický cíl. Potřeba působit vojenskými prostředky přímo byla motivována nejen značným tlakem československých spojenců, kteří vyžadovali větší aktivitu domácího odboje, ale taktéž povahou Moravce, jenž byl jako bývalý legionář se zkušeností na srbské frontě ve věci boje za svobodu bytostně přesvědčen o nutnosti přinášet oběti. Práce si proto klade za cíl poukázat na skutečnost, že o průběhu a výsledku celého programu bylo rozhodnuto již na samém jeho počátku. Tento koncepční rozpor nemohla lépe ilustrovat vpravdě dějinná shoda okolností, kdy se na palubě jednoho letadla sešly dvě skupiny, jež měly naplněním svého poslání určit podmínky pro plnění úkolů všech výsadek dalších.

V případě skupin ANTHROPOID a SILVER A bude hlavní pozornost zaměřena na klíčové momenty jejich působení, které až do doby nedávno minulé byly zatíženy z důvodu chybějících zdrojů zavádějící interpretací, nebo které byly zcela neoprávněně odsunuty do pozadí. V případě prvním s přihlédnutím na nové poznatky Jaroslava Čvančary, Vlastislava Janíka a zejména pak Pavla Černého dojde ke zhodnocení průběhu útoku na Heydricha, v případě druhém je práce zaměřena na podmínky působení radisty Jiřího Potůčka, jemuž byl až do relativně nedávné doby v literatuře pojednávající o činnosti skupiny SILVER A nezaslouženě věnován nejmenší prostor. Vedle činnosti uvedených skupin budou v potřebné hloubce objasněny taktéž další faktory, které výrazně ovlivnily vývoj celého programu. Jedná se především o technickou problematiku, jejíž analýza umožní lépe pochopit, že dobrovolníci, kteří se zavázali k plnění úkolů v týlu protivníka, vstoupili do programu, který byl unikátním nejen v koncepci, ale také v prostředcích, kde se na základě prvních zkušeností za cenu pokusů a omylů teprve hledala správná řešení.

Práce si klade za cíl představit program jako nedílnou součást politické akce Edvarda Beneše, která byla z hlediska plnění podmínek a technických možností nesmírně rizikovým podnikem, který za cenu nevyhnutelných ztrát v zápase o československou samostatnost sehrál svou nezastupitelnou roli. Cílem je taktéž objasnit, že operace první vlny, především pak výsadky ANTHROPOID a SILVER A v zásadě definovaly podmínky, ve kterých se realizovaly operační vlny následující. Uvedený rozpor v povaze úkolu výše uvedených skupin byl hlavní příčinou následné krize, které českoslovenští zpravodajští důstojníci v Londýně museli čelit po úspěšné likvidaci Heydricha, vedoucí k zániku pracně budovaných rezidentur, kde především SILVER A zaznamenala mimořádné úspěchy. Na pozadí vybraných kapitol činnosti uvedených výsadek a analýzy technických problémů je program představen v kontextu, který je pro plné pochopení jeho významu a hodnoty kritický.

Zdroje, ze kterých práce čerpá, zahrnují archivní prameny vztahující se ke sledované problematice, které jsou doplněny odbornou sekundární literaturou domácí i zahraniční, pokrývající kontext obecně historický i odborně vojenský. Čerpáno bylo taktéž ze studií předních odborníků pojednávajících o vybraných problémech sledovaného tématu dosud knižně nepublikovaných i technických příruček a manuálů. Jako prvořadý zdroj byl využit fond 37 ze sbírek Vojenského historického archivu, který představuje v objemu i hloubce patrně nejbohatší zdroj poznání o činnosti Zvláštní skupiny D exilového Ministerstva obrany odpovědné

za plánování a realizaci výsadek do protektorátu. Fond 37 však tematicky sledovanou problematiku výrazně přesahuje, neboť nabízí detailní pohled na celou československou zahraniční akci v době druhé světové války. Velkou výzvu a současně příležitost proto pro každého badatele představuje skutečnost, že mnoho poznatků vztahujících se k tématu padákových agentů je obsaženo i v částech, jež nejsou primárně zaměřeny na program zvláštních operací. Jako doplňující zdroj archivních pramenů posloužila vynikající čtyřdílná souborná práce Vojtěcha Šustky *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*, ve které renomovaný historik publikoval klíčové archivní materiály domácí a zahraniční proveniencie vztahující se k činnosti padákových výsadek z Velké Británie a událostem, které byly jejich přímým důsledkem.¹

Sekundární odborná literatura je zastoupena především pracemi Jiřího Šolce, předního odborníka na problematiku historie výsadekových vojsk, jenž po listopadu 1989 jako první dokázal v potřebné hloubce toto téma veřejnosti představit bez zavádějícího ideologického nánosu. Jeho práce jsou o to cennější, že v nich mohl zhodnotit vlastní bohatou kariéru v řadách výsadekového vojska. Tituly *Bylo málo mužů*, *Přijdeme za svítání*, *A zpívali jsme Tipperary*, *Ďáblova past*, *Podpalte Československo!*, *Po boku prezidenta* a *Červené barety* doplňují práce dalších respektovaných historiků – Jaroslava Čvančary, Jindřicha Marka, Zdeňka Jelínka, Eduarda Stehlíka a dalších. Uvedení autoři jsou zastoupeni především tituly *Někomu život, někomu smrt*, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, *Muži z Ringway*, *Operace Silver A a Jan Kubiš. Nezastaví mne ani to nejhorší...*² Výjimečným je i mezi pracemi uvedených autorit titul *Muži pro speciální operace* od Marie Matušů, ve kterém autorka v detailu objasnila organizační rámec podniku a nahlédla za pomoci archivních materiálů taktéž do všednodennosti

¹ ŠUSTEK, Vojtěch, *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Svazek 1, Praha 2012; ŠUSTEK, Vojtěch, *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Svazek 3, Praha 2019.

² ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, Praha 1991; ŠOLC, Jiří, *Přijdeme za svítání. Diverze v neregulérní válce československého odboje v letech 1939–1945*, Praha 2005; ŠOLC, Jiří, *A zpívali jsme Tipperary: výcvik československých parašutistů ve Velké Británii*, Praha 1993; ŠOLC, Jiří, *Ďáblova past*, Praha 1993; ŠOLC, Jiří, *Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*, Praha 2005; ŠOLC, Jiří, *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*, Praha 2007; ŠOLC, Jiří, *Červené barety*, Praha 2003; ČVANČARA, Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt. 1941–1943*, Praha 2008; ČVANČARA, Jaroslav, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, Praha 2016; MAREK, Jindřich, *Muži z Ringway I.: českoslovenští parašutisté ve Velké Británii 1941–1945*, Cheb 2014; JELÍNEK, Zdeněk, *Operace Silver A*, Praha 1992; STEHLÍK, Eduard, *Jan Kubiš. Nezastaví mne ani to nejhorší...*, Žďár nad Sázavou 2017.

účastníků programu zvláštních operací.³ K objasnění technické stránky byly využity tituly a studie zaměřené na problematiku rádiového spojení a výsadkové přípravy, kde bylo čerpáno především z prací domácích autorů Vítězslava Hanáka a Josefa Plzáka, předních odborníků na otázku vysílání v pásmu krátkých vln.⁴ Zahraniční literatura pro účel této práce pomáhá objasnit především výsadkovou a střeleckou problematiku, kde na domácím trhu dosud chybí dostupné zdroje. Potřebný záběr poskytli především autoři Leroy Thompson, John Tanner a Jean –Louis Perquin.⁵

Při výběru domácí literatury byli zohledněni autoři, kteří se problematikou zabývají dlouhodobě a kteří se díky výsledkům své badatelské činnosti těší zaslouženému respektu doma i v zahraničí. U řady z nich je jejich kompetence podtrhována schopností revidovat předchozí výsledky vlastního bádání na základě nových poznatků, jak můžeme například v otázce zhodnocení průběhu útoku na Heydricha sledovat u Jaroslava Čvančary nebo Eduarda Stehlíka. Jejich respekt ke sledovanému tématu a úsilí o objektivní zachycení skutečnosti pomáhají odhalit po dekádách zažitá klišé jako účast dalších parašutistů na provedení akce nebo rozhodnutí Gabčíka upustit od útoku samopalem z důvodu projíždějící tramvaje. V práci naopak nebyla zohledněna díla autorů, jejichž badatelské úsilí bylo zatíženo ideologicky, jako například v případě Eduarda Čejky, přestože se jako jeden z prvních již v šedesátých letech pokusil spolu s Tomanem Brodem o rehabilitaci účastníků západního odboje zpracováním publikace pojednávající o této tehdy zapovězené kapitole moderních národních dějin. Hodnota tohoto nepochybně záslužného úmyslu byla pochopitelně kompromitována nezbytnými úlitbami socialistickému zřízení a vydatnými zásahy cenzora. Tendencním výkladem a úmyslnou fabulací jsou taktéž zatížena díla dříve velmi populárního autora literatury faktu Miroslava Ivanova, který otázce nejvýznamnější akce zahraničního odboje věnoval značnou pozornost. Tento autor ovšem více než kdo jiný přispěl k rozšíření narativů, jež se zcela zjevně rozcházejí se skutečností a které zcela svévolně a účelově staví řadu mimořádných osobností odboje do negativního světla, zatímco jiné nezaslouženě glorifikuje. Přestože jeho práce dodnes zůstávají pro řadu čtenářů zdrojem poznání, do pramenné základny této studie nebyly pro svou přetrvávající rozporuplnost zahrnuty.

³ MATÚŠŮ, Marie, *Muži pro speciální operace*, Praha 2005.

⁴ HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem 2002; PLZÁK, Josef, *Analýza agenturního rádiového spojení se stanicí LIBUŠE*, In: ŠUSTEK, Vojtěch, *Operace SILVER A*, Praha 2010.

⁵ THOMPSON, Leroy, *The Sten Gun*, Oxford 2012; TANNER, John, *RAF Airborne Forces Manual, The official Air Publication for RAF Paratroop Aircraft and Gliders, 1942–1946*, London 1979; PERQUIN, Jean–Louis, *The Clandestine Parachute and Pick-Up Operations*, Paris 2012.

Pro lepší pochopení situace účastníků programu byla tehdy dostupná technologická řešení konzultována taktéž s odborníky z řad Ministerstva obrany a Armády České republiky, kteří poskytli unikátní náhled do současných možností, které se nabízí při plnění v povaze shodných nebo podobných úkolů. Srovnáním se současnou praxí obzvláště vyniká „pionýrský“ charakter tehdejších metod a prostředků, což celý podnik činí o to více mimořádnou kapitolou našich moderních dějin.

1. PODNIK PRO CELÉ MUŽE – výběr osob pro zvláštní úkoly

1.1 Nevítaný host – možnosti čs. zahraniční politiky

Vznik a vývoj programu padákových výsadek nelze přirozeně pochopit bez politického rámce, který jej utvářel. Hodnotit jej pouze z pohledu vojensko-technického nás připraví o možnost pochopit jeho podstatu, neboť každá akce vojenská je pouze nástrojem a důsledkem akce politické. Vedoucí osobností československé zahraniční akce během druhé světové války byl Edvard Beneš, jehož politika a státnický odkaz jsou dodnes domácí odbornou i laickou veřejností vnímány nejednoznačně. Do jeho smělých kalkulací a plánů, které v souladu s masarykovskou tradicí vždy usilovaly o zachování Československa jako demokratického státu uprostřed neklidné Evropy, trvale zasahovala vyšší moc silnějších zahraničních aktérů, kteří místo snahy o udržení křehké bezpečnostní rovnováhy sledovali především své vlastní geopolitické zájmy. Osudová rozhodnutí byl Beneš vždy nucen činit v podmínkách mimořádně složité mezinárodní konstelace a v jeho hodnocení bychom proto neměli zapomínat na okolnosti, za kterých na sebe opakovaně bral odpovědnost za osud republiky.

V polovině třicátých let 20. století však přes veškeré úsilí československá zahraniční diplomacie pod jeho vedením stanula ve slepé uličce. Hitlerova snaha o obnovení původní německé velikosti v podobě Třetí říše přirozeně přitahovala jeho pozornost nejprve do sousedních prostorů, kde žilo početné německé obyvatelstvo. Po vyřešení „rodinné záležitosti“ anšlusem Rakouska bylo logicky na řadě Československo se svou více než 3 milionovou německou menšinou. Ta se stala vhodným nástrojem a argumentem k odtržení československého pohraničí, které po staletí představovalo přirozenou bariéru, chránící přístup do srdce českých zemí. Poslední otázka, zda budou spojenci Československa ochotni zastavit recidivu nacistické agrese, byla zodpovězena na Mnichovské konferenci 29. září 1938.⁶ „*Mír pro naši dobu*“⁷ tak, jak jej

⁶ Poměr Velké Británie k Mnichovu byl s ohledem na neexistenci spojenecké smlouvy s Československem odlišný než v případě Francie, která se v momentu osudové zkoušky vlastního smluvně garantovaného bezpečnostního systému jednoduše zřekla svého spojence. Přestože britská strana v otázce Československa dospěla ke stejnému přesvědčení, z pohledu formální kredibility její zahraniční politiky tak učinila za mnohem výhodnějších podmínek. Díky své zásadě smluvně se nevázat nikde tam, kde by s možnými závazky hrozilo zavlčení do situace, která by se bezprostředně nedotýkala zájmů Koruny, mohl se Londýn na rozdíl od Paříže vyhnout poněkud diplomaticky choulostivé situaci a dopřát si pohodlí v zaujetí shodného stanoviska, aniž by však toto mohlo být považováno fakticky i morálně za zradu.

⁷ Fráze, kterou Neville Chamberlain prezentoval podpis Mnichovské dohody a následné britsko-německé smlouvy po svém návratu z Mnichova 30. září 1938. CAQUET, Pierre, *Zvon zrady. Mnichovská dohoda a Československo 1938*, Brno 2020, s. 105, 187.

vy nuceným odstoupením pohraničních oblastí ČSR zamýšlel britský ministerský předseda Neville Chamberlain, prokázal navzdory očekávání velmi krátký život, přesto i po obsazení zbytku Československa až do napadení Polska platil v západní Evropě za konstruktivní politiku, jež mohla zabránit další světové válce.

Chybná kalkulace Beneše, který předpokládal, že Paříž dostojí spojeneckým závazkům, jej přivedla před nejtěžší rozhodnutí jeho života. Vydáním pokynu armádě k vyklizení pohraničních pevností učinil politické rozhodnutí, které jeho kritici a nepřátelé interpretovali jako kapitulaci.⁸ Pro Edvarda Beneše jakkoli těžké rozhodnutí nicméně nebylo tečkou za příběhem československé samostatnosti. Po své rezignaci na post hlavy státu krátce po podepsání mnichovské dohody zůstal politicky aktivní a stále věřil ve vlastní schopnost předvídat další vývoj událostí.⁹

Nepochyboval, že tehdejší situace směřovala k válce, která nakonec měla vrátit svobodné Československo na mapu Evropy.¹⁰ Jeho cesta nejprve vedla do Velké Británie, kde se ovšem musel zavázat nevyvíjet žádnou politickou činnost, a posléze také do Spojených států, kde přijal pozvání Chicagské univerzity jako hostující profesor.¹¹ Po napadení Polska v září 1939 musely Velká Británie a Francie čelit bolestné skutečnosti, že jejich politický boj na zdrženou ve formě appeasementu se vyčerpal a obětování Československa neukojilo hlad nacistického Německa po další teritoriální expanzi.¹²

Po vypuknutí konfliktu se Beneš znovu přihlásil k politické práci a ve věci obnovení demokratické Československé republiky vyvíjel diplomatickou činnost z anglického exilu. Jeho návrat do čela vedení československého zahraničního odboje nicméně nebyl samozřejmou záležitostí. Svou pozici musel obhajovat nejen proti domácím architektům mnichovské dohody

⁸ Střízlivé hodnocení situace, která je dodnes nezhojeným národním traumatem, nabízí historik a vojenský odborník Jiří Šolc: „*Po březnovém anšlusu Rakouska se Československo dostalo do situace vojensky neudržitelné, vzhledem ke svým silám a možnostem, pokud by se bránilo samo. Ostatně i v tom lepším případě, že by stanulo v jedné frontě se západními spojenci – Francií a Velkou Británií – závisel by jeho osud více od konečného výsledku války než od vojenské srážky s Německem na československém území. Strategické postavení Československa, obkličitého Německem a státy nepřátelsky naladěnými (Polsko a Maďarsko), bylo prakticky beznadějně. Úkol československé armády byl chápán jako boj na zdrženou a bitva o čas, nutný k tomu, aby spojenci ČSR mohli mobilizovat a rozvinout na západě své hlavní síly na široké frontě. Předpokládalo se, že odpor československé armády, při němž bude bojem vyklizena západní polovina státu a ustoupí se až na Slovensko, takové časové předpoklady vytvoří.*“ ŠOLC, Jiří, *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*, Praha 2007, s. 55–56, 150.

⁹ Edvard Beneš abdikoval na nátlak okupační moci 5. října 1938. LOCKHART, Robert Hamilton Bruce, *Přichází zúctování*, Krmov 2004, s. 84–88, 131.

¹⁰ CAQUET, s. 213.

¹¹ MARÉS, Antoine, *Edvard Beneš. Drama mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha 2016, s. 216, 220–222.

¹² Tamtéž, s. 224.

z řad britských konzervativních politických kruhů, které se na něj i nadále dívaly se značnou nedůvěrou pro jeho podporu Francie, jež učinila problematický SSSR součástí vlastního bezpečnostního konceptu.¹³ Kriticky jej hodnotila taktéž řada československých exilových politiků. Ti jej činili odpovědným za následky jeho zahraniční politiky principiálně orientované na Francii, jež Československo nakonec dovedla do Mnichova.¹⁴

Edvard Beneš se přesto jako nevídaný host a nastavené zrcadlo všech „appeaserů“ na anglické půdě pustil do nového zápasu za obnovení československé samostatnosti se stejnou zarputilostí, s jakou po boku Tomáše Garrigue Masaryka nakonec v roce 1918 vybudoval Československý stát. Pro jeho pozici bylo kriticky důležité vytvořit si okruh spolehlivých spolupracovníků doma i v zahraničí a podpořit legitimitu vlastní politické akce vybudováním československého zahraničního vojska tentokrát na půdě Francie a později Velké Británie, které mělo po boku spojenců přispět k porážce nacistických armád a podílet se na osvobození republiky.¹⁵

1.2 Všichni prezidentovi muži – parašutisté ve službách čs. exilové vlády

Vytvořením zahraniční armády, zformované na podzim roku 1939 ve Francii, byla upevněna pozice československé politické emigrace. Status exilové vlády jí však nebyl přiznán a jako Československý národní výbor byla v říjnu 1939 Francií a Velkou Británií uznána jako orgán reprezentující československý národ, jemuž byla podřízena exilová armáda. V lednu 1940 byla pod velením generála Rudolfa Viesta založena 1. československá divize, jež jako celek do ústupových bojů předcházejících pádu Francie nasazena nebyla, kterých se přesto účastnily její části, především 1. a 2. pěší pluk. Po evakuaci jednotek na půdu Velké Británie v červnu 1940 musely být tyto z důvodu neúplných počtů reorganizovány do 1. československé smíšené brigády.¹⁶

S porážkou Francie se na anglickou půdu přesunul taktéž Československý národní výbor. Pozice Beneše se poté v jeho rámci poněkud upevnila. Francouzské politické prostředí mělo jen málo pochopení pro muže, jenž se stal černým svědomím a němou obžalobou francouzské

¹³ Velká Británie se dívala na nárůst moci a vlivu SSSR v Evropě se stejnou mírou znepokojení jako na nárůst moci nacismu. V některých ohledech bolševismus chápala pro Evropu jako riziko větší, neboť se Moskvě cestou Kominterny podařilo úspěšně aktivizovat národní komunistická hnutí, která mohla (a programově i měla) připravit nástupní prostor pro bolševizaci celé Evropy. LOCKHART, s. 81–82.

¹⁴ MARÉS, s. 226–228.

¹⁵ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české*, Svazek XV.a, Praha 2006, s. 276.

¹⁶ Tamtéž, s. 461–464.

meziválečné zahraniční politiky, již se snažil být po celou dobu v úloze ministra zahraničí a prezidenta spolehlivým partnerem a který paradoxně jako první sklízел její hořké plody. Situace na anglické půdě byla pro Čechoslováky příznivější, neboť pádem Francie se v zápase proti nacistické mašinérii Velká Británie ocitla osamocena. Přestože v otázce situace československé politické emigrace zůstávala i nadále kategoricky opatrná, v otázce možného zapojení její zahraniční armády byla o poznání pružnější.¹⁷

První příležitost zapojit se do boje proti společnému nepříteli dostali českoslovenští letci. Řada z nich se vyznamenala již v bitvě o Francii a nyní měli svým dílem výrazně přispět k zadržení německé Luftwaffe nad Kanálem, jež usilovala dosažením vzdušné nadvlády o otevření cesty plánované německé invazi. 310. československá stíhací peruť RAF byla zřízena symbolicky v první den letecké bitvy o Británii, 10. července 1940.¹⁸ Po ní následovaly ještě další dvě československé stíhací (312. a 313.) a jedna bombardovací (311.) peruť. Letci a mechanici samostatných československých perutí RAF tím mohli k porážce nacismu přispět téměř okamžitě, situace v nově utvořené československé smíšené brigádě však byla odlišná a perspektiva možného zapojení do bojů se pro čs. pěší jednotky pro blízkou budoucnost rýsovala spíše v teoretické rovině.

Příležitost k nasazení však brzy přišla z neočekávaného směru. Spolupráce vojenského vedení československé exilové vlády s britským partnerem zahrnovala i spolupráci s britskými zpravodajci, kteří stáli taktéž za zorganizováním odletu zpravodajské skupiny plukovníka Františka Moravce v předvečer okupace, 14. března 1939.¹⁹ Novým výrazným hráčem na poli britských tajných služeb se stala SOE,²⁰ jež byla jako mnoho nekonvenčních projektů ideovým dítětem velkého přítele československé samostatnosti Winstona Churchilla. Britský ministerský

¹⁷ LOCKHART, s. 157–160; MATÚŠŮ, s. 75.

¹⁸ Téhož měsíce ovšem zaznamenalo výrazný úspěch také čs. exilové vedení. V odpovědi na své memorandum, kterým se Československý národní výbor prohlásil za prozatímní exilovou vládu, obdržel Edvard Beneš prostřednictvím britského ministra zahraničí lorda Halifaxe 18. července souhlasné stanovisko britské vlády. Potřebný impuls k úplnému uznání však přišel až o rok později, kdy došlo k zásadní změně v rovnováze sil na evropském bojišti. Hitlerovo rozhodnutí anulovat platnost paktu o neútočení ze srpna 1939 zahájením operace Barbarossa v červnu 1941 vešlo Moskvu do tábora spojenců. Sovětský svaz ve snaze zajistit si jejich spolupráci rychle přehodnotil svůj postoj k dosavadnímu spojeneckému úsilí. Změna proto nastala i ve vztahu k čs. exilové reprezentaci, které SSSR z vlastní iniciativy navrhl úplné uznání a možnost budovat čs. vojenské jednotky na svém území. Tradiční obava britské diplomacie z pronikání Sovětů do Evropy však sblížení čs. exilu s Moskvou rozhodně nevítila. Londýn, vědomý si signálu ze SSSR a možných důsledků pro střední Evropu, se proto k vyvážení vlivu na čs. exilové vedení nakonec rozhodl 18. července 1941 plně uznat čs. exilovou vládu jako jediného reprezentanta československého národa. Uvedeného dne tak ovšem již dříve učinil SSSR.

¹⁹ ŠOLC, Jiří, *Po boku prezidenta*, s. 61–68; PAJER, Miloslav, *Českoslovenští letci v RAF. Jednotky britského bombardovacího a pobřežního letectva. 1940–1945*, Praha 2016, s. 135.

²⁰ SOE – Special Operation Executive – britská tajná vojenská agentura, pověřená organizací zpravodajských, diverzních a sabotážních operací na území okupované Evropy.

předseda v této instituci usiloval o vytvoření organizace, která by v úzké spolupráci s domácím odbojem okupovaných států dokázala narušovat válečné úsilí Německa a jeho spojenců z týlu prostředky neregulární války – sabotážemi, teroristickými akcemi, špionáží a černou propagandou. Tato idea však vzbudila jen málo nadšení mezi ostatní britskou zpravodajskou komunitou, vyžadující pro svou činnost v zázemí protivníka naopak klid.

Vahou Churchillovy osobnosti se nový koncept přesto začal realizovat v rámci ministerstva pro hospodářskou válku pod vedením Hugh Daltona.²¹ SOE záhy po svém založení v červenci 1940 začala detailně analyzovat stav odbojových hnutí v Evropě za účelem navázání možné spolupráce. „*Baker street irregulars*“²² se pochopitelně zaměřili taktéž na prostor střední Evropy, který představoval klíčový tranzitní koridor a kde nacistické Německo mělo možnost dosud relativně nerušeně čerpat z rozvinutého zbrojního průmyslu.

Československý domácí odboj se aktivizoval již krátce po podepsání Mnichovské dohody, jeho politická a vojenská část se nakonec počátkem roku 1940 spojily ve společný orgán ÚVOD, Ústřední vedení odboje domácího, s nímž ovšem spolupracovaly další regionální odbojové skupiny. Jeho členy byli významní představitelé politického života, stejně jako demobilizovaní vojenští zpravodajci a vojáci, zaměstnanci ministerstev, pošt, úřadů nebo železnic. Významnou a svou organizací nad jiné vynikající složku odboje představovali Sokolové. Rozsah a úroveň domácího hnutí odporu stejně jako strategická poloha Československa proto nemohly u SOE zůstat bez povšimnutí a pobídka k užší spolupráci přišla velmi rychle.²³

V roce 1940 bylo ovšem patrné, že domácí odboj se v boji s okupační mocí značně opotřebovává a je schopen jen omezené regenerace. Pro jeho další pokračování v činnosti, jež by dále odpovídala potřebám československého exilového vedení a britského spojence, byla na popud přednosta zpravodajského odboru plukovníka Františka Moravce²⁴ vytvořena

²¹ MEW – Ministry of Economic Warfare – Ministerstvo pro hospodářskou válku. Koncept neregulární války byl jako jedna ze součástí britské reakce na nekontrolovaný nárůst německé agrese teoreticky rozvíjen v úzkém kruhu vysokých britských důstojníků již v roce 1938. Pro potřeby realizace této koncepce bylo téhož roku zřízeno oddělení D (Destruction) v rámci MI6, které v případě německé invaze na britské ostrovy mělo organizovat sabotážní a teroristickou činnost v týlu nepřítele. STEJSKAL, James, *No Moon as Witness: Missions of the SOE and OSS in World War II*, Oxford 2021, s. 16; ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, Praha 1991, s. 34–35.

²² Jedno z dobových slangových označení, odkazující na nekonvenční charakter SOE a sídlo ústředí organizace na adrese Baker Street 64 v Londýně. STEJSKAL, s. 13.

²³ MATÚŠŮ, s. 75.

²⁴ Přednosta II. (zpravodajského) odboru MNO (Ministerstva národní obrany) v Londýně byl jednou z nejvýraznějších osobností čs. zahraničního odboje za druhé světové války, která zásadním způsobem ovlivnila zpravodajskou činnost v období před vypuknutím konfliktu a v jeho průběhu. Patřil mezi stoupence aktivního odporu proti okupaci

skupina v čele s majorem Karlem Palečkem,²⁵ jež se stala základem pro pozdější Zvláštní skupinu D. Tato skupina byla v úzké spolupráci s SOE pověřena přípravou dobrovolníků, kteří měli být vysíláni vzdušnou cestou na území protektorátu. Padákoví agenti vycvičení ve speciálních výcvikových zařízeních SOE měli doplnit prořídle řady domácího odboje a dopravit potřebný materiál k ilegální činnosti včetně zbraní, radiostanic a vycvičených radistů k zajištění spojení s Londýnem.²⁶

Vedle úzké spolupráce s domácím odbojem měli parašutisté plnit taktéž konkrétní úkoly stanovené exilovým velením, především úkoly zpravodajské. Objektivní informace o aktuální situaci v protektorátu byly pro exilovou vládu obzvláště důležité, neboť definovaly rámec, v němž bylo možno činit další politická rozhodnutí. S tím souvisela nutnost vyslat vedle zpravodajských skupin taktéž velký počet skupin spojovacích. Nezřídka byly proto připravovány a vysazovány skupiny zpravodajské a organizační, v jejichž sestavě byl zařazen vycvičený radiotelegrafista s vlastní radiostanicí. Vedle zajištění spojení a zpravodajského zabezpečení však byly připravovány i skupiny sabotážní, jejichž úkolem byl útok na objekty kritické pro válečné úsilí protivníka, jako rafinerie, zbrojní závody, skladiště pohonných hmot nebo železniční uzly. Vedle uvedených skupin byly ovšem připravovány a vysílány taktéž výsadky teroristické s úkolem likvidovat vysoce postavené osoby z prostředí nacistického aparátu a kolaboranty z řad domácího obyvatelstva.²⁷

V podmínkách československého vojska ojedinělý program představoval pro každého dobrovolníka životní výzvu. Z povahy úkolu a podmínek plnění se jednalo o nesmírně riskantní podnik s omezenými vyhlídkami na přežití. Představa, že padákový agent zasazený vzdušnou cestou do týlu protivníka se v prostoru okupované střední Evropy bude moci bez možnosti návratu dočkat konce války, byla možná spíše v teoretické rovině. Této skutečnosti si byli vědomi českoslovenští zpravodajci ještě dříve, než byla potvrzena praxí. Jednosměrný lístek však pro mladé muže v řadách zahraničního vojska zaváněl nebezpečím stejně jako exkluzivitou

s vědomím nutnosti přinášet oběti. S řešením krize roku 1938 v podobě Mnichova se nikdy nesmířil v přesvědčení, že Československo i bez podpory spojenců mělo o své hranice bojovat.

²⁵ „Táta“ Karel Paleček byl jedním z důstojníků Moravcovy „jedenáctky“, která v předvečer okupace na popud britské tajné služby letecky odcestovala do Velké Británie a v Londýně se stala jednou z klíčových opor úsilí Edvarda Beneše za obnovení demokratické ČSR v předmnichovských hranicích. V rámci programu padákových výsadků do protektorátu byl pověřen nejprve organizováním náboru dobrovolníků, později se stal z pověření Františka Moravce vedoucí osobností celého programu.

²⁶ MATÚŠŮ, s. 86.

²⁷ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 44–45.

a příležitostí k akci. O dobrovolníky ochotné stát se „*skokany*“²⁸ proto skupina majora Palečka nikdy neměla nouzi.

1.3 Headhunter – vznik programu a nábor vhodných kandidátů

*„V rámci padákových výsadků Zvláštní skupiny D při II. odboru MNO bylo provedeno 38 operací, z toho 37 za použití vzdušného výsadku, v jejichž rámci bylo nasazeno 101 mužů. Pouze jediný z nich se dostal ke splnění svého úkolu jinou než vzdušnou cestou. Ztráty byly vysoké. V bojích padlo, zahynulo, či smrt vlastní rukou zvolilo 38 mužů. Dalších 23 bylo zajato a z nich 14 popraveno. Pouze 35 % vysazených přežilo bez úhony.“*²⁹

Nekompromisní statistika Jiřího Šolce otevírá úvodní kapitolu příběhu všech dobrovolníků, kteří se zavázali k poslání, v němž bylo vysoce pravděpodobné, že naleznou vlastní smrt.³⁰ Výběr osob pro nový, nevyzkoušený a velmi riskantní podnik nebyl jednoduchou záležitostí, kde nebylo možné čerpat z předchozích zkušeností. Tímto úkolem byl již na konci roku 1940 pověřen Paleček. Program se tedy rozběhl ještě před vznikem Zvláštní skupiny D II. (zpravodajského) odboru exilového Ministerstva národní obrany, jež byla roku 1941 vytvořena k přípravě, organizaci a odesílání padákových agentů na okupované území protektorátu.³¹

Zpočátku nebylo zcela jasno o konceptu zamýšlených operací, jenž prodělal svou vlastní genezi především v hlavě plukovníka Moravce v závislosti na vývoji vojenské situace a postavení exilové vlády v Londýně. Základním východiskem byla potřeba podpory domácího odboje v jeho sabotážní činnosti, což zcela korespondovalo s ambicemi Churchillovy doktríny „*Set Europe ablaze*“.³² Přes veškeré úsilí domácího odboje v této oblasti se však jeho možnosti v roce 1940 vyčerpávaly, neboť odezva na sabotážní a diverzní akce byla ze strany okupačních úřadů razantní a, jak se rychle ukázalo, v důrazu měla narůstat. Pro Velkou Británii však bylo v uvedeném roce naprosto zásadní, aby evropská odbojová hnutí na okupovaných územích

²⁸ Slangové a v komunitě soustředěné okolo Zvláštní skupiny D všeobecně užívané označení pro parašutisty a účastníky programu padákových výsadků do protektorátu.

²⁹ Tamtéž, s. 169.

³⁰ Odhady celkových ztrát všech agentů nasazených do roku 1945 v operacích SOE a OSS (americký protějšek SOE) je odhadován na 25 %. Řada z agentů byla zabita v akci, později popravena nebo nepřežila věznění v koncentračních táborech. STEJSKAL, s. 6.

³¹ MATÚŠŮ, s. 100.

³² „*Podpalte Evropu*“ byla Churchillova neformální výzva, kterou po pádu Francie v létě 1940 vydal pokyn k vybudování organizace SOE, jež měla podporovat domácí odbojová hnutí na územích obsazených Německem. DUNSTAN, Simon, *Commandos: Churchill's 'Hand of Steel'*, Oxford 2003.

svou činnost nadále zesilovala. V rámci spolupráce se SOE se proto v původních plánech počítalo s vysíláním potřebného sabotážního materiálu a odborných kádřů v oboru destrukce cestou vzdušných výsadek. Parašutisté měli především zabezpečit dopravu a předání technických prostředků domácímu odboji, kterému se také jako vycvičení specialisté v oblasti destrukce měli dát k dispozici jako instruktoři a školitelé.³³

Situace exilové vlády ve Velké Británii a stav domácího odboje v protektorátu si však brzy vyžádaly podstatné rozšíření původního formátu. Na základě zpráv z domova bylo zjevné, že ztráty, které domácí odboj v letech 1940–1941 utrpěl, výrazně omezily jeho akceschopnost. Současně s vývojem na frontách zesílil tlak na exilové vedení ze strany spojenců nabádající k jeho větší aktivitě. Zejména nový a překvapivý spojenec Sovětský svaz požadoval ve světle vlastních kolosálních lidských a materiálních ztrát větší vůli k obětem. Beneš, který se vstupem SSSR do války na straně spojenců nepochyboval o konečné porážce Německa, sám cítil potřebu hmatatelných výsledků domácí odbojové činnosti, aby stejně jako například Poláci mohl v potřebné míře disponovat dostatečným důkazem o příspěvku okupované republiky ke spojeneckému válečnému úsilí. Výsledky domácího odboje měly představovat nezbytný politický kapitál v budoucím vyjednávání o revizi výsledků mnichovské konference. A protože se válečná situace roku 1941 vyvíjela nepředvídatelným tempem, bylo nutné si potřebné „zásluhy“ připsat co nejdříve.³⁴

Požadavek politického vedení našel živnou půdu v militantně laděném šéfovi československých zpravodajců, jenž koncem roku 1941 dospěl k závěru, že vedle materiální podpory bude nezbytné doplnit prořídlé řady domácího odboje o vlastní kádry a pro větší efektivitu činnosti také vytvořit nové řídicí struktury, na něž měl být odboj v protektorátu napojen. Současně však měly být Londýnem budované konspirační sítě po stránce zpravodajské, spojovací i operační na domácím hnutí odporu nezávislé, aby mohly lépe plnit požadavky exilového vedení. Tím se zásadně rozšířil původní koncept programu, který již neměl být pouze zahraniční asistencí při provádění otevřených akcí proti okupační moci, ale prostředkem, jímž by londýnské vedení dosáhlo v otázce odbojové činnosti doma rozhodujícího vlivu.³⁵ Původního poslání programu se však Moravec jako jeho hlavní architekt a rozhodný advokát přímých akcí nevzdal.³⁶

³³ MATÚŠŮ, s. 85.

³⁴ Tamtéž, s. 86.

³⁵ ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 193–97; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 95–96; MATÚŠŮ, s. 86.

³⁶ Vojenský historický archiv (dále jen VHA) 37–308–3. Vydání úkolu skupině ANTHROPOID. Originál strojopis z 3. října 1941 pořízený u Františka Moravce.

Sabotážní a diverzní posláni proto zejména v první připravované vlně výsadků mělo představovat jeho značnou část. Až výsledky realizovaných operací z roku 1942 si vynutily upozadění potřeby sabotáže a diverze v původně zamýšleném rozsahu, neboť svými důsledky bránily k náležitému rozvinutí zpravodajské činnosti, na níž bylo exilové vedení existenčně závislé.

První výběr osob přicházejících v úvahu pro plnění zvláštních úkolů, jejichž povaha byla tehdy ještě nejasná, proběhl v Leamingtonu již na konci roku 1940. Tam se formující československé jednotky přesunuly z Cholmondeley a kde již probíhal organizovaný výcvik. Paleček byl pro svůj úkol vybaven doporučujícím dopisem ministra národní obrany generála Sergeje Ingra, s nímž se měl obrátit na velitele brigády generála Bedřicha Neumanna. Jak Marie Matúšů ve své výtečné práci *Muži pro speciální operace* dokládá, o podobě výběru kolovaly různé legendy: „*Vyprávělo se, že Paleček chodil po objektech v přestrojení za vojína, spal na ubytovných mužstve, jedl s ním v jídelně, naslouchal názorům a pozorně sledoval chování vyhlédnutých kandidátů.*“³⁷

V jednotce bylo ovšem sotva možné celou záležitost dlouhodobě utajit, a proto nemělo smysl provádět výběr cestou konspirace. Zprávy se šířily poměrně rychle, což bylo logickým důsledkem skutečnosti, že jednotka izolovaná v jazykově odlišném prostředí měla přirozený sklon žít především svým vnitřním životem. Každá novinka, zejména pak ta, která měla být předmětem utajení, se šířila rychlostí kulového blesku. Pozdější výběr proto probíhal v poněkud upravené formě a lišil se od první Palečkovy návštěvy v Leamingtonu především tím, že zpravodajští důstojníci od velitelů čs. jednotek nejprve obdrželi seznam vhodných kandidátů a až poté navštívili jednotku, ke které byl potenciální kandidát přidělen, k osobnímu setkání.³⁸

První nábor proběhl zcela v režii Palečka 27. listopadu 1940. Toho dne se zúčastnil shromáždění velitelů, po němž se přesunul k 1. praporu a z předloženého seznamu vytipoval šest osob, které pozval na pohovor. Marie Matúšů popsala pohovor takto: „*Náborovou proceduru rozdělil na dvě části. V první se měl vybraný voják dozvědět, že připadá v úvahu pro zvláštní posláni a jak důležité je toto posláni pro československý národ. Paleček mu dle svých slov nezastíral potíže a riskantnost tohoto úkolu. Vyjádřil-li se vybraný kandidát kladně, byl vzat do slibu a byla mu sdělena vážnost tohoto slibu. Následně mu bylo podrobněji naznačeno jeho možné posláni a byl opět dotázán, zda souhlasí.*“³⁹ V případě potvrzení zájmu se z kandidáta stal čekatel,

³⁷ MATÚŠŮ, s. 100–101.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

kteřý vyčkával na možné zařazení do programu a přidělení úkolu. Vázán zachováním mlčenlivosti o celém programu byl kandidát i v případě, že nakonec povolán nebyl.

Osobní přítomnost zpravodajského důstojníka u československé brigády byla po prvním kole výběru nahrazena vypracováním seznamu vhodných kandidátů veliteli jednotek. Osoby doporučené k pohovoru následně oslovil zpravodajský důstojník. Na výběru osob se vedle Palečka podílel štábní kapitán Jaroslav Šustr, ale také major Emil Strankmüller, nebo přímo Moravec. Hlavní kritéria pro přijetí do programu byla česká nebo slovenská národnost, vlastenecké přesvědčení, osobní odhodlanost, otevřená, přímá a statečná povaha, doporučení nadřízeného, dobrovolné a svobodné rozhodnutí stát se parašutistou a v neposlední řadě výtečná fyzická kondice, která mohla nakonec rozhodnout, že dobrovolník přijat nebyl, přestože byl shledán vhodným ve všech předchozích kritériích.⁴⁰ Náročný výcvik a úkoly, které na budoucí parašutisty čekaly, totiž vyžadovaly přiměřený věk a výborný zdravotní stav. Věková hranice byla zpočátku stanovena na 30 let, později však byla posunuta.⁴¹ Již v Leamingtonu probíhaly vstupní vyšetření dobrovolníků a řada z nich byla shledána nezpůsobilými z důvodu krátkozrakosti, skoliózy, plochých nohou či jiných omezení.⁴²

Stávalo se také, že dotyčný byl svým nadřízeným doporučen a poté, co byl osloven, zájem neprojevil. Takové rozhodnutí se samozřejmě respektovalo. V rámci československého programu zvláštních úkolů se dobrovolníci hledali výhradně v řadách armády. Moravcův tým vycházel z přesvědčení, že mimo armádu hledat nelze, neboť civilisté nebyli uvyklí disciplíně, zavázání mlčenlivostí a pohánění vlastenectvím. Tato skupina tak mohla představovat emigraci ekonomickou nebo politickou. V prvním případě byli tito jedinci k emigraci motivováni materiálním hlediskem případně existenční tísni, v případě druhém politickým přesvědčením. Výhodnější bylo hledat v armádě, neboť jak situaci komentoval Jiří Šolc: „*Kdo z nich za něco stál, byl vojákem, službu v armádě neodmítal, naopak, sám se do jejich řad hlásil. Kdo tak neučinil, byl buď přestárlý, zdravotně nezpůsobilý, málo statečný a nebo mu bránily politické důvody.*“⁴³

Českoslovenští zpravodajci také na rozdíl od svých exilových kolegů z jiných okupovaných zemí zavrhlí možnost nasadit v okupované vlasti ženy, které nepovažovali za dostatečně psychicky

⁴⁰ VHA 37–289–4 / 248. Parašutisté. Pokyny pro výběr osob.

⁴¹ Nejstarším účastníkem programu byl major František Voves, který absolvoval výcvik ve věku 43 let. Později jako jeden z řady důstojníků, kteří absolvovali parašutistický výcvik ve Velké Británii, posílil 2. československou samostatnou paradesantní brigádu v SSSR pod velením plukovníka Vladimíra Přikryla.

⁴² ŠOLC, Jiří, *A zpívali jsme Tipperary: výcvik československých parašutistů ve Velké Británii*, Praha 1993, s. 14.

⁴³ Tamtéž.

a fyzicky odolné.⁴⁴ Stejně tak odmítali nasazení Židů a českých Němců z čistě pragmatických pohnutek. Prvně jmenovaní byli ve vlasti okupačními orgány vystaveni perzekuci a v případě českých Němců by bylo krajně obtížné překonat nedůvěru domácího odboje. Velkým problémem při výběru uchazečů byl nedostatek informací o jejich minulosti, které bylo možné porovnat se záznamy z úředních spisů. Omezená možnost uchazeče náležitě prověřit nenabízela zpravodajským důstojníkům jiné řešení než spoléhat na doporučení velitele, hodnocení kolegů, pozorování jedince během přípravného výcviku a jeho vlastní výpověď. Navzdory neznámé povaze zamýšleného podniku byl o zvláštní úkoly mezi vojáky zájem. V průběhu let 1941–1943 se z vybraných dobrovolníků zúčastnilo výcviku kolem 300 mužů a 90 z nich bylo nakonec nasazeno jako padákoví agenti v operacích. Výběr pokračoval i v letech 1944–1945, kdy bylo vycvičeno dalších 20 mužů.⁴⁵

Nábor v režii Moravcovy skupiny byl pouze začátek. Výcvik drželi pevně v rukou zkušení instruktoři SOE.⁴⁶ Zde v zásadě dále pokračoval výběr vhodných kandidátů, neboť jednotlivé kurzy představovaly síto, jímž bylo nutno projít. Samotné zahájení kurzu v žádném případě neznamenalo jistotu jeho úspěšného dokončení. Dobrovolníci byli pozorováni a hodnoceni nejen z hlediska svých odborných znalostí, ale posuzovány byly také jejich charaktery, odkrývající se pod tíhou situace. Jak výše uvedená statistika dokládá, ani úspěšné absolvování jednotlivých kurzů nebylo ve skutečnosti příslibem nasazení.

Muži, kteří se do programu zvláštních úkolů hlásili, pocházeli většinou ze skromných poměrů. Nacházeli se mezi nimi vojáci z povolání, zemědělci, muži vyučení řemeslu, číšníci, holiči, studnaři, horníci, policejní důstojníci, baťovci a s blízcím se koncem války také členové vládního

⁴⁴ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 49. Možnost zařazení žen do programu padákových agentů bylo v gesci jednotlivých národních sekcí. Padákové agentky vycvičené ve Velké Británii byly nasazovány v řadě evropských zemí, především však v okupované Francii. Podle zkušenosti SOE volný pohyb mužů v prostředí okupací omezeného občanského života, kde měli být zařazení především v rámci nucených prací, vzbuzoval podstatně více pozornosti než žen, které se proto osvědčily v úloze kurýrů zabezpečujících předávání zpráv i kritického materiálu, především náhradních dílů do radiostanic či sabotážního materiálu. Řada z nasazených žen prokázala v akci i v zajetí mimořádnou osobní statečnost a dodnes jsou jména jako Violette Szabo, Noor Inayat Khan, Odette Halloves či Andrée Borrel nedílnou součástí historie operací SOE.

Taktéž v rámci čs. odboje se nakonec ukázalo, že značnou část obětavých spolupracovníků parašutistů představovaly ženy. Zásadní roli sehrály i v operacích ANTHROPOID a SILVER A. K ženám v řadách čs. hnutí odporu okupační orgány nejprve zaujaly specifické stanovisko, kdy nebyly ze strany vyšetřovacích orgánů alespoň zpočátku vystaveny stejné míře brutality jako muži, postupem času gestapo nicméně přestalo dělat v otázce protivníka z řad odboje rozdíly. V případě žen se navíc mohlo uchýlovat, a v praxi také uchýlovalo, k násilí se sexuálním podtextem.

⁴⁵ MATUŠŮ, s. 104, ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 37.

⁴⁶ SOE – Special Operation Executive – britská tajná vojenská agentura, pověřená organizací zpravodajských, diverzních a sabotážních operací na území okupované Evropy.

vojska. V rodinné historii dobrovolníků je možné sledovat legionářskou tradici, silné vlastenecké cítění založené na náboženském přesvědčení a Masarykových myšlenkách. Mnozí mladí muži formovali své tělo i ducha ve vlasteneckých tělovýchovných organizacích Sokol a Orel.

Jak opakovaně potvrdil Moravec, přes všechna rizika s podnikem zvláštních úkolů spojených, o dobrovolníky nebyla nouze. Svou roli nepochybně sehrála i skličující zkušenost Čechoslováků v Polsku, Francii i Sovětském svazu, kde bylo jejich odhodlání bojovat proti nacismu přijato velmi chladně, nebo bylo jako v případě SSSR dokonce běžně trestáno odesláním do pracovních táborů. Řada mladých mužů proto účast na riskantním podniku chápala jako dlouho očekávanou příležitost. Příchut' nebezpečí a možnost být součástí podniku, k němuž mohli patřit pouze vyvolení, samozřejmě sehrála svou roli a částečně vytlačovala z mysli oprávněné obavy z možných následků.

2. OVER THE HILLS AND FAR AWAY – výcvik adeptů v STS 25

2.1 Cold, wet and miserable – kurz útočného boje

Vstupní přípravou českoslovenští padákoví agenti procházeli v severozápadním Skotsku, kde se seznamovali s metodami neregulární války a zpravodajskou činností v podmínkách konspirace. Formát kurzu vycházel z konceptu výcviku elitních jednotek Commandos, které zde procházely intenzivní přípravou k provádění rychlých úderů proti strategické infrastruktuře protivníka na okupovaných územích v souladu s doktrínou Winstona Churchilla „*Set Europe Ablaze*“. Výcvik úderných oddílů i agentů SOE jako spojitě nádoby tvořily dvě navzájem propojené a nerozlučitelné části. V odborné technické a taktické přípravě byla zahrnuta problematika provádění přepadů, léček nebo pozorování, střelba ze všech typů vlastních i nepřátelských zbraní, práce s trhavinami, boj zblízka, překonávání překážek, topografie, zdravotní příprava, řízení motorových vozidel či maskování. Odborná část byla ovšem zasazena do trvale přítomného rámce intenzivního rozvoje fyzické zdatnosti a psychické odolnosti v podobě zrychlených přesunů, přespolních běhů, usilovných pochodů, plavání, zdolávání propracovaných překážkových drah, kondičních cvičení i „odpočinkem“ ve formě kolektivních sportů nebo boxu.⁴⁷

První Čechoslováci prodělali Assault Course v termínu od 17. července do 7. srpna 1941.⁴⁸ Nejednalo se však v délce i náplni o identický formát výcviku, kterým procházeli uchazeči o službu v jednotkách Commandos. Pro potřeby výcviku padákových agentů byl tematický rozsah kurzu i doba jeho trvání upraveny s přihlédnutím na podmínky působení v týlu nepřítele. Vynecháním nepotřebných témat jako nácvik obojživelných operací nebo překonávání ženižních zátarasů byl získán čas na prohloubení odborností, kterým byl naopak velký význam přikládán, jako střelecká příprava, praktická topografie, spojovací výcvik nebo práce s trhavinami. Kurz byl však dále rozšířen o témata specifická pro činnost v podmínkách konspirace jako například šifrování nebo studium zvyklostí a poměrů v prostoru očekávaného nasazení.⁴⁹

Adepti SOE nežili ve vesnicích ani v táborech obehnaných ostnatým drátem. Byli ubytováni na samotách, rodinných usedlostech, statcích a farmách, kde také procházeli výcvikem.

⁴⁷ BOGER, Jan, *Elitní a speciální jednotky světa*, Praha 1995, s. 39.

⁴⁸ MATÚŠŮ, s. 115.

⁴⁹ VHA 37–289–10 / 4–10. Výcvik v Morar – poznatky; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 296.

Tyto objekty, kde se taktéž Čechoslováci učili všem dovednostem agenta a záškodníka pod dohledem instruktorů z řad Commandos, SOE a rozvědky, podléhaly přísnému utajení a byly označovány jako takzvané STS – *Special Training Station*.⁵⁰ Průpravu v pěchotních dovednostech zajišťovali příslušníci královské skotské pěchoty, proslulí Highlanders. Školení v destrukční činnosti poskytovali příslušníci Commandos z nepříliš vzdálené Fort William, „líhně“ britských úderných oddílů. Pro potřeby Čechoslováků SOE připravila objekty bývalých farem Camusdarach a Garramor, umístěné západně od nejhlubšího skotského jezera, téměř dvacet kilometrů dlouhého Loch Morar, jež byly vzdáleny jen několik stovek metrů od pobřeží. Objekty byly vedeny pod kódovým označením STS 25.⁵¹ V letech 1941–1943 prošlo STS 25 na 252 československých dobrovolníků ve třinácti měsíčních útočných kurzech.⁵² Marie Matúšů popsala STS 25 takto: „*Vybrané objekty se nacházely podél silnice z Arisaigu do Mallaigu, asi 500 metrů od moře, v němž se díky teplému Golfskému proudu bylo možno koupat i v listopadu. Krajina v této části Highlands je hornatá, řada vrcholů zde dosahuje 1500 metrů a je zde skromná vřesovištní a křovitá vegetace, protkaná řadou ostrých skalních výběžků. Oblast severozápadního Skotska patří k nejřidčeji obydleným oblastem Velké Británie se stále deštivým a mlhavým počasím.*“⁵³

Z důvodu náročných klimatických podmínek, obtížného terénu a intenzity výcviku během přípravy nevyhnutelně docházelo k řadě mimořádných událostí včetně smrtelných nehod.⁵⁴ Příčinami byla nejčastěji střelná nebo střepinová poranění, utonutí, předčasná exploze náloží nebo pád z výšky. Assault course v gesci SOE z důvodu zranění nedokončila i řada Čechoslováků. Jak dokládají archivní prameny, vybraní muži z této skupiny byli později Zvláštní skupinou D využíváni k přípravě dalších frekventantů ke zvládnutí náročného vstupního kurzu, kde na základě praxe vyvstala zejména potřeba důkladného seznámení s praktickou aplikací topografické

⁵⁰ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 36.

⁵¹ STEJSKAL, s. 38.

⁵² MATÚŠŮ, s. 116.

⁵³ Tamtéž, s. 119.

⁵⁴ K mimořádným událostem docházelo taktéž během výcviku na STS–25. V rámci 6. turnusu Assault Course došlo 12. srpna 1942 k úmrtí Josefa Strankmüllera, synovce náčelníka ofenzivního zpravodajství Emila Strankmüllera, který si během náročného pochodového cvičení v okolí jezera Morar při překonávání rozvodněné bystřiny zlomil nohu a následně byl stržen proudem. S nohou zaklíněnou pod kamenem zůstal uvězněn pod hladinou a přes veškeré úsilí svého kolegy Františka Vovsa se utopil dříve, než byl vyproštěn. MAREK, Jindřich, *Pátou kartu bere smrt*, Cheb 2000, s. 17.

přípravy.⁵⁵ Ostatní muži, kteří z různých příčin kurz předčasně opustili, byli odesíláni zpět ke své kmenové jednotce.⁵⁶ I nadále však byli vázáni mlčenlivostí.

Zvláštní kapitolu v přípravě jednotlivce představoval boj zblízka, jakkoli byla možnost jeho reálného využití v praxi značně omezena. Nezanedbatelný přínos ovšem představoval pro rozvoj sebevědomí a bojového ducha každého frekventanta. Koncept boje na krátkou vzdálenost, kterému se frekventanti v STS 25 učili, byl pozoruhodnou směsicí vybraných technik z asijských bojových umění, zejména úderů, seků, pák, chvatů a porazů, doplněný osvědčenými „špinavými triky“ z hospodských šarvátek.⁵⁷ Jednotícím kritériem byla účinnost a jednoduchost technik. Autory systému byli britští důstojníci William Ewart Fairbairn a Eric Anthony Sykes, kteří před vypuknutím druhé světové války nasbírali bohaté zkušenosti v řadách policie v Šanghaji.⁵⁸ Systém kladl mimořádný důraz na útok ze zálohy s momentem překvapení, skýtající největší vyhlídky na úspěch. Výchozí filozofie konceptu zavrhovala „gentlemanské“ pojetí boje a jeho jediným účelem bylo protivníka zneškodnit za použití všech dostupných prostředků. Klíčová byla znalost citlivých míst na lidském těle, neboť na ně měl být primárně veden každý útok.⁵⁹

Pro vlastní koncept boje na krátkou vzdálenost navrhli Fairbairn a Sykes taktéž dýku, pojmenovanou autory F-S knife (Fairbairn-Sykes), která byla jednoduchým stiletem⁶⁰ se štíhlou hliníkovou rukojetí tvaru flétny a sloužila primárně k útoku ze zálohy bodnutím. Úzká symetrická čepel byla schopna na rozdíl od jiných nožů snadno pronikat do tkáně i přes hrudní koš, a přestože bylo dýkou možné zasadit hluboké a silně krvácející rány, v praxi nabízela pouze omezené využití. Její štíhlá čepel připomínala spíše bodec, nepříliš vhodný k jiným než bodným technikám,⁶¹ a proto z výroby nebyla broušena. Techniky využití nože byly jednoduché

⁵⁵ MATÚŠŮ, s. 123.

⁵⁶ VHA 37–289–24. Armádní kurzy ve Skotsku, II. – XV. Armádní kurz všeobecný.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Studie *BRITISH COMMANDOS*. Special Series No. 1. Military Intelligence Service. War Department. Washington 1942, s. 38.

⁵⁹ Již na začátku války Fairbairn vydal svůj manuál „*Get Tough!*“, kde názorně prezentoval prověřené techniky a který se brzy stal respektovanou základní příručkou pro boj zblízka. FAIRBAIRN, William, *Get Tough! How to win in Hand-to-Hand Fighting*, London 1943.

⁶⁰ Krátká bodná a řezná zbraň se štíhlou oboustranně broušenou čepelí.

⁶¹ Dýka nebyla příliš vhodná pro jiný účel než útok ze zálohy, rozhodně se tedy nejednalo o víceúčelový nástroj, což ovšem odpovídalo původnímu zadání, které v roce 1940 obdržela společnost Wilkinson od Fairbairna a Sykesa, kteří dýku navrhovali jako prostředek k tichému a rychlému zabíjení a nikoli jako chladnou zbraň vhodnou pro otevřenou konfrontaci s bránícím se protivníkem. Vojáci si ve snaze zvýšit uživatelské vlastnosti nože čepel dodatečně oboustranně brousili. Likvidaci protivníka bylo možné provést nejlépe ze zálohy, bodnutím ze strany do krku nebo pod klíční kost, kde docházelo k zasažení tepny. Dále bylo možno útočit na tepny na zápěstí

až primitivní, rozhodující byly snadné osvojení a rychlost praktického provedení.⁶² Jak dokladuje seznam operačního materiálu vydaného Rudolfu Pernickému, někteří parašutisté vedle kapesního nože obdrželi do operací i uvedenou dýku.⁶³ Nejednalo se však o pravidlo, jak naopak dokladuje seznam operačního materiálu, s nímž byl do vlasti odeslán například Jiří Štokman. Zde se dýka na seznamu nevyskytuje, parašutista obdržel pouze „*nůž s pojistkou*“.⁶⁴ Praktické využití nože v boji bylo pro padákového agenta poněkud sporné a parašutisté se proto spoléhali především na kapesní střelné zbraně.

2.2 Jen co se vejde do kapes – výzbroj parašutistů a německá materiální převaha

Kompaktní rozměry pistolí, které parašutisté používali, přirozeně konstrukčně omezovaly možnosti jejich využití. Oba modely, výkonnější Colt Model 1903 Pocket Hammerless a jeho de facto zmenšená verze FN Browning Model 1906, se řadí do kategorie „kapesních“ pistolí, kde jsou jejich malé rozměry vykoupeny sníženým střeleckým komfortem a, zejména u menšího z modelů, nedostatečným výkonem. Zatímco s Modelem 1903 bylo možno vést mířenou střelbu až na vzdálenost 25 metrů, reálné využití Modelu 1906 bylo omezeno prakticky do 5 metrů, což bylo dáno prostou skutečností, že tento model nebyl vybaven mířidly. Střelci umožnil pouze letmou, instinktivní střelbu bez míření na nejkratší vzdálenost. Z uvedeného bychom mohli vyvodit závěr, že s ohledem na možnosti využití byly pistole nošeny především proto, aby je parašutista využil v případě nejvyšší nouze, včetně ukončení vlastního života.⁶⁵

Colt Model 1903 Pocket Hammerless byl oblíbenou zbraní pro skryté nošení a stejně jako jeho „větší bratr“, mimořádně výkonný M1911, velmi populární v domovině svého původu,

či pod bicepsem, nebo přímo zasáhnout srdce, ledviny či podbřišek. FAIRBAIRN, s. 95–100; APPLGATE, Rex, *Kill or Get Killed*, Harrisburg 1943, s. 85–114.

⁶² VHA 37–289–10 / 141–144. Deník npor. Rudolfa Hrubce z kursu na STS 25.

⁶³ VHA 37–348–1 / 1. Paraskupina TUNGSTEN. Rudolf Pernický. Seznam operačního materiálu.

⁶⁴ VHA 37–319–2 / 10. Paraskupina CLAY. Jiří Štokman. Seznam operačního materiálu.

⁶⁵ Tyto konstrukční limity sehrály svou roli také během posledního odporu parašutistů v kryptě pravoslavného kostela v Reslově ulici dne 18. června 1942. Parašutisté bránící vstup do kostela z galerie vedli palbu na pracovníky gestapa a příslušníky SS pouze pistolemi a to až na vzdálenost 20 metrů. Kapesní pistole, které měli k dispozici, především pak Model 1906, byly ovšem pro tento účel mimořádně nevhodné. Je velmi pravděpodobné, že obránci s omezenými prostředky jednoduše nebyli schopni zasáhnout cíl a v případě zásahu byl účinek střelby neúčinný, což nakonec potvrzuje závěrečný výsledek 7 hodin trvajících střetnutí – 7 mrtvých obránců a čtyři lehce zranění útočníci.

u amerických policejních sborů stejně jako u amerického podsvětí.⁶⁶ Název modelu naznačuje, že se konstrukčně jednalo o systém bez bicího kohoutu, což je ovšem zavádějící, neboť pistole měla kohout, avšak dobře skrytý pod pláštěm zadní části závěru. Typové označení „Hamerless“ tak především indikovalo hladkou siluetu zbraně, která nehrozila zachycením za oděv. Pro tento Browningův design byly typické dvě manuální pojistky – palcová na levé straně zadní části rámu zbraně a úchopová na hřbetu rukojeti. Střelec musel zbraň řádně uchopit, aby došlo k deaktivaci úchopové pojistky, a následně palcem střílejší ruky stlačit palcovou pojistku do dolní polohy. Tím byla zbraň připravena ke střelbě.⁶⁷

Výroba Modelu 1903 probíhala v letech 1903 až 1945. Hmotnost zbraně byla ve srovnání s M1911 téměř poloviční – 680 gramů. Kapacita zásobníku byla 8 nábojů ráže .32 ACP/ 7,65 mm Browning. Menší „bratr“ FN Browning Model 1906 byl v podstatě miniaturou Modelu 1903, s hmotností pouhých 350 gramů. Kapacita zásobníku byla 6 nábojů ráže .25 ACP/ 6,35 mm Browning. Výkon obou kapesních pistolí byl tak nízký, že pro vyřazení protivníka musely být zasaženy vitální orgány z bezprostřední blízkosti, nejlépe několika ranami. To spolu s jednořadým zásobníkem v podstatě vylučovalo užití pistolí jako efektivního ofenzivního prostředku.⁶⁸

Srovnání s pistolí M1911 bylo zcela záměrné, neboť v inventáři krátkých zbraní padákových agentů se nacházela také raritní pistole uvedeného typu, avšak v netypické ráži .38 Super Auto. Tato pistole byla zpravidla zařazena do výzbroje výsadců pověřených sabotážními a teroristickými úkoly. Dle dochovaných seznamů operačního materiálu byly tyto verze modelu M1911 vydány i výsadcům ANTHROPOID a TIN.⁶⁹ Model atypické ráže měl parašutistům poskytnout dostatečný

⁶⁶ STEJSKAL, s. 59.

⁶⁷ Kombinaci dlaňové a palcové pojistky geniální konstruktér John Moses Browning použil i u své nejvýkonnější pistole M1911. Pro srovnání: hmotnost pistole M1911 je 1100 gramů a kapacita zásobníku je 7 ran ráže .45 ACP/ 11,43 mm. HARTINK, Anton, *Velká encyklopedie pistolí a revolverů*, Praha 2002, s. 84–85.

⁶⁸ Již před první světovou válkou vedly zkušenosti americké armády s tehdy dostupnými pistolovými rážemi k zahájení výzkumu, který měl určit minimální pistolovou ráži, zaručující dostatečný ranivý efekt a vyřazení protivníka z boje. Závěrečná zpráva plukovníka Thompsona a majora La Garda stanovila za minimální efektivní ráži .45 ACP/ 11,43 mm. Srovnej s rážemi užívanými čs. parašutisty 7,65 mm a 6,35 mm. THOMPSON, Leroy, *The Colt 1911 Pistol*, Oxford 2011, s. 7–8; PERGLER, Martin, *The Thompson Submachine Gun from Prohibition to World War II*, Oxford 2010, s. 11.

⁶⁹ VHA 37–308–2. Soupis výzbroje a výstroje parašutistické skupiny ANTHROPOID; VHA 37–347–1. Soupis výzbroje a výstroje parašutistické skupiny TIN. Zatímco Kubišův případně Gabčíkův Colt .38 Super Auto do historie nezasáhl, neboť jej parašutisté uložili spolu s ostatní, v danou chvíli nepotřebnou výzbrojí do úschovy členu odboje Oldřichu Frolíkovi, Colt Jaroslava Švarce se s největší pravděpodobností přímo zúčastnil obrany krypty v pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje. Některý z obránců se jím dle doložených fotografií pravděpodobně pokoušel zabránit obláhatelům v ucpání větracího otvoru do krypty poté, co dovnitř naházeli granáty slzného plynu. Zmíněné fotografie, které jsou součástí zprávy o průběhu akce, zobrazují rozstřílené lopaty, které obláhatelé použili

výkon, který překonával standardní služební náboj německého původu ráže 9 mm Luger a blížil se výkonu ráže .45 ACP. Pistoli tím bylo možné na rozdíl od předchozích dvou modelů efektivně využít jako útočného prostředku, čímž se .38 Super Auto nabízel jako vhodné řešení i pro skupiny padákových agentů, kteří byli pověřeni útoky na prominentní osoby nacistického aparátu a kolaboranty. S ohledem na velikost pistole je však nepravděpodobné, že by tuto výkonnou a ergonomicky velmi příjemnou, nicméně rozměrnou a těžkou zbraň nosili pro svou osobní ochranu, neboť ji nebylo možné jako předchozí modely menších ráží a rozměrů nosit v kapse. „Super“, jak byl také Colt v této ráži slangově nazýván, vyžadoval nošení v solidním podpažním nebo opaskovém pouzdře. Přes 1 kilogram vážící pistoli nebylo jednoduše vhodné a pohodlné nosit za opaskem kalhot. Nelze se proto divit, že v otázce osobní ochrany nebyla přes svůj značný výkon parašutisty preferována.

Protivníkem čs. parašutistů bylo především gestapo,⁷⁰ zejména pracovníci jeho „protiparašutistického“ referátu, kteří s ohledem na povahu své práce nosili zbraň taktéž skrytě. Jejich zbraní byl především oblíbený a prověřený kompaktní model Walter PPK (Polizeipistole Kriminal nebo v jiných zdrojích taktéž Polizeipistole Kurz) v ráži .32 ACP/ 7,65 mm Browning. Tento model, představený v roce 1931 a zavedený především do výzbroje německých policejních sborů, vycházel z větší verze Walter PP a na svou dobu měl řadu progresivních konstrukčních prvků jako možnost vypuštění kohoutu v podobě palcové pojistky a indikace náboje v nábojové komoře. Manuální palcová pojistka umístěná na levé straně rámu ve své spodní poloze blokovala spoušťové ústrojí, pokud však byla navracena do vodorovné pohotovostní polohy, došlo k vypuštění kohoutu k bezpečnému nošení s nábojem v komoře a možnosti střelby v režimu DA.⁷¹ Se soupeřem primárně vyzbrojeným pistolí stejné ráže by se mohlo zdát, že síly byly vyrovnané, nicméně gestapo jako profesionální represivní složka pracovala během svých akcí v organizovaných skupinách. V případě předpokládaného střetu s protivníkem, například během zatýkacích akcí, často využívala asistence jednotek pořádkové policie, Wehrmachtu nebo SS.

k udržení matrací v místě větracího otvoru. Průstřely lopat vylučují použití menších ráží 6,35 mm a 7,65 mm a jediným vysvětlením proto zůstává využití výkonnější ráže, kterou měli parašutisté ve výzbroji, tedy .38 Super Auto.

⁷⁰ Geheime Staatspolizei (Gestapo, Tajná státní policie) byla součástí nacistického bezpečnostního aparátu, která byla určena k boji proti vnitřnímu i vnějšímu nepříteli na územích pod kontrolou nacistického Německa.

⁷¹ DA – „Double Action“ – režim spoušťového mechanismu, kdy zmáčknutím spouště dochází k natažení bicího kohoutu a k jeho spuštění, které je charakteristické větším odporem spouště, než v případě režimu SA – „Single Action“, kdy zmáčknutím spouště dochází pouze ke spuštění nataženého kohoutu.

Parašutisté tak v případě plánovaného setkání ze strany německých orgánů vždy čelili výrazné přesile, kdy protivník nečápkou využíval automatických zbraní.

2.3 Plumber's Nightmare – samopal, který (ne)psal historii

Výzbroj padákových agentů pochopitelně netvořily pouze krátké palné zbraně, ale také další výzbroj, kterou měli využít v situacích nad rámec sebeobrany, především pak při plnění teroristických a sabotážních úkolů. V arzenálu se vedle trhavin, pozoruhodných nástražných systémů a dalších položek určených pro efektivní diverzní činnost nacházela ve vysokých počtech také automatická zbraň britské výroby, která se stala vpravdě lidovou nejen v rámci britských ozbrojených sil, ale také v prostředí evropských odbojových hnutí podporovaných Velkou Británií.

Britský samopal STEN, jenž představoval hlavní automatickou zbraň taktéž v československém programu padákových výsadek, je odborníky na vojenskou historii dodnes hodnocen značně rozporuplně. Okolnosti jeho vzniku jsou však pozoruhodnou a osobitou reflexí obtížné situace Velké Británie, která se po porážce Francie v roce 1940 ocitla v boji proti nacistickému Německu osamocena. Zoufalý nedostatek materiálu včetně zbraní byl v osudovém roce znásoben evakuací britských expedičních sil a spojenců z přístavu Dunkerque na přelomu května a června, kdy vedle značného počtu techniky museli vojáci na plážích často zanechat také svou kompletní výzbroj. Před vypuknutím druhé světové války Britové navíc doslova zaspali a vedle osvědčené československé konstrukce kulometu ZB vz. 26, který licenčně vyráběli v domácí ráži .303 British pod označením BREN, neměli vlastní řešení pro lehkou automatickou zbraň. Absenci vlastní koncepce se Velká Británie na počátku války proto snažila řešit nákupem amerických samopalů Thompson.⁷²

Legendární „*Tommy gun*“ však nemohl být do Velké Británie dovážen v potřebných objemech. Výroba v USA dokázala po vypuknutí dalšího světového konfliktu jen s obtížemi pokrýt požadavky americké armády a námořnictva, federálních úřadů a dalších domácích subjektů. Zahraniční poptávka tak mohla být uspokojena pouze v omezené míře.⁷³ Přes nesporné kvality a spolehlivost amerického samopalu ani jeho omezený dovoz nenabízela britskému válečnému úsilí

⁷² Ke konci roku 1940 Velká Británie poptávala na 107 000 kusů samopalu Thompson, dodána byla zhruba třetina. THOMPSON, Leroy, *The Sten Gun*, Oxford 2012, s. 9–10.

⁷³ Francie v roce 1939 objednala na 3750 kusů samopalu Thompson.

uspokojivé řešení. Vysoká kvalita zpracování zbraně jako výsledek nejnákladnější technologie výroby obráběním se nevyhnutelně promítla na vysoké pořizovací ceně,⁷⁴ která kromě omezené dostupnosti neumožnila jeho širší zavedení v britské armádě. Hlavním odběratelem v rámci britských ozbrojených sil byly elitní jednotky Commandos, jenž svou koncepcí boje dokázaly bezezbytku využít mimořádný potenciál amerického samopalu v boji na krátkou vzdálenost. Svou cestu si však Thompson přesto našel i do řad SOE.

V rámci přípravy frekventantů k plnění zvláštních úkolů se americký samopal sice také dostal do českých rukou, v praxi však nebyl v operacích na území protektorátu využíván. Důvodem vedle výše uvedených příčin byla omezená možnost zbraně k pozdějším úpravám, které by dovolily snížit její rozměry případně váhu, a pochopitelně také její nestandardní ráže vylučující doplňování střeliva z kořistních zdrojů. S celkovou délkou 810 mm a hmotností přes 4,5 kg ve „vojenské“ verzi M1A1 se jednalo o poměrně rozměrnou a těžkou zbraň, nevhodnou k plnění úkolů v podmínkách konspirace.⁷⁵ Rozměry samopalu limitovaly možnost skrytého nošení i po sejmutí dřevěné pažby, kdy se při značně přijatelnější délce 660 mm z důvodu váhy stále jednalo o těžkopádnou zbraň, obzvláště ve srovnání se samopalem STEN.⁷⁶

Ve srovnání s americkou legendou pozdější britská konstrukce nabízela nižší rozměry i hmotnost – u verze Mk II. samopal při délce 762 mm vážil 3,2 kg. Sejmutím pažby se při zachování funkčního mechanismu nabízela možnost délku i váhu dále redukovat. Pro účely skryté přepravy však bylo STEN v uvedené verzi navíc možné snadno demontovat na tři části – hlaveň, pouzdro závěru a pažbu.⁷⁷ Nejdelší díl představovalo pouzdro závěru o délce 330 mm, čímž byla zbraň vhodná pro přepravu v zavazadlech, která svými rozměry na veřejnosti nebudila

⁷⁴ Cena samopalu Thompson byla pětikrát vyšší než u samopalu Lanchester a 15 vyšší než u samopalu STEN (rozdíl v ceně mezi Thompsonem ve verzi M1921 a samopalem STEN ve verzi Mk II. však byl téměř dvacetinásobný). Samopal Thompson byl i na dnešní poměry spojen s neobyčejně vysokými výrobními a pořizovacími náklady, danými vysokou kvalitou zpracování a technologií výroby obráběním. V roce 1921 byla prodejní cena jeho první verze, modelu M1921, stanovena na 200 USD, což v přepočtu na dnešní hodnotu dolaru (rok 2021) odpovídá ceně přes 2900 USD. V této cenové skupině se dnes pohybují zbraně kategorie „custom“, tedy zbraně špičkových výrobců vyráběné na zakázku, s vysokým podílem ruční práce. Následující verze sice prodělaly konstrukční zjednodušení vedoucí

ke snížení výrobních nákladů (45 USD – verze M1A1), avšak ve srovnání s především ruskou (modely PPŠ-41 a PPS-43) a německou (modely MP35 a MP40) konkurencí, se stále jednalo o výrobně a finančně náročnou zbraň, nevhodnou k masové produkci. PEGLER, Martin, *The Thompson Submachine Gun. From Prohibition Chicago to World War II*, Oxford 2010.

⁷⁵ Tamtéž, s. 30.

⁷⁶ HARTINK, Anton, *Velká encyklopedie vojenských zbraní*, Praha 2002, s. 94–95.

⁷⁷ Možnost demontáže u verze Mk II. reflektovala požadavek britských výsadkových jednotek. BISHOP, Chris, *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, London 1998, s. 263.

podezření.⁷⁸ Stejně jako v případě nadčasové konstrukce padáku X-Type, který dopravoval naše dobrovolníky na domácí bojiště, úlohu automatické zbraně v ruku československých dobrovolníků měla převzít nová britská koncepce, která dostala šanci nesmazatelně vstoupit do historie v holešovické zatáčce 27. května 1942.

Očekávání skupiny ANTHTROPOID, Moravcovy zvláštní skupiny D a SOE však přes výše uvedené uživatelské výhody samopal nenaplnil. Jednalo se totiž o zbraň novou, v poli neprověřenou, jejíž hlavní předností byla skladnost a především cena. Spolehlivost zbraně měla být zaručena konstrukční jednoduchostí a minimem součástí. Naplnění tomuto teoretickému předpokladu ovšem bránila nízká kvalita výroby zejména v jejích počátcích, v roce 1941, neboť již v roce předcházejícím bylo nutné vložit co největšímu počtu mužů do ruky zbraň. Požadavek maximálních objemů proto odsouval otázku spolehlivosti do pozadí. Vlastní zkušenost nakonec měli učinit také parašutisté se samopalem výrobního čísla FF 209, pocházející z produkce ROF ve Fazakerley.⁷⁹

Mlčení Gabčíkova STEN gunu bylo po celá desetiletí předmětem vášnivých spekulací domácích a zahraničních historiků stejně jako laické veřejnosti. Bohatá publikační činnost odborníků nicméně dlouho nedokázala veřejnosti předložit relevantní důkazy jednoznačně podporující jednotlivé teorie. Všem spekulacím měl učinit konec průlomový objev renomovaného historika a archiváře hlavního města Prahy Vojtěcha Šustka, který v archivech dopátral hlášení protektorátní policie ze 4. června 1942. V příloze k německojazyčné zprávě Policejního ředitelství Praha bylo uvedeno: „*Druhý pachatel pokoušel se vystřeliti z automatické pistole na osoby sedící ve voze, avšak náboj se vzpříčil v hlavni.*“⁸⁰

Tato zdánlivě jednoznačná poznámka v hlášení přesto nemusí být jednoznačnou odpovědí. Dosud totiž nebyly nalezeny další materiály, které by potvrdily nebo naopak vyvrátily, že domnělá závada byla dalším předmětem zkoumání českých nebo německých vyšetřovacích orgánů. Na jejím základě lze přesto s největší pravděpodobností vyloučit, že ke střelbě ze samopalu nedošlo proto, že se střelec z dosud neznámého důvodu o střelbu nepokusil. A přestože důvod selhání i nadále zůstává zahalen tajemstvím, jisté naopak je, že STEN představoval v době svého

⁷⁸ THOMPSON, *The Sten Gun*, s. 15.

⁷⁹ ROF (Royal Ordnance Factory) Fazakerley byla největším producentem samopalu STEN ve verzi Mk II. s počtem 1 083 000 vyrobených kusů. Celkový počet vyrobených kusů modelu Mk II. činil 2 600 000. THOMPSON, *The Sten Gun*, s. 13

⁸⁰ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS) 305–260–5.

zavedení, v roce 1941, značně kontroverzní provedení v podstatě již vyzkoušeného konstrukčního řešení německého původu, které ovšem samo o sobě skýtalo mnohé záludnosti.⁸¹ STEN totiž nepředstavoval zhodnocení praktických poznatků předchozích konstrukcí samopalů, aby dalšími úpravami odstranil jejich nedostatky. STEN v době svého zavedení v první řadě představoval východisko z krize.⁸²

První variantou nové zjednodušené koncepce byl model Mk I., v jehož designu bylo možno ještě částečně rozeznat předobraz Schmeisserova MP28. Jako jeho vzor STEN pracoval na totožném principu otevřeného závěru s využitím zpětného rázu zbraně a nabíjel se do zásobníkové šachty v podobě objímky z levé strany 30 ranným schránkovým dvouřadým zásobníkem s jednořadým vyústěním. Dle zadavatele se však stále jednalo o výrobně náročnou zbraň a proto byly provedeny další úpravy designu, které měly konstrukci dále zjednodušit. Již v srpnu 1941 byl proto do výroby zaveden nový model Mk II., který dokonale reflektoval potřebu úspory materiálu, nákladů a času, neboť na jeho výrobu bylo zapotřebí pouze 5,5 hodiny a výrobní náklady se pohybovaly kolem 11 dolarů.⁸³ Přestože požadavek britského Ministerstva války na zavedení zbraně, kterou je možné při minimálních nákladech produkovat v maximálních objemech, byl v koncepci STEN bezesbýtku naplněn, její bojová hodnota nebyla jednoznačná. Efektivní použití samopalu vyžadovalo poučeného uživatele, dobře si vědomého celé řady uvedených nedostatků. S těmi se musel vypořádat i Jozef Gabčík, který s verzí Mk II. prodělal

⁸¹ Britská konstrukce převzala i řešení odnímatelného schránkového zásobníku, který byl podle německého vzoru řešen jako dvouřadý s jednořadým vyústěním, tzv. „*double column, single feed*“, kdy jsou náboje v zásobníku uloženy ve dvou řadách, které se ovšem na ústí zúženého zásobníku ve střídavém pořadí spojují v jednu. Toto řešení se ovšem již u německého vzoru ukázalo jako citlivé na znečištění případně na deformaci zásobníku, zejména pak v jeho vyústění. Zásobník u německého vzoru i britské kopie zůstal nejcitlivější částí celé konstrukce s největším podílem na počtu závad i z důvodu, že zbraň střílela z otevřeného závěru. THOMPSON, *The Sten Gun*, s. 13.

⁸² V roce 1939 ve Velké Británii již nebylo možné zahájit vývoj vlastní krátké automatické zbraně a jako východisko posloužilo několik kusů německého samopalu MP28 získaných v Etiopii. Prvním samopalem britské výroby se stala jeho de facto kopie v podobě modelu Lanchester Mk I., který však představoval výrobně náročnou zbraň, jež pro potřebu rychlého vyzbrojení armády nebyla řešením. V době finalizace vývoje samopalu Lanchester ve zbrojovce Sterling proto současně probíhaly práce na jeho zjednodušené variantě ve zbrojovce v Enfieldu, kde konstruktéři Reginald Shepherd a Harold Turpin usilovali o další snížení výrobních nákladů využitím levnějších metod výroby. Rozsah provedených úprav designu byl nakonec takový, že ještě zaručoval funkčnost celého systému, nenabízěl však z hlediska uživatelského komfortu nic více. Počet obráběných dílů byl snížen na minimum, obráběním byly zpracovány pouze hlaveň a závěr, ostatní části byly vyrobeny lisováním z plechového polotovaru a svařováním. BISHOP, s. 263; PERGLER, s. 7; THOMPSON, *The Sten Gun*, s. 10–13, 21–22.

⁸³ Od předchozího modelu se Mk II. vedle jiných úprav lišil absencí segmentů dřevěného pažbení. Pažbu tvořila ocelová tyč, vpředu navařená na objímku, která se po stlačení vratné pružiny navlékala na uzávěru pouzdra závěru. Ve své zadní části byla navařena na ocelovou botku v podobě ocelového plechu, se kterou tak vytvářela charakteristický profil ve tvaru „T“. Oddělitelná hlaveň bez tlumiče výšlehu a se zkrácenou ochrannou objímkou byla do přední části pouzdra závěru našroubována a zajištěna kolíkem umístěným v přední části zásobníkové šachty, jenž byl v uzamčené poloze zajištěn pružinou. THOMPSON, *The Sten Gun*, s. 15–16.

přípravu ve výcvikových stanicích Anglie a Skotska, aby ji nakonec podrobil osudové prověrce na půdě protektorátu. V době, kdy se muži z výsadku ANTHROPOID chystali na odlet do vlasti, se však stále ještě sbíraly poznatky z praktického nasazení nové zbraně, z nichž mnohé nebyly v době Gabčíkovy přípravy náležitě zohledněny ve výcviku.⁸⁴

2.4 Dostaveníčko v Holešovičkách – nové zhodnocení průběhu atentátu na Heydricha

Nejzávažnější propagandistický a teroristický úkol československého programu padákových výsadků měl přes svou mimořádnou obtížnost s ohledem na personální složení skupiny ANTHROPOID více než střízlivé vyhlídky na úspěch. Jozef Gabčík a Jan Kubiš se znali již z Malých Bronowic v Polsku. Zde byli soustředěni polskými úřady v předvečer vypuknutí druhé světové války jako ostatní uprchlíci z obsazeného Československa usilující o vstup do formující se „Zahraniční vojenské skupiny československé“.⁸⁵ Po přesunu do Francie oba prokázali své kvality během ústupových bojů⁸⁶ a stali se z nich nerozluční přátelé. Na půdě Velké Británie se společně hlásili k letectvu na místa palubních střelců bombardovacích posádek. Pro velký počet zájemců jim však nebylo vyhověno, zařazení byli ovšem do programu zvláštních úkolů. Když byl Gabčík spolu s Karlem Svobodou nominován k plnění úkolu v obsazené vlasti, zdálo se, že se cesty přátel možná navždy rozcházejí.⁸⁷ Svobodovo vyřazení z operace ANTHROPOID následkem zranění z doplňujícího výsadkového výcviku však vytvořilo potřebu uprázdněné místo rychle obsadit.⁸⁸ Enormní zájem Londýna a zejména pak šéfa exilových zpravodajců Moravce na pokračování operace, jejíž byl principiálním architektem, nestál v cestě Gabčíkově návrhu, který si přál odletět do operace s Kubišem.⁸⁹ Jeho volba byla logická a jak se ukázalo správná.

Povahy obou mužů se doplňovaly do té míry, že živý a temperamentní Gabčík byl o poznání klidnějším a rozvážnějším Kubišovi pouze formálním velitelem. Oba muži byli taktéž natolik

⁸⁴ VHA 37–308–2. Závěrečné hodnocení výcviku Jozefa Gabčíka; ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 1, Praha 2012, s. 768.

⁸⁵ GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.a, s. 294.

⁸⁶ VHA 37–308–1. Evidenční list Josefa Gabčíka; VHA 37–308–2. Evidenční list Jana Kubiše.

⁸⁷ VHA 37–350–6. Evidenční list Karla Svobody.

⁸⁸ VHA, *Deníky pplk. Karla Palečka, říjen 1941*; ŠUSTEK, *Vojtěch, Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Svazek 3, Praha 2019, s. 835.

⁸⁹ ČVANČARA, Jaroslav, *Nevzdáme se! Nikdy! Jozef Gabčík. Život a smrt velitele skupiny Anthropoid*, In: *Paměť a dějiny*, 2015 / 02, s. 8.

vyzrálí, aby na místě střízlivěji zhodnotili šance ke splnění úkolu v podmínkách tak, jak byly stanoveny vojenským velením ve Velké Británii.⁹⁰ Porušení kategorické podmínky nezapojit do akce domácí odboj se nakonec ukázalo i v pozdějších hodnoceních jako jediná cesta ke splnění úkolu, jehož význam a důsledky zásadním způsobem ovlivnily následnou situaci doma i v zahraničí. Akce, která dle posledních výsledků bádání netrvala déle než 5 až 7 sekund,⁹¹ je stále předmětem živého zájmu historiků, badatelů i laiků, neboť nadále zůstává nezodpovězena řada klíčových otázek. Významný příspěvek k tomuto snažení představuje nejnovější analýza předního odborníka na problematiku vojenských zbraní Pavla Černého, který na základě praktických demonstrací kriticky hodnotí dosavadní interpretace události a taktéž je konfrontuje s archivními prameny.⁹² V jeho přesvědčení zde byly tři faktory, které rozhodly o průběhu a výsledku akce. Prvním pochopitelně i nadále zůstává Gabčíkův STEN, druhým faktorem byl čas, a to velice omezený a třetím, a neméně důležitým, byly chyby, kterých se všichni protagonisté, tj. Gabčík, Kubiš, Heydrich a zejména pak řidič Klein, během akce dopustili.

Hlavním aktérem však i v nejnovějším hodnocení zůstává Gabčíkův samopal STEN Mk II. Ve všech variantách této britské koncepce se již na základě prvních zkušeností jednalo o zbraň, která měla předpoklady k závadám vyplývajícím z původní konstrukce svého německého vzoru.⁹³ Otevřený závěr samopalu byl náchylný ke znečištění, neboť nečistoty se mohly snadno hromadit nejen v prostoru výhozního okénka, ale v celém prostoru pouzdra závěru, kam mohly pronikat vodící drážkou natahovací páky. Přítomnost nežádoucího materiálu v sestavě nabíjecího mechanismu pochopitelně vytvářela předpoklady k selhání zbraně.

⁹⁰ VHA 37–308–3. Vydání úkolu skupině ANTHROPOID. Originál strojopis z 3. října 1941 pořízený u Františka Moravce.

⁹¹ K tomuto závěru se vedle Pavla Černého, Vlastislava Janíka a Jaroslava Čvančary přiklání též Eduard Stehlík.

⁹² ČERNÝ, Pavel (2021), *Anthropoid zatáčka*, <https://www.youtube.com/watch?v=rYTGHOPOCiA>.

⁹³ Samopal STEN konstrukčně vycházel z německého vzoru MP18/28 a byl dalším zjednodušením jeho britské kopie samopalu Lanchester Mk I. V této koncepci byl cyklus výstřelu zahájen se závěrem uzamčeným v zadní (natažené) poloze a s prázdnou nábojovou komorou. Stiskem spouště nejprve došlo k uvolnění závěru, který při pohybu vpřed odebral náboj ze zásobníku a zasunul do nábojové polohy, kde jej následně odpálil. Nevýhodou tohoto systému byla náchylnost zbraně ke znečištění, neboť výhozní okénko nebylo opatřeno krytkou a otevřená nábojová komora se vsunutým zásobníkem byla vystavena vnějším vlivům. Otevřený závěr však vedle snadného znečištění představoval konstrukční slabinu i z jiného provozního hlediska, neboť po natažení nebyl ve své zadní poloze nijak zajištěn. Při nárazu nebo silném otřesu mohlo dojít k jeho uvolnění jinou cestou než zmáčknutím spouště a závěru poté již nic nestálo v cestě v odpálení náboje. Jedinou pojistkou, kterou bylo možné této situaci předejít, byl výřez v zadní části vodící drážky natahovací páky, do kterého ji bylo možno usadit a tím celý závěr v jeho zadní poloze relativně bezpečně uzamknout. ŠUSTEK, Vojtěch, *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Svazek 1, Praha 2012, s. 767–768.

Jak uváděla uživatelská příručka z roku 1942 rezidua střelného prachu se během střelby usazovala zejména na čele závěru a v prostoru nábojové komory.⁹⁴ To samo o sobě není ani u dnešních střelných zbraní nic neobvyklého, nicméně v kombinaci s neortodoxními doporučeními zmíněné příručky byl vytvořen předpoklad ke snížené spolehlivosti zbraně. Zbraň se dle předpisu sice musela udržovat čistá, avšak suchá, tedy bez aplikace oleje, který se doporučoval pouze pro dobu skladování. Na straně 7 příručka výslovně uváděla: „K zajištění spolehlivé funkce nabíjení není nutná aplikace oleje na závěr a spoušťový mechanismus. Zbraň konstrukčně nevyžaduje mazání pohyblivých částí a musí být provozována bez aplikace oleje.“⁹⁵ Na základě zkušeností se spíše jednalo o přesvědčení konstruktérů o bezchybné funkci mechanicky až primitivní zbraně než o praktické pravidlo, kterým bylo žádoucí se řídit. Nejen samotná konstrukce náchylná ke snadnému znečištění, ale taktéž velkorysé výrobní tolerance ve skutečnosti odsouvaly tento předpoklad především do teoretické roviny.

Výraznou slabinou byla též uživatelsky jen málo přívětivá ergonomie zbraně, jako důsledek maximálního zjednodušení konstrukce, která nutila střelce ke hledání optimálního úchopu. Citovaná příručka připouštěla pouze jedinou variantu, a to s umístěním slabé, nestřílející ruky na hlavňové objímce. Přestože je tato varianta uváděna jako jediný správný způsob držení, nestřílející ruka neměla na objímce příliš mnoho místa a byla nebezpečně blízko střelbou rozpálené hlavní vpředu a pohybujícímu se závěru ve výhozním okénku vzadu. Jak dokladuje řada archivních fotografií, vojáci a ostatní uživatelé proto často volili jiné varianty úchopů, především pak nestřílející rukou zbraň drželi za zásobník nadhmatem nebo podhmatem, čímž ovšem vytvářeli další předpoklad k závadě zbraně, neboť schránkový zásobník s jednořadým vyústěním byl dalším slabým článkem koncepce STEN.

Z důvodu nutnosti provést útok na veřejnosti, v občanském oděvu a za bílého dne se Gabčík rozhodl ze samopalu sejmout ramenní opěru, čímž dosáhl jeho kompaktnějších rozměrů.⁹⁶

⁹⁴ Příručka *Carbine Machine Sten, 9mm. Mk II., Handling, Stripping, Cleaning, Assembling*, <https://archive.org/details/firearms-sten-mk-ii-submachine-gun>.

⁹⁵ „No oiling of the breech block or trigger mechanism is required; the weapon is designed to operate without the use of oil. The weapon must be fired dry.“ Tamtéž.

⁹⁶ Ramenní opěra Gabčíkova samopalu byla předána do úschovy Oldřichu Frolíkovi, který se stal jedním z klíčových spolupracovníků výsadku ANTHROPOID. Oldřich Frolík parašutistům poskytoval servis při údržbě jejich operačního materiálu včetně zbraní a taktéž jim poskytoval úkryt. K prvnímu pokusu o jeho zatčení došlo až 4 měsíce po úspěšné likvidaci Heydricha, 15. září 1942. Nakonec byl následkem zrady 23. září vlákán do pasti a po nerovném boji zatčen. Popraven byl 26. ledna 1943 v koncentračním táboře Mauthausen. Průběh obou pokusů o jeho zatčení je mimořádným svědectvím o neobyčejné odvaze muže, který bez vojenského výcviku dokázal do posledního náboje vzdorovat okupační moci a svou smělostí se podobá odporu, který kladli v konfrontaci se gestapem např. špkt. Morávek

V této konfiguraci byla zbraň i nadále zcela funkční. Cenou za možnost samopal lépe uschovat však bylo další snížení střeleckého komfortu. Z tohoto důvodu je téměř jisté, že parašutista plánoval střelbu se zbraní ve snížené poloze, neboť bez ramenní opory ji nebylo možné pro mířenou a kontrolovanou střelbu založit do ramene. Střílející ruka taktéž neměla prostor k pohodlnějšímu úchopu za využití přední části ramenní opěry, která chyběla. Pro lepší kontrolu zbraně proto parašutista musel střílející ruku i paži nestřílející ruky těsně přimknout k tělu. Zbraň ve snížené poloze ovšem nedovolovala střelbu přes mířidla, což s ohledem na minimální plánovanou vzdálenost cíle nepředstavovalo nepřekonatelný faktor. Gabčík jako střelec ovšem musel demonstrovat dokonalé zvládnutí instinktivní, letmé střelby tak, jak byla vyučována ve Velké Británii, tentokrát však v improvizovaných podmínkách ostré akce.

Praktické testy Pavla Černého názorně poukazují na řadu sporných konstrukčních řešení samopalu a současně poskytují řadu možných vysvětlení jeho selhání. Žádná z teorií však v kontextu není v rozporu se závěrem, který předkládá zpráva českých kriminalistů, jíž v archivech objevil Vojtěch Šustek.⁹⁷ První příčinou selhání samopalu mohla být běžná uživatelská praxe plnit zásobníky na plnou kapacitu 32 nábojů, která se již krátce po zavedení nové zbraně v roce 1941 ukázala být diskutabilní.⁹⁸ Pružina zcela naplněných zásobníků totiž tlačila na první náboje vyšší než konstrukčně zamýšlenou silou k zajištění spolehlivé funkce nabíjení. Snadno se mohlo stát, a v praxi se zejména u znečištěných zbraní také stávalo, že kinetická energie spouští uvolněného, avšak třením zpomaleného závěru nestačila překonat tlak, kterým příliš silná pružina zásobníku tlačila první náboj na čelisti jeho jednořadého vyústění. Závěr se proto na své cestě vpřed zasekl o dno náboje nadále pevně usazeného v zásobníku, čímž byl proces nabíjení přerušen.

V další variantě kalkulující s příliš silnou pružinou zásobníku mohl být závěr sice schopen náboj podat, avšak po překonaném odporu zásobníkové pružiny již zbylá energie dobíhajícího závěru nemusela stačit k uzavření komory a odpálení náboje. Příliš silná pružina zásobníku však na druhou stranu mohla po kontaktu dobíhajícího závěru s nábojem tento doslova

nebo parašutista npor. Oldřich Pechal. ŠOLC, Jiří, *Přijďeme za svítání. Diverze v neregulérní válce československého odboje v letech 1939–1945*, Praha 2005, s. 111.

⁹⁷ ABS 305–260–5. V příloze německojazyčné zprávy Policejního ředitelství Praha, která popisovala průběh útoku a situaci po ohledání na místě činu, bylo mimo jiné uvedeno: „*Druhý pachatel pokoušel se vystřeliti z automatické pistole na osoby sedící ve voze, avšak náboj se vzpříčil v hlavni.*“

⁹⁸ ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 1, s. 768; KMOCH, Pavel, *Operace Anthropoid: Epilog*, Praha 2018., s. 87.

nekontrolovaně katapultovat do jeho dráhy, kde silný impulz zásobníkové pružiny nedovolil kontrolované usazení náboje na čelo závěru. V tomto případě by vychýlený, v ose závěru neusazený náboj nakonec zablokoval pohyb dobíhajícího závěru a tím dále znemožnil uzavření nábojové komory. Tato varianta nejlépe odpovídá popisu dochovaném v dobových pramenech a mezi její hlavní advokáty se řadí přední odborníci na problematiku likvidace Heydricha Jaroslav Čvančara nebo Vladimír Marek.

Nejjednodušší vysvětlení v sobě skrývá největší dávku pravděpodobnosti, neboť nejen sportovní střelci dnes dobře vědí, jak důležitý je optimální poměr mezi funkcí zásobníkové pružiny, vratné pružiny závěru a druhem užívané munice. Tyto tři veličiny jsou spolu se spolehlivou funkcí vytahovače základním předpokladem správné funkce nabíjecího mechanismu. Můžeme také s jistotou tvrdit, že v roce 1941, kdy byli parašutisté poprvé seznámeni se zbraní, se míra uživatelské praxe nemohla promítnout na úpravách, které by zvýšily spolehlivost celé konstrukce. V době přípravy parašutistů na akci proto nebyla v rámci výcviku přijata žádná praktická opatření, která by reflektovala zmíněný konstrukční nešvar. Je však také s podivem, že žádná upozornění týkající se omezené spolehlivosti zcela naplněných zásobníků se neobjevila ani v uživatelských manuálech publikovaných v roce 1944.⁹⁹ V podobě ústního neformálního doporučení se pokyn neplnit zásobníky na plnou kapacitu začal šířit až v roce 1942, tedy v době, kdy ANTHROPOID již působil na území protektorátu.

Vedle zásobníku zde ovšem byla řada dalších příležitostí, jak s vlastním přispěním vyřadit zbraň z provozu. První chyby se Gabčík mohl dopustit již během přípravy na akci, kdy samopal kompletoval v omezených podmínkách běžného provozu na veřejném místě, kde pochopitelně neměl možnost provádět činnost s potřebnou dávkou pozornosti a kontroly. Aktovka z umělé kůže, ve které zbraň na místo dopravil, byla navíc vyplněna trávou, jak bylo poměrně běžné pro všechny obyvatele, kteří v podmínkách přidělového systému chovali na přilepšenou drobné zvířectvo a v běžných aktovkách přenášeli krmení. Do rozložené zbraně, obzvláště pokud byla důkladně promazána, se během přepravy mohla část improvizované výplně bez obtíží dostat a v omezených podmínkách kompletace zbraně pod pláštěm mohly být nečistoty a zbytky trav snadno přehlédnuty. V nábojové komoře pak mohly zamezit úplnému dovření závěru a v případě

⁹⁹ Čtvrté aktualizované vydání britské uživatelské příručky k samopalu STEN publikované v září 1942 uvádí pokyn nabíjet zásobníky na plnou kapacitu 32 nábojů. Ve světle zkušeností je však pozoruhodnější, že manuál *Small Arms Training, Volume I., Pamphlet No. 21, The Machine Carbine* z roku 1944, jenž měl aktualizovat předchozí dokumenty zhodnocením dosavadních poznatků, dále potvrzoval předchozí praxi plnit zásobník na plnou kapacitu.

přítomnosti v hlavňové objímce mohly taktéž způsobit zanesení závěru a nedošroubování hlavně na doraz. Následkem druhé varianty nemusel zápalník závěru dosáhnout na zápalku náboje usazeného v nábojové komoře nedotažené hlavně.¹⁰⁰

Vedle selhání zbraně jako důsledku chybné kompletace mohla o výsledku akce rozhodnout také následná manipulace se zbraní. Jak bylo uvedeno, koncept otevřeného závěru a absence jiné pojistky, než zmíněného výřezu v zadní části vodící drážky možná přiměly Gabčíka uzamknout natažený závěr ve zmíněném výřezu. Zbraň ukrytou pod pláštěm, dovolujícím jen omezenou manipulaci a kontrolu, nemusel totiž zcela oprávněně považovat za bezpečnou. V momentu, kdy se před ním náhle objevil jeho cíl, si v rozrušení ovšem nemusel předchozí zajištění zbraně uvědomit a v akutní potřebě jednat instinktivně zmáčkl spoušť. Slovy Pavla Černého by se v případě rázného Gabčíka jednalo o „blamáž“, nicméně praxe v reálných podmínkách boje, služebního výcviku či střeleckého závodu i dnes ukazuje, že taktéž zkušení střelci mohou ve stresové situaci opominout provádět zcela základní střelecké návyky.

Další z hypotéz hovoří o možnosti, že si Gabčík uvedeným způsobem zajistil zbraň neúmyslně během razantního odhození pláště, který se mohl zachytit o natahovací páku a tím ji samovolně usadit ve výřezu. Jak bylo uvedeno, většina vojenských historiků se přiklání k nejjednodušší variantě, vzpříčenému náboji jako důsledku příliš silné pružiny zásobníku, který byl ovšem zcela v souladu s tehdejšími předpisy Gabčíkem naplněn na plnou kapacitu. Další možnou variantou se vedle vzpříčeného náboje ovšem nabízí prosté selhání používané munice, nikoli zbraně nebo střelce. Válečná produkce britské továrny Kynoch nevykazovala v ráži 9 mm stejnou spolehlivost jako například belgická munice FN nebo americká Winchester. K tomuto závěru ostatně dospěly britské orgány již ve třicátých letech, kdy probíhaly testy ráže domácí produkce na italských samopalech Beretta Model 38, britských samopalech Lanchester, finských Suomi KP/-31 nebo později na britských samopalech STEN.¹⁰¹ Britská munice během testů taktéž obecně prokázala menší přesnost. Možnost selhání náboje nejen ve světle dobových pramenů proto představuje další zcela reálnou variantu.

Předchozím výčtem se zdají vyčerpány teorie, které předpokládají chybnou manipulaci s problematickou zbraní nebo vadnou municí. Další neméně pozoruhodné teorie Pavla Černého

¹⁰⁰ Řada praktických testů na druhou stranu opakovaně prokázala, že samopal STEN je schopen střelby i v případě, kdy objímka fixující hlavě není dotažena až na doraz. V případě Gabčíkova samopalu by se proto muselo jednat o množství cizího materiálu, kterým by scházely k úplnému dotažení samopalu celé otáčky. KMOCH, s. 87.

¹⁰¹ THOMPSON, *The Sten Gun*, s. 8.

se zaměřují na předpoklad chybné interpretace stavu zbraně tak, jak byla vyšetřovacími orgány zajištěna na místě činu. Tím bychom až do dnešní doby vycházeli na základě dostupných pramenů, včetně posledního, který veřejnosti představil Vojtěch Šustek, z chybného předpokladu. Téměř s jistotou lze tvrdit, že zpráva kriminalistů je založena na vyhodnocení, jež nevychází z předchozí zkušenosti s konstrukcí samopalu STEN, který přítomní vyšetřovatelé spatřili při dokumentaci místa činu ve své kariéře pravděpodobně poprvé. Pokud zbraň ohledával v tomto ohledu laik, což je nanejvýš reálné, mohl v případě otevřeného závěru vidět v komoře náboj, který ovšem stále spočíval v zásobníku. Dotyčný si ovšem bez bližší znalosti konstrukce a funkčního principu zbraně střelící z otevřeného závěru mohl zcela zjevně neodpálený náboj v otevřené nábojové komoře vysvětlit jako vzpříčený, aby takto následně referoval ve své zprávě. V případě, že na místě byla zajištěna zbraň se závěrem v přední poloze, mohl ohledávající úředník kriminální policie dospět ke stejnému závěru poté, co mu při další manipulaci se zbraní a natažení závěru vypadl z komory nevystřelený náboj.

Dodnes se taktéž vedou spekulace o původní podobě plánu útoku, který s největší pravděpodobností neodpovídal konečnému provedení. Na základě dochovaného úředního hodnocení průběhu přípravy na akci zpracovaného ve Velké Británii si lze nicméně udělat představu o původní variantě, kterou měli Gabčík s Kubišem realizovat. Tato plánovaná verze také mohla odpovídat obecným zásadám SOE k provedení operací tohoto charakteru: *„Praktické zkoušky prokázaly, že útok musí být proveden v zatáčce, kde je nutné zpomalit. Z tohoto důvodu bylo frekventantům doporučeno, aby se pokusili získat práci například jako metaři. Tři bomby a zbraně by měli ukryté v popelnici. Zvažovalo se, že budou vrženy dvě bomby, první měla být vržena na předek vozidla tak, aby zabila šoféra a přinutila vůz k zastavení. Druhá bomba měla být vržena z boku, aby zasáhla zadní část auta. Zároveň č. 2 měl zahájit palbu ze Sten Gunu nebo pistole. Bomba typu Mills měla být vržena číslem 1, kdyby Heydrich nebyl ještě mrtev. Jelikož se na kontaktní bombu nelze spoléhat, poslední kontaktní bombu měl mít č. 2 v záloze pro případ, kdyby prvotní úkol selhal.“*¹⁰²

Původní plán tedy předpokládal zpomalení nebo zastavení vozidla první bombou a použití druhé bomby k zásahu zadní části vozu, kde, jak bylo předpokládáno, měl sedět cíl.¹⁰³ Po první bombě

¹⁰² ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 170; EMMERT, František, *Atentát na Heydricha*, Praha 2016, s. 63.

¹⁰³ Improvizovaná bomba byla upraveným protitankovým granátem vz. 73 (No. 73 grenade), který, podobně jako samopal STEN ve své kategorii, vznikl v roce 1940 jako improvizované řešení kritického nedostatku

měl druhý z mužů zaútočit na posádku střelbou za samopalu, případně pistole. Pokud by tato akce nebyla účinná, měla následovat bomba třetí následovaná palbou z pistolí oběma muži. Plán předpokládal využití poměrně velkého množství materiálu, Kubiš měl mít připraveny bomby dokonce tři a vedle Gabčíkova samopalu STEN měli mít oba parašutisté taktéž výkonné Colty 1911 ráže .38 Super Auto.¹⁰⁴ Jak víme, v praxi parašutisté materiál omezili, kdy ke konečnému útoku byl Kubiš vyzbrojen dvěma bombami a Gabčík byl vyzbrojen samopalem STEN ovšem bez náhradního zásobníku, který zanechal v aktovce zavěšené na řídítkách bicyklu odstaveného na opačné straně křižovatky směrem do Libně.¹⁰⁵ Oba parašutisté také nakonec zvolili kompaktnější pistole Colt 1903, nepochybně pro jejich menší rozměry a hmotnost.

O konečném průběhu útoku nakonec s největší pravděpodobností rozhodla rychlost, s jakou se Heydrichův vůz ocitl před vyčkávajícími parašutisty, a velmi omezený čas, který tím po překonání momentu překvapení zbýval na provedení akce. Gabčík s Kubišem museli jednat téměř nebo úplně současně. K úspěchu útoku ovšem nakonec značně přispělo chování samotné posádky vozu v momentu, když řidič i pasažér zpozorovali prvního z útočníků, střelce. Na základě výpovědi Johannese Kleina Heydrich zavelel k okamžitému zastavení vozu.¹⁰⁶ Ať se v Kleinově tvrzení můžeme opírat o pravdivé svědectví nebo pokus o zakrytí vlastního fatálního pochybení, Klein skutečně vozidlo zastavil. Tím se ovšem z pozice osobního strážce bez ohledu na možný Heydrichův požadavek dopustil zásadní chyby, která onoho dopoledne zdaleka nebyla jeho poslední. Zastavením v místě útoku porušil všechna pravidla vojenské taktiky stejně jako obecné zásady týkající se ochrany osob.

protitankových zbraní na půdě Velké Británie. V principu se jednalo o jednoduchý granát s citlivým rozněcovačem o průměru 8 cm a délce 30 cm, který byl po vytažení vrhové pojistky aktivován nárazem. Sestava rozněcovače a vrhové pojistky byla chráněna odšroubovatelnou bakelitovou zátkou, která složila jako přepravní pojistka. Vrhová pojistka úderníku v podobě kovové vidličky blokující úderník byla navázána na textilní pásku omotanou kolem rozněcovače a její druhý konec byl pro větší odstředivý efekt zakončen oloveným závažím. K zajištění spolehlivého vytažení vrhové pojistky bylo nutné 2 kg vážícímu granátu udělit hodem potřebnou rotaci, aby došlo k úplnému odmotání pásky. Nejvhodnější technikou byl hod spodním obloukem, který na rozdíl od zahraničních vojáků Britové jako milovníci kriketu výtečně ovládali. Pro potřeby útoku bylo nutné snížit účinnost trhaviny s ohledem na vlastní bezpečnost parašutistů. Plechové tělo granátu bylo proto zkráceno na třetinu až polovinu původní délky a objem trhaviny tím snížen z 1,6 na 0,5 kg. Tělo zkráceného granátu bylo nakonec pečlivě omotáno a ve spodní části uzavřeno textilní páskou. ŠOLC, *Přijdeme za svítání*, s. 125–126.

¹⁰⁴ STEHLÍK, s. 145–147; ŠOLC, *Přijdeme za svítání*, s. 85–86.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 153.

¹⁰⁶ K této variantě se přiklání též Heinz Pannwitz. Bundesarchiv Berlin Z II 6287, Bd. I – III; ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 1, s. 713; BERTON, Stanislav, *Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha*, Praha 2011, s. 54.

Druhému z útočníků tím dovolil vozidlo zasáhnout bombou a oběma umožnil pokračování útoku.¹⁰⁷ Je možné, že posádka vozu učinila své rozhodnutí v momentu, kdy zaregistrovala pouze útočníka s automatickou zbraní, který zjevně nebyl schopen pokračovat v akci. Kubiš se totiž s připravenou bombou v prvním okamžiku průjezdu Heydrichova vozu zatáčkou nacházel výrazně níže, navíc kryt betonovým sloupkem.¹⁰⁸ S veškerou pozorností upřenou na atentátníka zápasícího s vlastní zbraní se v přesvědčení sebevědomého Heydricha nabízela možnost jej zpacifikovat. Možná zde proto skutečně převzala iniciativu jeho pověstná přezíravost k nebezpečí, kterou nepochybně chápal jako důkaz své vlastní mužnosti a postavení. Tuto úvahu podporuje Heydrichovo předchozí chování i prostý fakt, že jako muž odpovědný za teror, kterému podlehl tisíce obyvatel Čech a Moravy, jezdil na svých pravidelných cestách bez dalšího ozbrojeného doprovodu, pouze s řidičem v úloze osobního strážce a navíc, přes výhrady Adolfa Hitlera, v otevřeném voze bez dalších úprav.¹⁰⁹

V souladu s nacvičovanými postupy ve Velké Británii se dle Pavla Černého Gabčík s Kubišem měli po explozi bomby následně pokusit ochromenou posádku vozu konfrontovat palbou ze svých pistolí. Tato teorie by odpovídala výše zmíněnému hodnocení a operačním postupům SOE pro přípravu teroristických skupin plnicích v principu shodný úkol. Útok pistolemi mohl dokonce proběhnout v podobě intenzivní palby s obouručním držením, která byla v rámci přípravy výsadku taktéž vyučována. Pokud se tak stalo, žádná z vypálených střel nenalezla svůj cíl, což je v kontextu vypjaté situace a Kubišova zranění oka zcela pochopitelné.¹¹⁰ V blízkosti Heydrichova vozu ovšem nebyly při pozdějším ohledání nalezeny žádné nábojnice z jejich pistolí, které by tuto teorii potvrdily.

Ke střelbě parašutistů dle svědectví a zajištěných důkazů nicméně prokazatelně došlo. Po skončení útoku Kubiš užil varovných výstřelů, aby odradil cestující z tramvaje č. 3 od pokusu o jeho zadržení, když se pokoušel kvapem dostat k odstavenému bicyklu, připravenému k pokračování útoku na druhé straně křižovatky směrem do Libně.¹¹¹ Gabčík, kterého se rozhodl pronásledovat Klein, nemohl Kubiše následovat k připraveným bicyklům a rozhodl se proto

¹⁰⁷ VHA 37–308–3. Český překlad zprávy šéfa pražského gestapa Geschkeho o vyšetření atentátu na R. Heydricha.

¹⁰⁸ EMMERT, s. 64.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 66.

¹¹⁰ ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 214.

¹¹¹ EMMERT, s. 68.

směřovat svůj útek opačným směrem, do Kobylis. Svého pronásledovatele se během úniku taktéž pokoušel odradit letmou krycí palbou.¹¹²

Tím se znovu dostáváme k chování posádky. Heydrich, pokud přímo nevydal pokyn k zastavení vozidla, se dopustil chyby tím, že tak nechal učinit svého řidiče. Navzdory bolestivému zranění zad jako následku exploze se také on pokoušel svou pistolí zlikvidovat útočníky. Ani jeho snaha však nebyla úspěšná.¹¹³ Další chyby se dopustil opět Klein, který se opět ať z vlastního rozhodnutí nebo z nařízení Heydrichova rozhodl zanechat na místě chráněnou, a navíc zraněnou osobu a začal pronásledovat jednoho z útočníků, Gabčíka. Tím zcela ztratil kontakt s Heydrichem, přestože neměl jistotu, že útok byl dokončen, a neměl tím možnost reagovat na jeho případné pokračování ze strany dalších osob. Heydrichovi taktéž nemohl poskytnout nezbytné zdravotní ošetření a zabezpečit jeho odsun do zdravotnického zařízení.

Klein se však dopustil chyb i během pronásledování unikajícího atentátníka. Zde s největší pravděpodobností sehrály hlavní roli jeho omezené střelecké schopnosti, ke kterým se sluší poznamenat, že Klein svou osobní zbraň obdržel 2 týdny před osudným střetnutím v holešovické zatáčce a překvapivě nebyl zkušeným uživatelem tohoto poměrně moderního, avšak jinak zcela standardního modelu pro kriminální policii, gestapo a štábní a nebojový personál německých ozbrojených sil. Patrně z nedostatku střelecké praxe se Klein během pronásledování pokoušel se svým Walterem PPK zasáhnout unikajícího parašutistu se zbraní, která v daný okamžik nebyla schopna střelby. Když k výstřelu nedošlo, instinktivně reagoval natažením závěru a dalším stiskem spouště se stejným výsledkem.¹¹⁴

Závadu se mu nepodařilo odstranit po celou dobu pronásledování, tedy až do dosažení Braunerova řeznictví, kam unikající Gabčík zaběhl v přesvědčení, že zde bude moci využít zadního vchodu k pokračování útěku. Když parašutista zjistil, že obchod má pouze jediný vchod, musel čelit další konfrontaci s Kleinem, který se kryl za zděným sloupkem plotu u vchodu do řeznictví. Rychlé střetnutí skončilo s dvěma průstřely nohy Heydrichova řidiče, který tím musel

¹¹² ŠOLC, *Přijdeme za svítání*, s. 153.

¹¹³ Podle Pannwitzovy zprávy se Heydrich pokusil o střelbu na Kubiše se zbraní ráže 7,65 mm, do níž ovšem opomenul zasunout zásobník. Jiné zdroje naopak uvádí, že na unikajícího parašutistu dvakrát vystřelil. BERTON, s. 55.

¹¹⁴ Pannwitz ve své zprávě uvádí, že příčinou selhání zbraně byl povytažený zásobník jako důsledek neúmyslného stisknutí tlačítka uvolňovače (zádržky) zásobníku při vytažení zbraně z pouzdra. Zádržku zásobníku mohl explozí otřesený Klein nahmatat v přesvědčení, že manipuluje s palcovou pojistkou, neboť oba ovládací prvky zbraně jsou ve srovnání s jinými konstrukcemi poměrně blízko u sebe. BERTON, s. 56.

od dalšího pronásledování upustit.¹¹⁵ Svou osobní zbraň se ovšem ještě rozhodl předat náhodnému svědku incidentu s požadavkem, aby s ní pokračoval v pronásledování útočníka.¹¹⁶

Důvody selhání Kleinovy pistole mohou být dle Černého dva. V případě Kleina se patrně jednalo o příležitostného střelce, který běžně nenosil náboj v komoře. Tím by se ovšem již v samém počátku střetnutí připravil o drahocenný čas, stejně jako řada dnešních policistů a soukromých držitelů střelných zbraní, kteří tímto nepraktickým myšlenkovým stereotypem považují nošenou zbraň za bezpečnější. Co je však důležitější, neúmyslnou nebo neodbornou manipulací si mohl zbraň zajistit, například při vytažení zbraně z koženého opaskového pouzdra, které vynikalo malou střeleckou pohotovostí a vyžadovalo zejména ve stresu pozornou manipulaci. Po vytažení zbraně, natažení závěru a pokusu o střelbu však nezaregistroval, že zbraň je zajištěna vnější palcovou pojistkou, která na rozdíl od konstrukce pistolí Colt 1903 nebo 1911 nebránila závěru v pohybu. Opakovaným natažením závěru a mačkáním spouště zajištěné zbraně proto pouze závěrem vyhazoval nevystřelené náboje. Tato varianta by také odpovídala situaci na místě činu, kde byly na trase pronásledování kriminalisty zajištěny vystřelené nábojnice Gabčíka a nevystřelené náboje řidiče Kleina.¹¹⁷

Panwitzova zpráva se v této záležitosti nicméně přiklání k variantě s povysunutým zásobníkem. V tomto případě se Klein měl opakovaným natažením závěru pokusit o nabití pistole, u níž závěr nebyl schopen podat náboj do komory ze zásobníku, který nebyl zcela zasunut ve zbrani.¹¹⁸ Z důvodu slabých střeleckých návyků měl i v tomto případě reagovat chybně prostým natažením závěru, nikoli doražením zásobníku a následným natažením, jak praví jednoduchá střelecká poučka. Tato teorie ovšem nevysvětluje nález Kleinových nábojů na trase sledování, nicméně skutečnost, že za celou dobu pronásledování nebyl schopen zjistit skutečný stav zbraně a závadu odstranit, opět svědčí o vysoké míře stresu, které byli všichni aktéři vystaveni.

Ze čtveřice zúčastněných se daného dne dopustil nejméně pochybení Jan Kubiš, přestože musel zacházet s improvizovanou bombou, jejíž manipulace nebyla pro citlivost roznětky pro něj samotného bezpečnou záležitostí a která vyžadovala zkušenost stejně jako obratnost. Ke Kubišově akci Heinz Pannwitz později poznamenal: „*Kubiš byl skryt za elektrickým sloupem,*

¹¹⁵ ŠMEJKAL, Pavel, PADEVĚT, Jiří, *Anthropoid: průvodce*, Praha 2016, s. 139.

¹¹⁶ Náhodným svědkem byl kočí Tomáš Grosslicht, který se podle dochované zprávy měl taktéž pokusit unikajícího Gabčíka zasáhnout střelbou, avšak se stejným výsledkem. Zpráva uvádí, že příčinou neúspěšného pokusu bylo technické selhání pistole. STEHLÍK, s. 202.

¹¹⁷ ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 216.

¹¹⁸ Tuto variantu na straně 201 uvádí v citované publikaci taktéž Eduard Stehlík.

*asi 5 metrů za Gabčíkem, a zasáhl, když stengun selhal. Musel běžet za vozem a nesměl bombou, která měla vysoce citlivou rozbušku, příliš pohybovat, protože při vržení stačilo jedno otočení, aby vybuchla. Jeho možnosti při tak citlivé rozbušce byly tedy omezeny, a při normální jízdě, nemluvě o tom, kdyby auto jelo rychleji, atentát by byl neproveditelný...*¹¹⁹ Kubiš nepochybně bombou netrefil cíl tak, jak očekával, nicméně exploze před pravým zadním kolem nakonec splnila svůj účel, přestože oba parašutisté byli nuceni opustit místo akce bez jistoty, že úkol byl splněn.

Často tradované dobrácké škádlení i věcná výtka britských instruktorů, že Čechoslovákům ve výcviku s tímto typem improvizované bomby schází ke správné technice hodů praxe kriketového hráče vlastní každému Angličanovi, se tedy naplnila pouze částečně.¹²⁰ Kubiš s největší pravděpodobností neměl čas hodit bombu pod přední část vozu a tím jej podle původního plánu zastavit, aby další bombou vyřadil posádku. Na to události nečekaně postoupily až příliš rychle, jak ostatně potvrdila Pannwitzova zpráva i pozice zasaženého vozu, který byl zastaven až v místě výjezdu ze zatačky. Nezbyvala tedy jiná možnost, než se pokusit zasáhnout vozidlo způsobem, který sliboval největší vyhlídky na úspěch, tj. hodit bombu přímo do vozu. Výsledný pokus se však ukázal jako naprosto postačující. Navzdory hodnocení z Velké Británie, kde byl Kubiš skotskými instruktory na STS 25 hodnocen v praxi s výbušninami jako pomalý, se jeho schopnost zacházet s tímto druhem zbraně ukázala jako rozhodující.¹²¹

Poslední kritické zhodnocení průběhu likvidace zastupujícího říšského protektora a hlavního architekta patrně nejbestiálnějšího plánu v lidských dějinách však přineslo vedle zajímavých závěrů taktéž jeden zcela neočekávaný objev. Přestože se až dosud zdálo, že po stránce materiální již nebude možné rozšířit dochovaný sbírkový fond vztahující se k události, Pavel Černý byl v rámci své badatelské činnosti schopen objevit v soukromé sbírce českého sběratele Colt, který byl do akce přidělen Jozefu Gabčíkovi. Identifikovaná pistole je tedy zbraní, která byla použita v průběhu útoku na Heydricha 27. května 1942, stejně jako v průběhu boje o kryptu v pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje 18. června. S touto zbraní také v bezvýchodné situaci Jozef Gabčík nakonec ukončil svůj život.¹²²

¹¹⁹ BERTON, s. 54.

¹²⁰ VHA 37–308–2. Jan Kubiš – vysvědčení.

¹²¹ VHA 37–308–2. Závěrečné hodnocení výcviku rtm. Kubiše.

¹²² Objev zcela funkčního Coltu 1903 výrobního čísla 539 370 je skutečným překvapením i z hlediska jeho skutečné podoby. Zbraň zhotovená v niklované povrchové úpravě namísto tradičního černění odkazuje na svůj původ v prostředí amerického civilního trhu a pravděpodobně nebyla součástí realizace vojenských dodávek, ale spíše jedním z mnoha jednorázových nákupů, kterým britská strana usilovala o rychlé zajištění vojenského materiálu v kritickém období let 1940–1941. Gabčíkův Colt byl patrně součástí objednávky, kterou doplňovala potřebný materiál SOE.

3 ...A SRDCE BUŠÍ, KDYŽ SE HRNEŠ DO DVEŘÍ – parašutistický výcvik

3.1 Hedvábí v plenkách – počátky britského padákového programu

Velká Británie byla za Německem a Sovětským svazem ve výstavbě schopnosti vzdušného zasazení na bojiště výrazně pozadu, přesto vysazení padákem bylo poměrně brzy vyhodnoceno jako hlavní prostředek dopravy agentů SOE na území okupované Evropy.¹²³ Výsadkový kurz tím pro Čechoslováky představoval další síto v rámci základní přípravy, kterým museli projít, aby mohli pokračovat ve výcviku speciálním, zaměřeným na plánované odbornosti, jež měli v operacích plnit. STS 51 v Ringway u Manchesteru bylo školící zařízení pro parašutistický výcvik agentů SOE, zřízené při Central landing school (CLS) RAF, kde se soustředil výcvik nově formovaných britských výsadkových jednotek.¹²⁴ Výcvik budoucích padákových agentů proto probíhal současně s přípravou kádrů budovaného 1. výsadkového praporu.¹²⁵ Výcvik pravidelné vzdušné pěchoty a agentů však probíhal odděleně. Frekventanti české sekce SOE byli ubytováni v osamělé vile Dunham House u Altrinchamu, kde také částečně probíhal výcvik a odkud dojížděli na letiště Ringway.¹²⁶

V porovnání s přípravou dnešních parašutistů probíhal výcvik velmi krátce. Z plánovaných 10 dnů se cvičilo pouze 7, neboť po jednom dnu bylo vyhrazeno na příjezd a odjezd účastníků kurzu a jeden den byla neděle, plánovaná jako den odpočinku.¹²⁷ Dobrovolníci tedy měli pouhých 7 dní na to, aby se stali parašutisty. Během této doby provedli zpravidla 5 seskoků, z toho většinou jeden v noci, někdy však absolvovali seskoky pouze tři. Z hlediska parašutismu je tato krátká doba zcela postačující pro získání základní zkušenosti a elementárního pochopení funkce a řízení padáku, po pěti seskocích však parašutista sotva mohl být považován za zkušeného a připraveného na bojové vysazení v týlu protivníka. Výsadkový kurz pro agenty SOE byl v porovnání se současně probíhajícím kurzem příslušníků 1. výsadkového praporu kratší, což lze vysvětlit potřebou

¹²³ BOGER, s. 71.

¹²⁴ PERQUIN, Jean –Louis, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, Paris 2015, s. 6.

¹²⁵ No.2 Commando bylo určeno jako první jednotka, která měla prodělat parašutistický výcvik, a jeho muži se tak stali „pokusní králíci“ britského padákového programu, který si teprve musel projít trnitou cestou pokusů a omylů. 21. listopadu 1940 se jednotka o síle praporu přejmenovala na 11. prapor SAS (Special Air Service) a následně na 1. výsadkový prapor. V roce 1941 se prapor stal součástí výsadkové brigády, která se na konci téhož roku stala součástí 1. výsadkové divize. NORTON G.G., *The Red Devils: From Bruneval to Falklands*, London 1971, s. 30.

¹²⁶ MATUŠŮ, s. 135.

¹²⁷ ŠOLC, Jiří, *A zpívali jsme Tipperary*, Praha 1993, s. 55.

důkladnějšího výcviku jednotek, které byly primárně určeny k provádění výsadkových operací. U budoucích agentů hrálo vysazení vzdušnou cestou pouze úvodní roli, a proto mu nebyl věnován větší než uvedený rozsah. Uplatnění osvojených návyků bylo totiž naplněno jediným bojovým seskokem v podmínkách konspirace.¹²⁸

V minulosti i dnes se výsadková pěchota během pozemní přípravy soustředí především na zvládnutí technik přistání, při kterém obecně dochází k největšímu počtu zranění. Nácvik dopadů ve všech možných směrech i nadále představuje základní stavební kámen celého výcviku na kulatých vrchlících. Tehdejší padákové konstrukce navíc nenabízely velkou možnost řízení padáku, čímž pro výsadkáře bylo problematické srovnat polohu těla tak, aby přistával čelem ve směru letu. „Skokan“ byl po opuštění letounu spíše hříčkou osudu, vystavenou v průběhu letu i přistání rozmarům větru. Nezbytné proto bylo nacvičovat dopady nejen čelně, ale taktéž bočně a nazad. Nutnost provést parakotoul¹²⁹ byla v STS 51 zdůrazňována za všech okolností jako jediná možnost, jak předejít zraněním, a to i v případě, že parašutista měl mimořádně měkký dopad.¹³⁰ Důvodem byla potřeba vytvoření správného návyku, kterým měla být zakončena finální část seskoku v optimálních podmínkách výcviku stejně jako v průběhu skutečného nasazení. Instruktoři kategoricky vyžadovali úplné provedení parakotoulu při každém přistání, čímž se kurz pro frekventanty stal především časem nekonečného nacvičování pádů, kotoulů a seskoků z maket letounů, skluzavek, zavěšených padákových postrojů případně z korby pomalu jedoucího nákladního vozu.¹³¹

Samotný let padákem výsadkář v podstatě mnoho ovlivnit nemohl. Přesto polský instruktor major Julian Gebolys během výcviku zjistil, že vrchlík je možné částečně kontrolovat pomocí volných konců (tj. popruhů spojujících postroj padáku se svazky nosných šňůr vrchlíku).¹³²

¹²⁸ ŠOLC, Jiří, *A zpívali jsme Tipperary*, Praha 1993, s. 55.

¹²⁹ Anglicky PLF – Parachute Landing Fall. Jako bezpečná metoda přistání byl vytvořen instruktorem RAF Johnem C. Kilkennym a v roce 1943 zaveden také v americké výsadkové metodice. Zakončení přistání parakotoulem je i dnes považováno za nezbytnou prevenci zranění při přistání na padáku s kulatým vrchlíkem. Viz např. předpis Vys-3-1, Výsadková příprava, Ministerstvo obrany České republiky, Praha 1994, s. 31.

¹³⁰ V rozporu s touto univerzálně platnou poučkou i dnešní osvědčenou praxí lze v dochované dokumentaci Zvláštní skupiny D nalézt zajímavou poznámku, která praví: „*Výcvik ve válení (kotmelce) kupředu nebo dozadu za pádu při přistávání za různých okolností, jakož i při silném větru nebo prudkého komihání a vlnění padáku představuje způsob, jak zabránit zranění... Válení se učte pouze za tím účelem, aby ho bylo použito jen v případě, když dopad jest pouze takového rázu, že se může zameziti zranění. Žákům nesmí býtu dovoleno, aby si navykli prováděti tento pohyb samozřejmě při každém přistání.*“ Tento pokyn je dokladem, že jednotlivé národní sekce měly přirozenou tendenci všechny pokyny a doporučení interpretovat a přizpůsobovat vlastním potřebám. V tomto ohledu ve výsadkové problematice vynikali především Poláci, kteří jako první s britským padákem zavedli do osnov výcviku řízení padáku prostřednictvím volných konců. VHA 37-289-11. STS 25. Směrnice pro parakurz.

¹³¹ MATUŠŮ, s. 135.

¹³² PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 8.

Přitažením předních volných konců bylo možné zvýšit dopřednou rychlost padáku (pohyb vpřed), přitažením zadních volných konců naopak zpomalit. Přitažením obou levých či pravých volných konců bylo možno provést skluz stranou. Reakce padáku však byla velmi pomalá. Vedle minimální říditelnosti zde existovala řada dalších úkonů, které parašutista musel ovládat, aby předešel nežádoucímu přiblížení k jinému výsadkáři, případně aby vyřešil kolizi s ním nebo s jinou překážkou.

Pro nácvik činnosti na padáku se i v Ringway používaly zavěšené postroje na pevných konstrukcích, kterým dnes parašutisté lidově říkají „houpačky“. Zde měli frekventanti možnost nacvičit řádnou polohu před otevřením vrchlíku i po jeho otevření, reakci na kolizi s dalším parašutistou, zaujetí správné polohy před přistáním a další potřebné úkony. Vedle houpaček se v STS 51 používaly také makety letounů s otvorem v podlaze i v boku pro nácvik výskoku, užívaly se také skluzavky, z nichž parašutisté sjížděli a po styku se zemí prováděli parakotoul. Mnohá zařízení byla spolu s metodikou výcviku dílem Johna C. Kilkennyho, britského instruktora RAF, který posílil odborný kádr v Ringway v říjnu 1941,¹³³ a mnoho z „Kilkennyho cirkusu“, jak byla všechna jeho důmyslná zařízení nazvána, se pro svou účelnost používá dodnes.¹³⁴

V prvních letech britského padákového programu museli frekventanti výsadkového kurzu nacvičovat opuštění letounu otvorem v podlaze, neboť RAF poskytla pro CLS (nebo také PTS – Parachute Training Station) Ringway pouze několik zastaralých letounů Whitley,¹³⁵ střední bombardéry, které z důvodu omezené kapacity a svého původního určení nepočítaly s dalšími pasažéry kromě řádné posádky. Whitley však naštěstí nebyl jediným letounem schopným zasadit výsadkáře na místo určení. Čtyřmotorový Halifax byl bombardérem s větší kapacitou a největší počet vysazení československých padákových agentů provedl právě tento typ letounu. Pro účely SOE se v závěru války používaly taktéž americké bombardéry B-24 Liberator. V Ringway se pro výsadkový výcvik později užíval taktéž americký letoun C-47 Skytrain (Dakota),

¹³³ BERNAGE, Georges, *Red devils in Normandy, 6th Airborne Division*, Bayeux 2002, s. 44–45.

¹³⁴ BOGER, s. 84.

¹³⁵ Technicky zastaralý Armstrong Whitworth Whitley nebyl pro provádění výsadkových operací vhodným prostředkem. Úzký a nízký nákladový prostor poskytoval parašutistům minimální komfort. Museli sedět na podlaze a pohybovat se po čtyřech. Na palubu se jich také nevešlo více než 10. RAF nebyla nakloněna převelení svých bombardérů do Ringway, neboť dle jejího velení bylo každého stroje zapotřebí pro bombardovací operace. Zejména SOE ve snaze o přidělení letounů, kterými by mohla ve své vlastní režii vysazovat agenty do Evropy, narážela na rozhodný odpor velitele bombardovacího letectva Arthura Harrise. Nakonec však byla v její prospěch zřízena 138. peruť zvláštního určení RAF.

jenž se ukázal mimořádně verzatilním transportním prostředkem, licenčně vyráběným též v Sovětském svazu.¹³⁶

Nedílnou součástí výcviku bylo balení operačního materiálu do kontejnerů a další činnost po seskoku.¹³⁷ Skutečnost, že se Čechoslováci během výcviku taktéž seznámili s metodikou balení padáku, potvrzuje výcvikový deník velitele 3. běhu kurzu nadporučíka Rudolfa Hrubce. Ve svých záznamech z 20. října 1941 uvádí balení padáku, avšak v rozsahu jediné vyučovací hodiny, což naznačuje, že se mohlo jednat o pouhé seznámení s metodikou balení. V záznamu předchozího kurzu pod velením nadporučíka Rudolfa Drbohlava, který proběhl v září 1941, zmínku o balení nenajdeme. Záznamy nepřímou potvrzují běžnou praxi při výcviku v Ringway, kdy byly padáky baleny pomocí Ženských pomocných sborů Královského letectva – Women's Auxiliary Air Force (WAAF). Ženy byly pro tuto kritickou aktivitu považovány za pečlivější a zkušené baličky dokázaly padák zabalit přibližně za 25 minut. V balírně ženy pracovaly v osmi hodinových směnách a během 5 let zabalily na 429 000 padáků.¹³⁸ Dle Stephena Bulla byla WAAF připsána pouze jedna smrtelná nehoda způsobená chybným zabalením padáku za celou dobu války.¹³⁹

3.2 Cena za odvalu – rizika výsadkového výcviku

Průběh seskoku mohl parašutista ovlivnit především v jeho počáteční fázi – výskoku z letadla, který měl proběhnout v souladu s předepsanou metodikou.¹⁴⁰ Účastníci výcviku v STS 51 Zdeněk Václavík a Štěpán Laner později popsali zmíněnou metodu vysazení z letounu Whitley otvorem v podlaze: „*Sedí se na kraji díry, nohy uvnitř, tělo vzpřímeně, hlavu také zpříma. Ruce pevně opřené dlaněmi o podlahu letadla, těsně při okraji díry. Na povel Go, nadlehčí odsouzenec trup a sklouzne do díry tak, aby hladce propadl a nezachytil vzadu padákem*

¹³⁶ BOGER, s. 74. Již 3. parašutistický kurz Čechoslováků, který proběhl v termínu od 19. do 28. října 1941, zahrnoval nácvičky seskoku bočními dveřmi, přestože vysazení z letounů Whitley a Halifax bylo možné pouze otvorem v podlaze. V lednu 1944 byly poprvé pro výsadkový výcvik v CLS Ringway použity americké letouny Douglas C-47 Dakota, které poskytovaly dostatečný prostor pro 20 plně vstrojených výsadkářů s možností výskoku bočními dveřmi. U parašutistů byla Dakota pro větší kapacitu, pohodlí i snadnější výskok daleko oblíbenější než zastaralý Whitley. Pro účely speciálních operací se však i nadále používaly primárně stroje Halifax a později americké Liberator.

¹³⁷ VHA 37–289–17. STS 51; VHA 37–289–16. STS 46.

¹³⁸ PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 17.

¹³⁹ BULL, s. 51.

¹⁴⁰ VHA 37–313–2 / 5–7. Co nutno mít na mysli při seskakování padákem.

ani nenarazil vpředu hlavou. Narazit hlavou, tomu se zde říká „to ring the bell“, což znamená česky zazvonit.“¹⁴¹

Ztráta stability těla následkem nevydařeného výskoku hrozila zpomalením nebo přímo znemožněním následného otevření padáku. Pokud parašutista při výskoku „zazvonil“ nebo jinak nekontrolovaně opustil palubu letounu, mohl tělu udělit rotaci, která byla během fáze předcházející otevření zcela nežádoucím jevem. Vzápětí totiž docházelo k vytažení nosných šňůr z kontejneru padáku následovaných vrchlíkem padáku. Šňůry i vrchlík se poté mohly zachytit do salty zmítaného těla, čímž byl proces otvírání přerušen.¹⁴² S přihlédnutím na výšku, z jaké českoslovenští dobrovolníci skákali během kurzu a později během nasazení, se v případě jakékoli závažné závady jednalo o situaci v zásadě neřešitelnou. Dle dochovaných materiálů frekventanti 3. běhu kurzu v STS 51 byli vysazováni z výšky 800 stop (250 metrů).¹⁴³ Po úspěšném seskoku byli dále vysazeni z výšky 500 stop (150 metrů).¹⁴⁴ Ze stejné výšky absolvovali taktéž seskok v noci z upoutaného balonu. Faktor stresu zde musel hrát mimořádnou roli, neboť uvedená výška seskoku a absence záložního padáku byly v případě závady příslibem tragického konce.¹⁴⁵

Četná svědectví pamětníků dokládají, že účastníci kurzu vnímali stres velmi intenzivně. Většina se jednoznačně shodla na tom, že největší výzvou byl především noční seskok z upoutaného balonu, který je dodnes součástí výcviku britských parašutistů.¹⁴⁶ Specifikum seskoku z upoutaného balonu tkví především v odlišném pocitu parašutisty. Balon velmi pomalu stoupá do potřebné výšky za naprostého ticha. Spíše než pocit, že skákající naskakuje do proudu vzduchu, který do jisté míry klade odpor a zpomaluje klesání, se parašutista při seskoku z balonu cítí

¹⁴¹ MATÚŠŮ, s. 135.

¹⁴² VHA 37–289–11. STS 25. Směrnice pro parakurz. Méně dramatickým následkem rotace těla bylo zamotání pramenů odvíjejících se šňůr do tzv. závitů, které se při dostatečné výšce daly jednoduše „rozkopat“ – parašutista byl nucen uchopit volné konce spojující nosný postroj a nosné šňůry vrchlíku křížovým úchopem a snažil se je roztáhnout. Současně si pomáhal pohybem nohou, připomínajícím šlapání na bicyklu. Tím se začal otáčet podél své podélné osy a došlo k rozmotání pramenů nosných šňůr s následným úplným rozevřením vrchlíku.

¹⁴³ Mnoho z tradice CLS Ringway bylo zachováno i v současné přípravě britských výsadkářů včetně využití balonu pro první seskok. Do roku 1981 byly tyto seskoky prováděny stejně jako za časů 2. světové války z výšky 800 stop. MATÚŠŮ, s. 138; BOGER, s. 84.

¹⁴⁴ Ze současného pohledu se jedná o extrémní, minimální vysazovací výšky, vynucené podmínkami války. Pochopitelný zájem při zasazení vojáka padákem je dopravit jej na zem v nejkratším možném čase, aby nebyl vystaven palbě protivníka. S ohledem na skutečnost, že britští, stejně jako sovětsí a němečtí parašutisté, nepoužívali během války záložních padáků, byly větší výšky potřebné pro vyřešení neočekávaných situací zbytečné, neboť parašutisté byli zcela odkázáni na bezchybnou funkci svého jediného padáku.

¹⁴⁵ MATÚŠŮ, s. 138.

¹⁴⁶ Seskok z balonu, přestože patřil mezi nejméně oblíbené, byl praktický především z logistického hlediska. Během jediné hodiny dokázalo z balonu seskočit třikrát více parašutistů, než z letounu Whitley, navíc při značné úspoře lidských a materiálních zdrojů. Na STS 51 byly podle Petera Browna k dispozici balóny tři. BROWN, Peter, *Manchester Airport Through Time*, Stroud 2017, s. 8.

jako by skákal do propasti. V noci se pochopitelně mentální diskomfort násobí, neboť skákající nevidí zemi a po rozvinutí vrchlíku musí očekávat dopad bez možnosti odhadu výšky a správného načasování dopadu. Na rozdíl od dnešních seskoků z upoutaného balonu se v STS 51 skákalo otvorem v podlaze koše, který měl opět simulovat podmínky vysazení z bombardéru Whitley nebo Halifax.¹⁴⁷

Navzdory striktnímu vyžadování kázně, dodržování předepsaných procedur a pravidelným kontrolám materiálu a techniky v STS 51 docházelo k vážným zraněním a smrtelným nehodám. Jedním ze zraněných, který nakonec musel předčasně ukončit svou kariéru aktivního výsadkáře a přesto se později stal legendou československého parašutismu byl Vladimír Maděra.¹⁴⁸ Během stejného dne 15. července 1942 došlo v řadách československých dobrovolníků k řadě dalších zranění včetně smrti. Nejvyšší cenu za odvalu zaplatil kapitán Karel Šeda po mimořádně nevydařeném přistání, při němž utrpěl fatální poranění hlavy.¹⁴⁹ Příčinou mimořádné události byl podle dochovaných dokumentů a svědectví přízemní nárazový vítr, který v poryvech výrazně komplikoval přistání. Kapitán Šeda byl nucen přistát na záda nebo byl po přistání stržen vzduchem naplněným vrchlíkem a přivodil si osudové zranění hlavy.¹⁵⁰

Zmínka o 3. běhu kurzu Čechoslováků v Ringway nebyla náhodná. Na STS 51 nastoupili dne 19. října 1941 a po ukončení výcviku byli odesláni zpět ke svým jednotkám 28. října. Termín je pozoruhodný s přihlédnutím na fakt, že první výcvik ve výsadkové přípravě na letišti Ringway proběhl v červenci 1940 shozem figurín na padáku Irvin, který byl již 13. dne stejného měsíce následován prvním seskokem parašutistů. Instruktoři RAF tehdy provedli 8 testovacích seskoků. V červenci 1940 ovšem došlo taktéž k první smrtelné nehodě, jež si vynutila pozastavení výcviku, přepracování metodiky vysazení, a především úpravy konstrukce padáku – koncepce otevírání vrchlíku. Druhá polovina roku 1940 tak byla v Ringway především testovacím obdobím, časem pokusů a omylů. Je tedy zřejmé, že Čechoslováci se účastnili programu, který byl horkou novinkou, kde řada technických problémů nebyla

¹⁴⁷ BROWN, s. 8..

¹⁴⁸ Vladimír Maděra byl dalším parašutistou, který měl být nasazen v protektorátu v rámci operací Zvláštní skupiny D. Při výsadkovém výcviku však utrpěl otřes mozku a vážné poranění páteře a musel být proto z programu vyřazen. V souladu s běžnými postupy pro speciální výcvik nebyl odeslán zpět ke své původní jednotce a stal se součástí logistického kádru Zvláštní skupiny D. Vyučen krejčovskému řemeslu, Maděra byl schopen provádět opravy a úpravy na operačním materiálu a podílel se na materiálním a administrativním zabezpečení skupin vysílaných do vlasti. ŠOLC, Jiří. *Červené barety*, Praha 2003, s. 94; JIRÁSEK, David, *Historie českých speciálních sil. Výzbroj a výstroj výsadkářů a průzkumníků 1947–2001*, Praha 2018, s. 109–113.

¹⁴⁹ VHA 37–289–17 / 7. Vyšetřování případu kpt. Šedy na STS 25; MATÚŠŮ, s. 138.

¹⁵⁰ MAREK, Jindřich, *Muži z Ringway I.*, s. 33–36.

ještě zdaleka vyřešena.¹⁵¹ Rizika spjatá s vysazením však dále výrazně vzrostla v podmínkách operačního seskoku. Parašutisté opouštěli letoun v minimální výšce bez záložního padáku, navíc v noci do neznámého terénu s omezenou možností orientace.¹⁵² Praxe první vlny až do konce trvání programu opakovaně potvrzovala skutečnost, že průběh seskoku ve většině případů rozhodl na samém počátku operace o jejím osudu.

3.3 „X“ – padák, který předběhl svou dobu

Padák, na kterém byli agenti SOE vysazováni do operací, byl standardním padákem britské výroby, jaký užívaly ostatní britské výsadkové jednotky. Vycházel z modelu Irvin, jenž byl původně určen pro osádky letounů jako záchranný prostředek s malou plochou vrchlíku o průměru 7,3 metru, který byl charakteristický rychlým klesáním a v důsledku tvrdým přistáním. První testovací seskoky v CLS Ringway probíhaly na tomto typu padáku. Po 135 testovacích seskocích došlo dne 25. července 1940 k první smrtelné nehodě a bylo rozhodnuto o potřebě zvětšit plochu vrchlíku a přepracovat koncepci otevírání padáku.¹⁵³

Vývojem nového modelu byly pověřeny společnosti, které byly v oblasti padákové techniky lídry a na značně omezeném trhu současně největšími konkurenty, společnosti Irvin Air Chutes a GQ Company (CQC).¹⁵⁴ Druhá jmenovaná se již v roce 1936 neúspěšně pokoušela britskému ministerstvu války nabídnout padák pro jednotky přepravované vzduchem. Na základě nehody v CLS Ringway však CQC znovu předložila svoji koncepci, která vycházela z principu automatického otevírání padáku výtažným lanem. Raymond Quilter navíc konstrukci zdokonalil uložením vrchlíku do vnitřního obalu – kontejneru (ang. „*the inner pack*“), který byl uložen ve vnějším obalu padáku (ang. „*the outer pack*“), což přispělo k bezpečnějšímu otevírání (koncepce nesla označení „*Stachute system Type X*“), kdy lano vytáhlo z obalu padáku nejdříve

¹⁵¹ Po 135 seskocích došlo 25. července 1940 k smrtelné nehodě, po níž byl výsadkový výcvik pozastaven a byla přepracována koncepce otevírání padáku. Původní model typu Irvin byl upraven a klíčem k vyšší spolehlivosti a bezpečnosti se ukázalo vytažení nosných šňůr padáku na svou plnou délku předtím, než došlo k vytažení vrchlíku z kontejneru. Tím se snížila pravděpodobnost zamotání otevírajícího se vrchlíku do nosných šňůr. Následovalo 500 cvičných shozů s figurínami a po úspěšných seskocích parašutistů proběhly další dílčí úpravy, jejichž výsledkem byl model GQ X – type stachute system.

¹⁵² S ohledem na operační podmínky seskoku, kdy parašutisté byli do akce vysazováni v noci, v civilním obleku a nízké civilní obuvi, bylo běžnou praxí bandážování kotníků.

¹⁵³ PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 11.

¹⁵⁴ GQ Company (GQC) založili v roce 1932 James Gregory a Raymond Quilter. GQC se neúspěšně ucházela o zakázku na výrobu záchranného padáku pro osádky letounů RAF, kterou nakonec získala společnost Irvin. Tamtéž.

kontejner a až poté z kontejneru nosné šňůry a vrchlík, čímž se snížila možnost zachycení parašutisty za letounem. Zvětšena byla také plocha vrchlíku, nyní s průměrem 8,5 metru, v jehož vrcholu byl umístěn ventilační otvor o průměru 60 centimetrů ke kontrolovanému úniku vzduchu a snížení oscilace – kývání vrchlíku v průběhu klesání. Nová konstrukce rychle prokázala životnost a po 500 shozech figurín byl 8. srpna 1940 proveden první úspěšný seskok parašutistů. Nový model získal označení Type X Mk I.¹⁵⁵

Funkce vytažení vrchlíku z kontejneru padáku byla zajištěna automaticky výtažným lanem. V dnešní terminologii se jedná o tzv. „nucené otevření“, kdy je výtažné lano jedním koncem navázáno na vrchlík padáku a druhým koncem upevněno ke kotvícímu prvku v konstrukci letounu. Druhý konec lana byl u Type X připevněn k prodlužovacímu popruhu, který byl pevně ukotven ke kotvícímu prvku (ang. „*strong point*“) v podobě ocelového oka se závlačkou, umístěného na podlaze letounu po levé a pravé straně vysazovacího otvoru v podlaze.¹⁵⁶ Po výskoku se složené výtažné lano v průběhu pádu postupně odmotalo a díky ukotvení k letounu následně napjalo na svou plnou délku. S pokračujícím pádem došlo k roztržení trhací nitě zajišťující chlopně obalu padáku, který ukrýval kontejner s vrchlíkem na parašutistových zádech. Tah výtažného lana pevně spojeného s letounem a váha klesajícího parašutisty dále vytahovaly z uvolněného kontejneru nosné šňůry vrchlíku a nakonec vrchlík.¹⁵⁷

Jakmile se jemný materiál vrchlíku střetl s proudem vzduchu, začal se vrchlík okamžitě plnit na svůj plný objem. Poté, co nosné šňůry dosáhly své plné délky a vrchlík se ocitl mimo kontejner, váha parašutistova těla vedla k roztržení navázaného spoje mezi výtažným lanem s kontejnerem a vrchlíkem. Ukotvené výtažné lano s kontejnerem volně viselo ze dveří letounu a parašutista na otevřeném padáku klesal k zemi. Nucené otevření se pro účely velkých padákových výsadek a výsadek z malých výšek užívá dodnes.¹⁵⁸ Předpokladem správného průběhu seskoku je především bezpečný a kontrolovaný výskok parašutisty. Jak uvádí Jiří Šolc, při konečném vysazení nad protektorátem parašutisté opouštěli letoun ve výšce 200–300 metrů nad terénem.¹⁵⁹

¹⁵⁵ PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 11.

¹⁵⁶ TANNER, John, *RAF Airborne Forces Manual, The official Air Publication for RAF Paratroop Aircraft and Gliders, 1942–1946*, London 1979, s. 8–27.

¹⁵⁷ BOGER, s. 71.

¹⁵⁸ Nucené otevření se v průběhu vývoje padákové techniky osvědčilo jako nejvhodnější pro výsadky velkého počtu osob a také jako nejbezpečnější pro výsadky z malých výšek. Na parašutistu klade ve srovnání s ručním otevřením minimální nároky, neboť otevření padáku je zajištěno automaticky lanem. Parašutista se tak musí soustředit „pouze“ na řádný výskok vedoucí ke stabilnímu pádu během otevírání padáku. Nucené otevření bylo zvláště vhodné pro nezkušené parašutisty, jakými byli po pěti seskocích i všichni absolventi kurzu v Ringway.

¹⁵⁹ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 54.

Po schválení nového modelu doznal Type X Mk I. dalších úprav designu ke zvýšení spolehlivosti funkce otevření. Zatímco u verze Mk I. bylo statické lano složeno ve dvou vnějších kapsách na obalu padáku, ve variantě Mk II. bylo naopak uloženo uvnitř obalu, čímž byla dále snížena možnost jeho zamotání do odvíjejících se volných konců a nosných šňůr v průběhu otevření. Nosný postroj modelu Mk II. byl k obalu padáku přichycen místo původních tří čtyřmi oky zapínanými na druk. Drobných úprav doznal také kontejner vrchlíku, konstrukční řešení otevření však zůstalo zachováno. Design padáku Type X se brzy ukázal být mimořádně spolehlivou konstrukcí, překonávající americkou, německou i sovětskou koncepci v řadě ohledů. Ve srovnání se svým americkým současníkem, padákem T-5, měl velmi důmyslně řešené zapínání postroje parašutisty, který se mohl z padáku rychle odstrojít rozepnutím jediného rychlootevíratelného zámku, který byl umístěn na úrovni střední části hrudníku.¹⁶⁰

Jednoduchým pootočením a stisknutím zámku parašutista uvolnil oba páry nožních a hrudních popruhů a mohl tak po seskoku okamžitě zahájit bojovou činnost.¹⁶¹ Naproti tomu americký T-5 vyžadoval k odstojení rozepnutí jednoho hrudního a dvou nožních popruhů, a navíc bederního pásu, který bránil posunování padáku na zádech parašutisty a na kterém byl upevněn padák záložní. Ten musel americký parašutista odstrojít po rozepnutí bederního pásu jako první a až poté se mohl odstrojít z postroje hlavního padáku. Z padáku Type X se parašutista dokázal odstrojít během 6 sekund. Naproti tomu odstojení z amerického T-5 vyžadovalo větší úsilí, a především více času.¹⁶² Zdánlivě pouhý rozdíl v konstrukčním detailu mohl ve skutečnosti znamenat rozdíl mezi životem a smrtí, neboť parašutista bezprostředně po seskoku byl mimořádně zranitelným.¹⁶³

Důmyslnost Type X vynikala zvláště ve srovnání s padákem, který byl užíván německými výsadkáři. Respektovaní „zelení ďábli“ používali na začátku války padák RZ1 (z něm. Rückenfallschirm Zwangsauslösung – „zádový padák s nuceným otevřením“),

¹⁶⁰ Konstrukce zámku QRB (Quick Release Buckle/Box) byla patentována Leslie Irvinem v roce 1929.

¹⁶¹ JIRÁSEK, s. 188.

¹⁶² SMITH, Carl, *US Paratrooper, 1941–45*, Oxford 2000, s. 31.

¹⁶³ Platnost tohoto tvrzení byla opakovaně prokázána mimo jiné v operaci OVERLORD. Polní maršál Erwin Rommel, jenž byl Adolfem Hitlerem pověřen organizací obrany Atlantického valu, správně v případě námořní invaze předpokládal možnost zasazení vzdušného výsadku do týlu linií bránících pobřeží. Ve snaze zabránit efektivní bojové činnosti parašutistů nechal zaplavit rozsáhlé plochy otevřeného terénu v týlu opevnění a tím výsadkáře připravil o možné doskokové plochy. Během nočního seskoku, který předcházel námořní invazi, tak byli mnozí američtí a britští výsadkáři nuceni přistát do vody. V případě britských výsadkářů bylo podstatně větší množství těch, kteří se z postroje dokázali vyprostit včas a seskok přežít, ve srovnání s americkými kamarády, kteří potřebovali na odstojení podstatně více času. Type X záložní padák postrádal jako nadbytečný z důvodu nízkých vysazovacích výšek, které činily možnost jeho využití diskutabilní. K zavedení záložních padáků v britské armádě došlo až v roce 1955. PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 34.

který později prošel několika úpravami. Jednotlivá vylepšení sice zvýšila celkovou spolehlivost koncepce RZ, nicméně neodstranila klíčové nedostatky v designu, které německý padák převzal od svého italského vzoru.¹⁶⁴ Výraznou konstrukční slabinou bylo umístění padáku ve spodní části zad a upevnění nosných šňůr vrchlíku jedním bodem k volným koncům postroje padáku. Následkem bylo výrazné posunutí těžiště parašutisty směrem k dolní polovině těla, které si vynutilo specifický způsob vysazení, kdy bylo nezbytné pro bezproblémové otevření padáku opouštět palubu letounu razantním výskokem ve vodorovné poloze a s nataženými rukama, připomínajícím start závodního plavce. Nestandardní poloha při výskoku měla zabránit zamotání parašutisty do šňůr padáku, neboť RZ měl velmi tvrdý průběh otevření z důvodu vytažení vrchlíku z kontejneru před úplným rozvinutím nosných šňůr, do kterých parašutista následně skočil. Bolestivé trhnutí, které provázelo otevření, hrozilo v případě výskoku tradičním způsobem přetočením parašutisty nohama vzhůru a jeho zamotání do šňůr.¹⁶⁵

Vedle problematického průběhu otevření si vlastnosti padáku RZ vynutily taktéž specifický způsob přistání, kdy parašutista musel prokázat značnou dávku odvahy a obratnosti, ke které ovšem potřeboval ještě stejnou dávku štěstí. V průběhu klesání na otevřeném vrchlíku byl totiž z důvodu posunutého těžiště výrazně nakloněn vpřed bez možnosti manipulovat s volnými konci, které byly umístěny za jeho zády. Tím bylo vyloučeno řízení padáku jako u britského Type X. Jeho německý protějšek byl proto neřiditelný a přistání probíhalo ve vysoké rychlosti. Následkem jednobodového napojení šňůr na postroj se navíc parašutista pod silně oscilujícím vrchlíkem také nekontrolovaně otáčel v podélné ose těla a byl nucen po celou dobu klesání upravovat svou polohu zmíněným kopáním případně šlapáním ve vzduchu ve snaze alespoň udržet polohu ve směru letu. Rotace parašutisty však často byla tak silná, že zmíněná metoda byla neúčinná a kontakt se zemí přicházel v naprosto nevhodné pozici pro přistání. Nekultivované chování padáku také prakticky vylučovalo možnost využití parakotoulu jako jediného bezpečného způsobu přistání. Parašutista ve vychýlené poloze s chodidly posunutými více vzadu a rukama posunutými více vpředu byl proto nucen přistát tzv. „na kočku“, tedy na všechny čtyři končetiny, kdy docházelo ke zcela nevhodnému rozložení

¹⁶⁴ Německý padák typu RZ koncepčně vycházel z konstrukčně zastaralého italského padáku Salvatore.

¹⁶⁵ WINDROW, Martin, *Luftwaffe Airborne and Field Units*, Oxford 1972, s. 4; QUARRIE, Bruce, *German Airborne Troops, 1939–45*, Oxford 1983, s. 23–24.

dopadové energie s mimořádným rizikem zranění končetin, hlavy a páteře. Standardním vybavením německých parašutistů proto byly bandáže na kolena.¹⁶⁶

Přestože Type X v parametrech výrazně překonával výše uvedené konstrukce, stále se jednalo o průkopnickou technologii a kulatý vrchlík nebyl ve srovnání s dnešními padáky příliš stabilní, osciloval a vyžadoval důsledné provedení přistávacího manévru. Ve své době však představoval jednu z nejpokročilejších padákových koncepcí, která se vyráběla v řadě kamufláží v závislosti na prostředí zasazení. Některé varianty včetně těch, které užívali čs. parašutisté ve Velké Británii, měly v maskovacím potisku též obal padáku, postroj, a dokonce nosné šňůry, zatímco padáky bez kamufláže byly primárně určeny pro pravidelná výsadková vojska. Vyráběly se samozřejmě také vrchlíky bílé a v případě určení k zasazení parašutistů v severských zemích byly v barvě bílé nejen vrchlíky, ale celý padákový komplet včetně nosných šňůr, postroje, přezek i centrální spony.¹⁶⁷ Maskované verze se používaly především pro účely zvláštních operací, přestože se zde původně zamýšlelo využití vrchlíků barvy černé. Na výrobu padáků se zpočátku používalo hedvábí,¹⁶⁸ později bavlněná tkanina Ramex a dále nylon. Vrchlík se skládal z 28 polí a v průměru měřil 8,5 metru. 28 nosných šňůr spojujících volné konce padáku s vrchlíkem mělo délku 7,6 metru a rychlost klesání byla 6,7 metru/sec.¹⁶⁹

V kamufláži byly pro potřeby SOE vyvinuty také speciální kombinézy, v nichž parašutisté seskakovali. Jednalo se o overalový převlečník se dvěma zipy vpředu, sahajícími od konce nohavic až k límci. Vysvlečení z kombinézy tak bylo velmi rychlé. Parašutista seskakoval v civilním oblečení, které skrýval pod kombinézou, a po jejím vysvlečení tím mohl okamžitě splynout s prostředím. Kombinéza byla vybavena řadou vnitřních a vnějších kapes pro speciální materiál a tvořila komplet s měkkou ochrannou přilbou ve stejném potisku, brýlemi a holínkami, které se převlékaly přes boty. Na levém stehně kombinézy byla umístěna vnější kapsa pro pistoli, uzavíraná drukem, a vnitřní kapsa pro skládací lopatku. Lopatkou se po seskoku zakopávaly padáky, kombinézy a operační materiál, který nebylo možné nebo žádoucí z místa seskoku

¹⁶⁶ BOGER, s. 67.

¹⁶⁷ PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 66–67.

¹⁶⁸ Přírodní hedvábí bylo při výrobě vrchlíků brzy nahrazeno umělým materiálem z několika důvodů. Především produkce a zpracování hedvábí byl náročný proces, výrobní náklady vysoké a jeho přednosti – pevnost v tahu a nízká hmotnost byly nakonec překonány umělými vlákny, která byla také méně citlivá na vlhkost a vykazovala větší odolnost v oděru. Hedvábné vrchlíky byly zvláště citlivé na skladování v podmínkách kolísající vlhkosti, která více než u umělých tkanin způsobila slepení jednotlivých skladů složeného hedvábného vrchlíku v kontejneru padáku. Důsledkem bylo zpomalení procesu otevření vrchlíku. Pro bojové podmínky byl proto vhodnější nylon. FERGUSON, Gregor, *The Paras. British Airborne Forces, 1940–1984*, Oxford 1984, s. 3–4.

¹⁶⁹ PERQUIN, *Special Forces Equipment – British Parachutes*, s. 34.

okamžitě odnést. Na levém zápěstí převlečnicku byla malá vnější kapsa pro zavírací nůž, který bylo možno použít k přeřezání popruhů a nosných šňůr v případě přistání na stromě. Dvě menší a jedna větší vnitřní kapsa na pravém stehně sloužily k uložení drobného operačního materiálu – prostředků první pomoci a přežití, svítilny či falešných dokladů. V duchu SOE se v kožených vložkách návleků na obuv nacházely skryté kapsy, do kterých bylo možno dále skrýt falešné dokumenty, mince nebo malé nože.¹⁷⁰

3.4 Noční jezdci – úskalí vysazovacích letů nad Evropou

Doprava parašutistů na místo určení byla záležitostí mimořádně obtížnou pro všechny, kteří se na ní podíleli, neboť rizik spojených s dlouhým letem přes území okupované Evropy byla celá řada. Limitující faktory se navzájem doplňovaly a vytvářely reálný předpoklad k neúspěchu. Jedním ze zásadních problémů byla nutnost dosáhnout operačního prostoru ve vzdálenostech, které ležely na samé hranici doletu dostupných prostředků.¹⁷¹ Zejména zpočátku využívaný střední bombardér Whitley, který RAF postupně vyřazovala z bombardovacího letectva, musel být dodatečně upraven pro svou novou úlohu prostředku k přepravě padákových agentů.¹⁷² Potřebné úpravy si vyžádaly demontáž částí výzbroje a umístění přídavných nádrží do trupu letounu.¹⁷³ Tím byl Whitley schopen dvanácti, až třináctihodinového letu místo původních deseti hodin. Území protektorátu však stále zůstávalo na samé hranici doletu stroje a pro bezpečný návrat si posádka nemohla dovolit zbytečně prodlužovat trasu.¹⁷⁴

¹⁷⁰ GRANT, R. G., *Vojáci. Válečníci v proměnách staletí*, Praha 2008, s. 294–295.

¹⁷¹ Hranice doletu letounů vymezila také operační prostor, ve kterém mohly Londýn a Moskva provádět výsadkové operace, kde výsadky organizované ze Západu působily v prostoru Čech a Moravy, zatímco výsadky organizované z Východu se soustředily především na prostor Slovenska. S postupem západní a východní fronty po roce 1943 a možnosti využít letišť blíže operačnímu prostoru toto technicky zapříčiněné rozdělení „sfér vlivu“ přestalo hrát roli.

¹⁷² TANNER, John, *RAF Airborne Forces Manual. The official Air Publication for RAF Paratroop Aircraft and Gliders, 1942–1946*, London 1979, s. 8–13.

¹⁷³ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 55.

¹⁷⁴ Historicky nejdelší operační let Whitley uskutečnil během operace PERCENTAGE, kdy byl v noci z 3. na 4. října 1941 vysazen rotný František Pavelka v okolí Čáslavi. Whitley s trupovým číslem Z9158 absolvoval let v trvání 11 hodin a 25 minut. Upravený letoun s přídavnými nádržemi ovšem nebyl zdaleka uspokojivým řešením. Místo pro přídavné nádrže bylo pouze v zadní části trupu, před stanovištěm zadního střelce. Umístěním přídavných nádrží do zadní části letounu byla narušena stabilita, která mohla být příčinou pádu stroje tzv. „po ocase“. S tím souvisela nutnost přizpůsobit techniku vzletu. Po startu musel zadní střelec opustit své stanoviště a spolu s parašutisty se musel přesunout do přední části stroje. Tam ovšem nijak nepřispívali k pohodlí navigátora a radiotelegrafisty. Letoun navíc ztratil možnost ochrany z důvodu opuštěného stanoviště zadního střelce. Ten musel setrvat spolu s parašutisty v přední části letounu po dobu nutnou k vylétání paliva v přídavných nádržích, což trvalo přibližně tři hodiny. Již hodinu po startu ovšem došlo k překročení nepřátelských hranic a nechráněný letoun

Britské ministerstvo letectví sice trvalo na využívání bombardovacích letounů RAF pro účely zasazení parašutistů na okupovaná území, avšak zvláště na počátku programu byla situace z důvodu omezených prostředků zoufalá. Velkou nevýhodou byla také skutečnost, že Britové zpočátku nesouhlasili s vysláním národních posádek, které by při vysazení díky lepším znalostem domácího terénu dokázaly lépe předejít navigačním chybám a následnému vysazení skupin v jiné než plánované oblasti. Tato původní praxe se nakonec ukázala osudnou celé řadě výsadků. Hned při první výsadkové operaci BENJAMIN došlo k fatální navigační chybě, kdy byl Otmar Riedl jako její jediný účastník místo v plánovaném prostoru obce Křečhoř u Kolína vysazen v rakouských Alpách v blízkosti italských hranic. Pouze díky Riedlově odvaze a důvtipu se mu nakonec i s pomocí okupačních úřadů podařilo dostat zpět do vlasti, aniž došlo k rozkrytí jeho skutečné identity.¹⁷⁵

Odpovědná oddělení exilových vlád, pověřená plánováním výsadků na okupovaná území, ve věci provádění letů národními posádkami u příslušných britských úřadů opakovaně intervenovala, zpočátku však neúspěšně. Poláci se tento problém nakonec rozhodli řešit zakoupením vlastního stroje v USA.¹⁷⁶ Logistické možnosti se částečně zlepšily koncem roku 1941 kdy SOE poskytla pro přepravu parašutistů čtyřmotorový těžký bombardér Halifax, který nabízel větší nákladový prostor, delší dolet a v neposlední řadě větší pohodlí přepravovaných osob. Od roku 1944 pak byly výsadky dopravovány na místo určení americkými bombardéry Liberator. Získáním vhodnějších prostředků však současně došlo z důvodu omezeného počtu strojů, které britská strana vyčlenila pro potřeby SOE, k zavedení nežádoucí praxe vysazování většího počtu skupin v průběhu jediné mise. Opakovaně tak byly do vlasti odesílány operační lety se dvěma (vysazení skupin INTRANSITIVE a TIN dne 30. dubna 1942) i třemi výsadky na palubě (vysazení skupin BIVOUAC, BIOSCOP a STEEL dne 28. dubna 1942). Tím došlo nejen k vynucenému porušení konspirace, ale taktéž k výraznému zvýšení rizika ztrát. Cenu nejvyšší za toto československou stranou kritizované opatření nakonec Moravcova skupina zaplatila během pokusu o vysazení skupin IRIDIUM a BRONSE dne 15. března 1943, kdy byly navracející se letouny Halifax 138. a 161. perutě Zvláštního určení s výsadky na palubě sestřeleny

se tak ocitl na milost a nemilost nepřátelským stíhačem. Viz PERQUIN, Jean-Louis, *The Clandestine Parachute and Pick-Up Operations*, Paris 2012, s. 21; PAJER, s. 180–183.

¹⁷⁵ VHA 37–313–2. Činnost paraskupiny Benjamin; PAJER, s. 150–156.

¹⁷⁶ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 54.

nad Mnichovem.¹⁷⁷ Rizika přeletů nad okupovanou Evropou totiž přes výkonnější a prostornější stroje zůstala stejná.

Monitorovací síť německé protivzdušné obrany (Flugmeldedienst) a činnost německých stíhačů výrazně ztěžovaly dopravu parašutistů na místo určení.¹⁷⁸ Hlášení stanic protivzdušné obrany FLUKO (Flugwachkommando) evidovala přelety nepřátelských letounů a na základě pozorování byla jejich trasa dále sledována. Pokud byla v průběhu monitorování zaznamenána náhlá změna letové hladiny, směru a rychlosti osamělého letounu nebo jeho opakované manévrování nad vybranou oblastí byl vytvořen předpoklad zasazení nepřátelských osob za účelem sabotáže.¹⁷⁹ Opatřením v takovém případě bylo vyrozumění bezpečnostních orgánů zodpovědných za oblast, kde byla změna zaznamenána, které následně zahájily prošetřování možného vysazení padákových agentů v prostoru odpovědnosti.¹⁸⁰

SOE na tato opatření ze strany protivníka reagovala. K utajení skutečného účelu nočních operačních letů vysazujících padákové agenty posádky letounů prováděly další úkoly, například bombardování vybraných cílů jako průmyslových podniků či komunikačních uzlů, případně byly rozhazovány letáky s propagandou. V rámci operací SOE směřovaných do protektorátu stojí v tomto smyslu rozhodně za zmínku akce české posádky pod velením poručíka Lea Anderleho, která během svého operačního letu z 24. na 25. října 1942 provedla po vysazení skupiny ANTIMONY klamné bombardování a ostřelování prostoru letiště v Pardubicích. Přesto, že během zastírací akce byl letoun několikrát zasažen palbou protiletadlového kulometu, posádka se dokázala bezpečně vrátit na letiště v Tempsfordu.¹⁸¹

¹⁷⁷ Tragický konec skupin IRIDIUM a BRONSE přišel pro exilové vedení a Moravcovy zpravodajce v nejméně vhodnou dobu. Po rozpadu skupiny ANTIMONY měly tyto výsadky znovu vybudovat zpravodajské sítě v prostoru Čech a Moravy, čímž se závažnost jejich úkolu rovnala poslání SILVER A a ZINC z předchozího operačního období. Významu úkolu zcela odpovídalo i personální a materiální složení skupin. V případě výsadku IRIDIUM, který měl budovat vlastní rezidenturu v prostoru západních Čech, skupinu tvořili dokonce 4 parašutisté, kteří měli seskočit s třemi soupravami rádiové stanice ANNA. V případě výsadku BRONSE měla tříčlenná skupina budovat rezidenturu v prostoru západní Moravy a spojení zajišťovat třemi soupravami rádiové stanice BLANKA. Smrt všech 15 členů posádek a 7 čs. parašutistů byla tragickou tečkou za katastrofálním průběhem druhé vlny výsadek, jejíž výsledkem byl zánik tří výsadkových skupin a zatčený parašutista Stanislav Srazil, který se měl v rukou gestapa stát součástí nejúspěšnější rádiové protihry gestapa HERMELIN. ČERNÝ, Karel, RAJLICH, Jiří, *K tragédii paravýsadek IRIDIUM a BRONSE*, In: *Historie a vojenství*, časopis Vojenského historického ústavu, roč. LVIII, 1 / 2009, s. 13–30; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 69, 123.

¹⁷⁸ VHA 37–308–2. Úřední záznam o průběhu letu a vysazení skupin Silver A, Silver B a Anthropoid.

¹⁷⁹ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 49.

¹⁸⁰ BERTON, s. 48–49.

¹⁸¹ ŠIKOLA, Čestmír, POSPÍŠIL, Jaroslav, *Nešli stejnou cestou. Osudy parašutistů a konfidentů gestapa*, Vizovice 1994, s. 37; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 116; PAJER, s. 276–279.

Dálkové lety zvláštního určení byly jedním z nejriskantnějších podniků, na kterých se RAF za dobu války podílela. Operace byly omezeny vzdáleností, meteorologickými podmínkami, měsíční iluminací a délkou noci. Letouny byly nuceny operovat bez doprovodu stíhačů a s velmi obtížnou navigací v nočních podmínkách. Prostor plnění bojového úkolu navíc ležel na samé hranici taktického doletu strojů. Optimální fáze měsíce poskytující žádoucí míru iluminace nastávaly v měsíčních periodách, příležitosti k operacím byly ovšem dále omezeny na období dostatečně dlouhých nocí, které byly zárukou, že operační let proběhne v podmínkách noční tmy. Zásadní problém taktéž představovala navigace. Tehdejší prostředky – hvězdy, hodinky, kompas a srovnání mapy s obtížně čitelným terénem byly nepřesné. Díky měnícím se meteorologickým podmínkám, činnosti stíhačů a aktivní protivzdušné obraně protivníka bylo velmi obtížné udržet případně upravit kurz letu, pokud vnějšími okolnostmi došlo k vynucené změně trasy. Práci navigátorů dále ztěžovalo povinné noční zatemnění, které vedle sněhové pokrývky připravovalo posádku o důležité orientační body. Zpočátku speciální lety prováděla pouze 138. peruť RAF¹⁸² zvláštního určení, ve které bylo Československo zastoupeno vedle krátkodobého působení posádky Jaroslava Baly především posádkou Lea Anderleho.¹⁸³ S ovládnutím letišť v Africe a Itálii později operovala také 161. speciální peruť RAF, která však prováděla především leteckou evakuaci osob z nouzových letišť a vhodných ploch v německém zázemí.¹⁸⁴

Parašutisté byli pochopitelně vysazováni spolu s materiálem nezbytným k plnění úkolu, který často dosahoval hmotnost překračující 100 kg. Tento náklad bylo nutné po seskoku v nočních podmínkách dohledat a pokud materiál nebylo možné z prostoru okamžitě odsunout, musel být na místě na dobu nezbytně nutnou velmi dobře ukryt k pozdějšímu vyzvednutí. SOE používala pro dopravu zásob a operačního materiálu zásobníků kovových, kontejnerů, a zásobníků textilních, balíků. Oba uvedené typy byly shazovány na nákladních padácích. Kovové zásobníky měly tvar rozevíratelného dutého válce o průměru 50 centimetrů a délce 100 centimetrů a uzavíraly se několika sponami. Užívány byly v několika variantách, které se lišily počtem vnitřních přepážek, jež sloužily k vyztužení konstrukce a současně lepší organizaci

¹⁸² STEJSKAL, s. 76.

¹⁸³ Vedle zmíněné bojové operace v prostoru letiště Pardubice, která byla v rámci čs. bombardovacích posádek zcela ojedinělá, si Anderleho posádka připsala řadu dalších mimořádných letových misí, kde opakovaně demonstrovala odvahu zajít na hranice svých možností v zájmu splnění úkolu. Současně však Anderle opakovaně prokázal schopnost zhodnotit míru nutného rizika tak, aby neohrozil životy mužů, které měl bezpečně dopravit do akce. ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 84–85; PAJER, s. 276–285.

¹⁸⁴ STEJSKAL, s. 72.

uloženého materiálu. Hmotnost užitečného nákladu byla 100 kilogramů. Ostatní materiál včetně aktovek, kufrů a rádiových stanic byl upevňován v obalech na prsou výsadkáře nebo byl později uložen v nožním zásobníku, se kterým parašutista seskakoval. Po otevření padáku jej uvolnil od nohy a spustil na 6 metrů dlouhém laně pod sebe. Toto řešení plnilo funkci stabilizační a při nočním přistání signalizovalo asi 1 sekundu před dopadem blížící se zemi.¹⁸⁵ Využití nožního zásobníku ovšem činilo výskok i přistání obtížnějším, a proto tato možnost dopravy materiálu u většiny parašutistů z důvodu nedostatku zkušeností vyvolávala nedůvěru. Nutnost manipulovat se zásobníkem ve velmi krátkém čase v podmínkách noci za letu na padáku do neznámého terénu představovala další výrazný stresový faktor. Jak se později ukázalo, v řadě případů docházelo k jeho ztrátě, když se padákový agent při první příležitosti rychle avšak neobratně pokoušel nožní kontejner co nejrychleji od sebe odpoutat, aby se mohl plně věnovat orientaci v průběhu letu a přípravě na přistání, které s ohledem na nízkou vysazovací výšku přicházelo velmi rychle.¹⁸⁶

Navzdory uvedeným komplikacím při výskoku a přistání využití nožního vaku prokázalo svou hodnotu, neboť častěji docházelo ke ztrátě kontejnerů, které byly vysazovány samostatně na nákladním padáku. V podmínkách noci bylo téměř vždy obtížné nákladní kontejnery v neznámém terénu dohledat a pokud byly nalezeny, nebylo je často možné z místa seskoku okamžitě odsunout, například v případě zachycení kontejneru na vzrostlém stromě nebo v případě jeho přistání v obydlených oblastech. Pro svůj objem a váhu musel být na místě seskoku nezřídka ukryt i zajištěný materiál pro pozdější vyzvednutí za asistence spolupracovníků. Pokud kontejnery nebyly parašutisty nebo odbojem zajištěny v krátkém čase ani později, výsadek byl výrazně omezen v možnostech splnění úkolu nebo dokonce odsouzen k nečinnosti.

Zasazení padákového agenta na místo určení představovalo úvodní a zdánlivě rutinní fázi operace. Průběh seskoku a činnost bezprostředně poté ovšem nezřídka rozhodly o osudu skupiny. Pokud letoun dosáhl protektorátu a seskok byl uskutečněn, velmi často byl z důvodu navigační chyby proveden v jiném než zamýšleném prostoru. Tato nežádoucí praxe se přes veškeré úsilí posádek letounů stala téměř pravidlem. Parašutisté tím v kritickém okamžiku po vysazení neměli možnost využít pomoci spolupracovníků a byli odkázáni sami na sebe. Problematickým se taktéž ukázalo dohledání a zajištění operačního materiálu v podmínkách noci, kde velmi často docházelo ke ztrátě nákladních kontejnerů. Pokud parašutisté nebyli schopni materiál z doskokové plochy okamžitě odsunout, případně jej v krátké době z místa vyzvednout, byl dříve či později odhalen

¹⁸⁵ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 54, 297.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 319–320.

náhodným nálezcem. Pokud tato informace pronikla do nejbližší úřadovny gestapa, následné události zpravidla směřovaly k řadě osobních tragédií.¹⁸⁷ Při vysazení taktéž docházelo ke zraněním nebo následnému rozdělení skupiny, která se nedokázala sejít. Pro většinu skupin proto první obtíže nastávaly bezprostředně po opuštění paluby letounu a nebylo to pouze jednou, kdy byl výsadek unášen na vlně důsledků nevydařeného začátku až do svého předčasného zániku, zcela bez možnosti splnit stanovený úkol.

¹⁸⁷ Ponechání operačního materiálu na místě sehrálo zásadní roli např. u všech výsadek realizovaných v březnu a dubnu 1942, které měly představovat vrchol první operační vlny. Ze sedmi skupin, které byly v tomto období vysazeny, žádná nebyla schopna včas zajistit a odsunout materiál, který se vzápětí případně později dostal do rukou protivníka. Skupina ZINC byla z důvodu větší, než obvyklé navigační chyby vysazena v jiném než plánovaném prostoru, a proto byla nucena ponechat větší část materiálu včetně radiostanice na místě seskoku. Skupina OUT DISTANCE nebyla na doskokové ploše schopna dohledat nákladní kontejner, čímž došlo mimo jiné ke ztrátě radiostanice a radiomajáku EUREKA, určeného k navigaci spojeneckých letadel. Skupiny BIOSCOP, BIVOUAC a STEEL, které byly vysazeny v rámci jednoho operačního letu, byly sice schopny materiál po seskoku dohledat a ukrýt k pozdějšímu vyzvednutí, radiostanice výsadku STEEL však byla náhodně objevena již třetí den po vysazení. Po nahlášení nálezu byl celý prostor prohledán a ostatní materiál uvedených skupin zajištěn. Výsadky INTRANSITIVE a TIN byly schopny nalézt a ukrýt pouze část operačního materiálu a nedohledaný nákladní kontejner, jež zůstal spolu s padákem zachycen na stromě, byl později objeven lesním dělníkem. Nahlášením nálezu a prohledáním okolí opět došlo k odhalení a ztrátě ostatního materiálu.

4. NA VLNÁCH KONSPIRACE – krátké vlny ve službách agenturního vysílání

4.1 Nejdete tam zemřít, ale pracovat – situace v protektorátu v letech 1940–1941

Výsadky plnící zpravodajskou roli nemusí v laickém hodnocení představovat vrchol programu padákových výsadků, který se do obecného povědomí zapsal především akcí skupiny ANTHROPOID, nicméně parašutisté se v první řadě měli stát hlavním nástrojem zpravodajského zabezpečení skupiny kolem exilového prezidenta Beneše. Přestože původní koncept programu byl založen na asistenci domácímu odbojovému hnutí v jeho diverzní a sabotážní činnosti, situace doma i v exilu si vynutila úpravu ve prospěch zpravodajských, spojovacích a organizačních výsadků. Pro exilovou reprezentaci a její úsilí za obnovení demokratické ČSR byla otázka schopnosti komunikace s okupovaným domovem přímo existenční. Po získání potřebných zkušeností s výsledkem první operační vlny proto otázky zpravodajská, organizační a spojovací představovaly primární náplň a samou podstatu existence celého programu, který byl podle aktuální situace a potřeb doplňován sabotážními a teroristickými skupinami.¹⁸⁸

První pokusy o dopravení vlastního spojovacího prostředku v rámci operací BENJAMIN a PERCENTAGE¹⁸⁹ skončily v dubnu, respektive říjnu 1941 neúspěchem.¹⁹⁰ Akutní potřeba udržet spojení s domovem ovšem naléhavě volala po rychlém řešení. Ztráta agenturních radiostanic sítě SPARTA,¹⁹¹ provozovaných domácími odbojem v období let 1940–1941, byla pro exilové vedení v Londýně obzvláště bolestivá, neboť zprávy poskytované z domova touto cestou představovaly cenný kapitál, kterým exilové vedení u spojenců posilovalo svou prestiž a zároveň předkládalo důkaz o odhodlání okupované země pokračovat v odporu.¹⁹²

¹⁸⁸ ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 193–197; MATÚŠŮ, s. 86.

¹⁸⁹ VHA 37–337–2. Činnost paraskupiny PERCENTAGE.

¹⁹⁰ PAJER, s. 150–156, 165–171.

¹⁹¹ Poslední z radiostanic sítě SPARTA byla zlikvidována zátlahem gestapa v Jinonickém akcízu 3. října 1941, krátce po nástupu Reinharda Heydricha do úřadu říšského protektora. Dohromady radiostanice sítě SPARTA odvysílaly na 16 000 depeší, ve kterých poskytly exilovému vedení v Londýně přehled o politické, hospodářské a vojenské situaci v protektorátu, stejně jako o náladách obyvatelstva nebo meteorologické situaci. GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.b, Praha 2007, s. 87–89.

¹⁹² JELÍNEK, Zdeněk, *Operace Silver A*, Praha 1992, s. 11–15.

Po německém útoku na Sovětský svaz a povolání Reinharda Heydricha do Prahy se však podmínky pro domácí odbojovou činnost výrazně zhoršily. Heydrich jako nejmocnější muž nacistického bezpečnostního aparátu převzal svůj první politický post v podobě zastupujícího říšského protektora v Čechách a na Moravě s odhodláním rozdrtit domácí odboj a otevřít tím cestu pro zamýšlenou konečnou germanizaci tohoto prostoru. Do té doby měl ovšem protektorát i nadále přispívat k válečnému úsilí Třetí říše svým rozvinutým průmyslem, který musel pokrýt nové požadavky v souvislosti s německým východním tažením. Výrazná aktivita odboje v podobě častých sabotáží v továrnách a na železnici však tomuto předpokladu bránila. Heydrich, jenž byl v době nástupu do funkce protektora plně vytížen organizací konečného řešení, jednoduše zvolil ostrý kurz, kterým do písmene hodlal naplnit požadavek Adolfa Hitlera ke konečné pacifikaci českomoravského prostoru a nastolení klidu a pořádku v této kritické části německého zázemí.¹⁹³

Programová decimace domácího odboje a elit národa, kterou Heydrich rozpoutal okamžitě po převzetí úřadu, hrozila úplně rozbít celou strukturu domácího odbojového hnutí. Absence spojení s Londýnem v toto kritické období hrozila závažnými důsledky pro domácí stejně jako zahraniční odbojovou akci.¹⁹⁴ Českoslovenští zpravodajci v Londýně navíc ztratili kontakt se štábním kapitánem Václavem Morávkem, jehož prostřednictvím získávali zprávy od svého nejcennějšího zpravodajského zdroje, agenta A-54.¹⁹⁵ Stejně tak ovšem ztratili kontakt s Vladimírem Krajínou, který v době přerušení spojení byl posledním členem z vedení ÚVOD, který stále unikal gestapu.

V připravované první vlně výsadek plánující na operační období 1941–1942 proto londýnské vedení muselo zohlednit mimořádně nepříznivé podmínky pro pokračování odbojové činnosti a částečně potlačilo své ambice k větší dynamice odbojových akcí, jež se měla projevit intenzivnější sabotážní činností. Hlavním dlouhodobým úkolem bylo vybudovat dvě zpravodajské rezidentury, kde řídicí skupinou měla být SILVER A v prostoru Čech a ZINC v prostoru

¹⁹³ GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.b, s. 52–55.

¹⁹⁴ V době po spojeneckém uznání čs. exilové vlády v čele s Edvardem Benešem vyvstala v polovině roku 1941 nutnost užší koordinace s protektorátní vládou v čele s protektorátním prezidentem Emilem Háchou v otázce jejího možného odstoupení, které by dále posílilo legitimitu Benešovy zahraniční akce. Stejně tak bylo nutno domácímu odboji pomoci v rekonstrukci narušené struktury doplněním potřebných velitelských a organizačních kádrů a dále jej pro další činnost vybavit potřebným materiálem včetně radiostanic a zbraní.

¹⁹⁵ Pod označením A-54 byl u čs. vojenské zpravodajské služby veden vysoký důstojník Abwehru Paul Thümmel, který čs. zpravodajcům nabídl placenou spolupráci již roku 1932. ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 53–55, 65; BURIAN, Michal, *Atentát: operace Anthropoid 1941–1942*, Praha 2002, s. 52, 54.

Moravy.¹⁹⁶ Tyto skupiny měly okamžitě obnovit spojení s Londýnem a zabezpečit zpravodajskou činnost, kterou již dále nebyl schopen poskytovat domácí odboj. Na základě úspěšného rozvinutí činnosti řídicích skupin bylo dále počítáno s vysazením sabotážních výsadků, které měly mít obě rezidentury k dispozici k plnění dalších zadání Londýna formou otevřených akcí.¹⁹⁷

Program s krycím názvem SILVER, kterým měla být zabezpečena otázká spojovací a kurýrní, měl v původním plánu londýnského vedení mnohem širší formát, než se nakonec podařilo realizovat vysláním dvou skupin. SILVER A měl být výjimečný i v rámci této připravované vlny, neboť rozsah jeho úkolů byl podstatně širší a původnímu konceptu spíše odpovídal druhý z uskutečněných výsadků této skupiny, SILVER B. Do SILVER A byly vkládány nemalé naděje, neboť jeho prostřednictvím měl Londýn mimo jiné obnovit kontakt s Václavem Morávkem a agentem A-54. V rámci dlouhodobých úkolů měl SILVER A nejen vybudovat spolehlivé rádiové spojení Londýna s domovem, ale taktéž vytvořit vlastní, na domácí odbojové síti nezávislou zpravodajskou rezidenturu, která by zabezpečila spolupráci s domácím odbojem, poskytovala přísun životně důležitých zpráv o situaci v protektorátu a přejímala další výsadky do své podřízenosti. Spolu s činností spojovací a kurýrní měl tedy SILVER A plnit především úkoly zpravodajské, organizační a přejímací.¹⁹⁸

Kriticky důležitá byla schopnost skupiny se v operačním prostoru uchytit a dále udržet. Nezbytným předpokladem k rozvinutí vlastní konspirační sítě a zpravodajské činnosti byl ovšem alespoň relativní klid k práci. Tento předpoklad však nemohl být naplněn již jen s přihlédnutím ke skutečnosti, že jedním z prvních připravovaných výsadků byl taktéž ANTHROPOID s mimořádně ambiciózním teroristickým úkolem, který i v nejoptimističtějších kalkulacích nemohl zůstat bez razantní odezvy okupačních orgánů. Potřebou od počátku rozvíjet vedle zpravodajské činnosti taktéž činnost sabotážní a teroristickou v intenzitě, kterou definovalo poslání Gabčíka s Kubišem, ovšem samo exilové vedení rozhodlo, že skupiny SILVER A a ZINC nemohly budovat své agenturní sítě v podmínkách optimálních pro zpravodajskou práci.¹⁹⁹

Skupina SILVER A byla vysazena v prostoru protektorátu 29. prosince 1941 v 3:37 místního času v průběhu společného operačního letu se skupinami SILVER B

¹⁹⁶ ŠOLC, *Přijdeme za svítání*, s. 89.

¹⁹⁷ VHA 37–342–1. Alfréd Bartoš – úkol.

¹⁹⁸ PAJER, s. 174, JELÍNEK, s. 19–20.

¹⁹⁹ ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 193–197

a ANTHROPOID.²⁰⁰ Anglickou posádkou byla vysazena v pořadí jako druhá a taktéž jako druhá s navigační chybou.²⁰¹ Velitelem skupiny byl nadporučík Alfréd Bartoš, jeho zástupcem rotmistr Josef Valčík a spojařem velmi talentovaný telegrafista svobodník Jiří Potůček. Vysazení v prostoru mezi Poděbrady a Městcem Králové neproběhlo bez komplikací, nicméně skupina projevila od počátku schopnost pokračovat v úkolu navzdory neočekávanému průběhu událostí. Pro začátek bylo rozhodující, že nikdo z parašutistů se během seskoku nezranil, a všichni lidé, na které se obrátili v prvních dnech po vysazení, velmi obětavě poskytli pomoc. Mezi vesnicemi Senice a Podmoky přistál jako první Bartoš a nedaleko něj Potůček. Po zorientování v místě vysazení shledali, že nebyli vysazeni v dohodnutém prostoru v okolí Heřmanova Městce, ale přibližně 50 kilometrů severozápadně u Poděbrad.²⁰²

Poslední měl do mrazivé noci před shozením kontejneru s radiostanicí LIBUŠE a ostatním operačním materiálem skákat Josef Valčík. Z důvodu vzpříčení nákladního kontejneru ve vysazovacím otvoru a doby nutné k jeho konečnému uvolnění tak ovšem učinil se značným zpožděním. Spolu s materiálem přistál ve vzdálenosti dvou kilometrů od místa dopadu Bartoše a Potůčka a značný rozptyl skupině nedovolil, aby se po seskoku sešla.²⁰³ Všichni parašutisté se po přistání pokusili v rámci omezených možností ukrýt operační materiál, zmrzlá zem a slabá sněhová pokrývka však nedovolovaly více než shromážděný materiál pokrýt vrstvou sněhu. Osamělý Valčík okamžitě po přistání dohledal nákladní kontejner, zorientoval se v prostoru a rozhodl se stejně jako jeho velitel a radista po provizorním ukrytí operačního materiálu vyhledat pomoc na jedné ze záchytných adres, které obdrželi v Londýně.²⁰⁴

²⁰⁰ VHA 37–308–2. Úřední záznam o průběhu letu a vysazení skupin Silver A, Silver B a Anthropoid. Setkání výsadků SILVER A, SILVER B a ANTHROPOID ve společném operačním letu bylo dílem nepříznivých okolností, které zabránily vysazení skupiny SILVER A v předchozích pokusech, které proběhly v noci ze 7. na 8. listopadu a 30. listopadu 1941. V obou případech speciálně upravený letoun Whitley A MkV, trupové označení NF-A (Z9105), 138. perutě Zvláštního určení s českou posádkou, jíž velel Leo Anderle, dosáhl prostoru protektorátu. Při prvním pokusu o vysazení skupiny zabránila posádce v identifikaci doskokové plochy sněhová vánice a letoun se byl nucen vrátit s výsadkem na palubě stejně jako při druhém pokusu, kde byla příčinou neúspěchu ztráta orientace navigátora, který opět nebyl schopen najít plánované místo vysazení. Ve všech operačních letech skupiny SILVER A plnil úlohu letového dispečera špkt. Jaroslav Šustr. PAJER, s. 173–183, 190–194.

²⁰¹ S navigační chybou byla vysazena i skupina třetí, SILVER B Jana Zemka a Vladimíra Škachy. Místo Ždírcce nad Doubravou byl SILVER B vysazen u 50 km vzdálených Kasaliček u Přelouče. Při seskoku se navíc poškodila radiostanice, k jejíž opravě nebyl kurýrní výsadek proškolen. Po selhání všech kontaktních adres se parašutisté rozhodli vyhledat pomoc u příbuzných. Navzdory úsilí se SILVER B nedokázal spojit s ostatními výsadky ani s domácím odbojem. Oba muži se stali psanci s gestapem v patách, na situaci však nerezignovali a v ilegality se nakonec dočkali konce války. Škacha po svém zatčení v lednu 1945 v koncentračním táboře, Zemek v řadách partyzánů na Kyjovsku. VHA 37–343–4. Protokoly o činnosti paraskupiny SILVER B.

²⁰² ŠMEJKAL, Pavel, *Silver A*, Praha 2018, s. 22.

²⁰³ PAJER, s. 193.

²⁰⁴ ŠMEJKAL, *Silver A*, s. 27.

První pokus skupiny o navázání kontaktu s místním obyvatelstvem proběhl úspěšně již krátce po seskoku, kdy po zaklepaní na dveře místní školy v Podmokách poskytl Bartošovi a Potůčkovi první útočiště místní řídící učitel Josef Glos.²⁰⁵ Také Josef Valčík měl do začátku štěstí. Dohledaný operační materiál se rozhodl uschovat v blízkosti hospodářské usedlosti Blato, avšak radiostanici přenesl a ukryl asi 300 metrů od místa, kde zahrabal padáky, kombinézy a ostatní materiál, který byl později odhalen. Po studené noci byl ráno schopen za úplatu přesvědčit ke spolupráci taxikáře z blízkých Poděbrad a ten jej zavezl na první ze záchytných adres, kterou byla místní pobočka spořitelny v Chrudimi.²⁰⁶ Jeho kontakt byl ovšem v době pokusu o setkání již zatčen gestapem, které se ke štěstí Valčíkově přestalo o tuto adresu dále zajímat. Valčík se poté rozhodl vyhledat Adolfa Švadlenku v Mikulovicích.²⁰⁷ Ke Švadlenkovi také nakonec vlastní cestou směřovali Bartoš s Potůčkem. Ještě předtím však Valčík s pomocí Švadlenky a jeho přítele pardubického učitele Josefa Janáčka zajistil vyzvednutí radiostanice LIBUŠE.²⁰⁸ Její včasné vyzvednutí a následný přesun do Pardubic znamenal do začátku další kritický úspěch, neboť již několik dní po seskoku byla část ostatního materiálu odhalena a nález ohlášen na četnickou stanici v Úmyslovicích.

Kontaktní adresa na Adolfa Švadlenku byla dle dochovaných pramenů jediná, která se ukázala jako funkční.²⁰⁹ Souhra šťastných okolností v prvních dnech po vysazení skupiny se ukázala pro její pozdější činnost jako naprosto zásadní a statisticky byla spíše výjimkou, jak ostatně potvrdily výsadky, které po ní následovaly. S pomocí obětavých spolupracovníků z řad domácího odboje se SILVER A mohl v nových poměrech rychle zorientovat a zahájit činnost. Odbojáři parašutistům zabezpečili nové doklady,²¹⁰ policejní přihlášky, ubytování, potravinové

²⁰⁵ JELÍNEK, s. 28.

²⁰⁶ ŠMEJKAL, *Silver A*, s. 28.

²⁰⁷ Adolf Švadlenka byl bývalým osobním řidičem někdejšího poslance sociálně demokratické strany Bohumila Laušmana, jenž byl v exilu členem Státní rady Československé v Londýně a který Moravcovým zpravodajcům předal adresy možných spolupracovníků z řad svých známých na Pardubicku. JELÍNEK, s. 20.

²⁰⁸ ŠMEJKAL, Pavel, *Protektorátem po stopách parašutistů: vojáci – odbojáři – památníky*, Praha 2016, s. 673–675, 687.

²⁰⁹ Často se ovšem taktéž stávalo, že žádná z kontaktních adres nebyla aktuální, případně vlivem výrazné navigační chyby při vysazení nemohlo být poskytnutých kontaktů vůbec využito. Kontakt na zaměstnance chrudimské spořitelny Františka Buršu měl využít již František Pavelka, který měl v říjnu 1941 v rámci operace PERCENTAGE domácímu odboji dopravit náhradní radiostanici a předat poselství prezidenta Beneše. Pavelka i Burša však byli ještě téhož měsíce zatčeni. Tato skutečnost však Londýnu nebyla známa a Buršova kontaktní adresa byla proto předána i skupině SILVER A a SILVER B. Dalším možným kontaktem byl František Kotrč z Hradce Králové, bývalý ruský legionář, podplukovník pěchoty a člen odbojové organizace Obrana národa (ON). Kotrč však byl gestapem zatčen již 7. února 1940 během rozsáhlé akce německých orgánů zaměřené na rozbití struktur ON.

²¹⁰ Původní jména na falešných legitimacích, se kterými byli parašutisté vysláni do akce, byla Emil Sedlák (Bartoš), Zdeněk Toušek (Valčík) a Alois Tolar (Potůček). Pro vydání nových dokladů bylo ovšem nutné nejprve získat křestní

lístky, ale také krycí občanská povolání. Alfréd Bartoš vystupoval pod jménem Josef Motyčka jako pojišťovací agent. Josef Valčík byl pod jménem Miroslav Štolc zaměstnán u dalšího ze spolupracovníků výsadku hoteliéra Arnošta Košťála²¹¹ jako číšník nebo taktéž „mixér baru“ v hotelové restauraci Veselka. Radista Jiří Potůček pod jménem Alois Tolar nastoupil jako noční hlídač v kamenolomu Hluboká u Ležáků, což se pro něj jako obsluhu zde ukryté radiostanice LIBUŠE jevílo jako vhodné krytí.²¹² Skutečsko bylo krajem těžby a zpracování kamene, kde po generace platilo, že pokud člověk neměl hlavu nebo peníze na školy, šel tzv. „do skály“.²¹³ Potůčkovo zaměstnání v lomu proto v oblasti se silnou kamenickou tradicí sotva mohlo budít podezření.

Bartoš v Pardubicích jako velitel skupiny přebýval především u manželů Krupkových, kde se taktéž konaly konspirační schůzky. Mnoho času však trávil taktéž na cestách. Živý Josef Valčík v restauraci na Veselce pozorně obsluhoval pracovníky pardubického gestapa a neméně pozorně naslouchal jejich historkám. Třetí z mužů, Jiří Potůček, byl nucen jako radista se svou radiostanicí LIBUŠE trávit většinu času v odloučení. Navzdory svému věku dvaadvaceti let se však jednalo o pozoruhodně vyzrálého mladého muže, který svou roli plnil mimořádně zodpovědně a dlouhé hodiny rádiových relací strávených v osamění snášel dobře.²¹⁴ Vynucené odloučení od svých druhů bylo s ohledem na nutnost provozu agenturní radiostanice v podmínkách maximálního utajení nevyhnutelné. Její přítomnost v blízkosti velitele a všeho ruchu spjatého s organizací vznikající agenturní sítě byla naprosto nežádoucí. Potůček se proto na svých izolovaných stanovištích setkával se svými spolubojovníky a ostatními

listy. V této záležitosti Alfréd Bartoš počátkem ledna 1942 vyhledal faru Českobratrské církve evangelické v Semtěši v Železných horách, kde se s žádostí o pomoc obrátil na faráře Františka Dobiáše. Ten žádosti vyhověl, avšak koncem června 1942 byl gestapem zatčen. Rozhodnutí poskytnout křesťní listy podezřelým osobám vysvětloval přesvědčením o pomoci uprchlíkům ze Sudet. Konce války se Dobiáš nakonec dočkal jako vězeň koncentračního tábora Dachau. ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 188; JELÍNEK, s. 33–34.

²¹¹ Hoteliér Arnošt Košťál byl jedním z nejdůležitějších spolupracovníků výsadku SILVER A, jenž k zakrytí své rozsáhlé odbojové činnosti velmi obratně využíval konexí s prominentními úředníky pardubického gestapa, kteří si velmi oblíbili Košťálovu hotelovou restauraci Veselka. ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 685.

²¹² Tamtéž, s. 652–653.

²¹³ Obrat, jenž je na Skutečsku, které si dodnes uchovalo kamenickou tradici, stále užíván.

²¹⁴ Jiří Potůček ve byl vzpomínkách pamětníků a spolupracovníků vždy hodnocen jako velmi spořádaný, tichý a velmi opatrný. K podmínkám, ve kterých byl nucen plnit svůj úkol, měl své výhrady, tyto přesto nikdy nebyly předmětem sporu. K napětí mezi členy skupiny nicméně docházelo, především pak z důvodu temperamentní a světácké povahy velitele Bartoše, který byl Valčíkem a Potůčkem mimo jiné kritizován za milostnou aféru s chotí Františka Hladěny Taťánou, po které musel opustit jeho byt a vyhledat útočiště u manželů Krupkových. Intimnější sondu do života výsadku nabízí například poválečné výpovědi jednoho z hlavních spolupracovníků výsadku Václava Krupky.

spolupracovníky především u příležitosti předávání depeší, které měly být odeslány nebo byly doručeny. Jeho mírná a klidná povaha byla pro tuto roli nejlepší volbou, jak ostatně potvrdila i dochovaná svědectví pamětníků, která jej charakterizovala jako velmi skromného a také velmi obezřetného, což potvrzuje skutečnost, že navzdory svému mládí zcela pochopil závažnost situace a svou úlohu.²¹⁵

Čilá organizační činnost velitele skupiny Bartoše nechala narůst okruhu spolupracovníků, kteří shromažďovali Londýnem tolik očekávané aktuální informace o vojenské, hospodářské a politické situaci v protektorátu. A zatímco z pardubických bytů bývalého plochodrážního závodníka Františka Hladěny a později bývalého československého důstojníka jezdecka Václava Krupky budoval řídicí zpravodajskou rezidenturu pro celou oblast Čech,²¹⁶ Jiří Potůček z domku strojovny kamenolomu Hluboká trpělivě odesílal a přijímal depeše. První pokusy o navázání spojení s Londýnem provedl již 5. ledna, nicméně první kontakt s Londýnem navázal po překonání technických obtíží až 15. ledna 1942.²¹⁷ Od počátku své činnosti až do jejího konce v červnu 1942 byl nucen vysílat v improvizovaných podmínkách, za hluboké konspirace a se stálým vědomím možnosti odhalení, neboť udržoval spojení v době, kdy se národ vzpamatovával z krvavých následků prvního stanného práva.²¹⁸

Situace, se kterou se parašutisté konfrontovali po svém vysazení, zdaleka neodpovídala popisu poměrů, se kterým byli odesíláni do akce. Domácí odboj se nacházel v mnohem horším stavu, než bylo možno v Londýně z omezených zpráv vytušit. Hlavní odbojová organizace ÚVOD byla z velké části rozprášena. První stanné právo bylo německými orgány využito nejen k rozbití struktur domácího odboje, ale taktéž k plánované likvidaci vedoucích elit národa ke konečnému zlomení odporu ostatního obyvatelstva.²¹⁹ Velitel SILVER A proto v depeších požadoval vyslání dalších skupin, které by dokázaly zaplnit prořídlé řady odboje a tím jej oživit a dále organizovat. Vedle úlohy zpravodajské, organizační a spojovací proto zakrátko vystoupila do popředí úloha

²¹⁵ VHA 37–342–3. Jiří Potůček – úkol. Jiří Potůček se narodil roku 1919 v Brunecku v Jižních Tyrolích, odkud se spolu s rodiči přestěhoval do Vranova. Po ukončení základního vzdělání nastoupil do Baťovy školy práce ve Zlíně a vyučil se obuvníkem. Pro své schopnosti a jazykové nadání byl jako teprve devatenáctiletý vyslán do pobočky firmy Baťa v srbském Osieku. Odtud se v roce 1939 vydal přes Istanbul do Francie, kde se stihl zúčastnit ústupových bojů. Po kapitulaci Francie byl deportován do Velké Británie. Zde se přihlásil k plnění zvláštních úkolů, kde jako jeden z prvních dobrovolníků prodělal mimořádný dvoutýdenní radiotelegrafní výcvik. ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 16–17.

²¹⁶ JELÍNEK, s. 35.

²¹⁷ ČVANČARA, Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt. 1941–1943*, Praha 2008, s. 68; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 72.

²¹⁸ GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.b, s. 52–55.

²¹⁹ Tamtéž.

přejímací. Tím se dále výrazně rozšířil okruh úkolů, které skupina byla nucena plnit a které si vynutily zapojení dalších spolupracovníků. Organizace přejímek dalších skupin v praxi vyžadovala zajištění ubytovacích kapacit, potravinových lístků, nezbytných dokladů, vytvoření krycí legendy a zprostředkování fiktivního případně skutečného povolání. V neposlední řadě pak bylo nutno tyto skupiny dále úkolovat a řídit.

Vzhledem k závažnosti a rozsahu úkolů, které tím SILVER A plnil, nebude přehnané konstatovat, že v průběhu jara roku 1942 byl Alfréd Bartoš pro zpravodajce v londýnském exilu hlavním nástrojem v naplnění jejich ambicí, kdy jeho nenahraditelnost na domácí půdě z něho činila spíše partnera než podřízený prvek. Na základě jeho situačních zpráv mohli lépe pochopit skutečné poměry v protektorátu a s ohledem na celkovou situaci a reálné možnosti budované rezidentury mohli taktéž upravit cíle, kterých usilovali dosáhnout. Bartoš poskytoval zprávy objektivní a věcné, s potřebným zřetelem na praktickou stránku, aby bylo možné předejít zbytečným organizačním a bezpečnostním pochybením, jak potvrzuje jeho depeše z února 1942: *„Skupiny, které budete vysílat, vybavte dobře penězi a dobře je oblékněte. Velmi se hodí menší pistole do kapsy a aktovka, kterou zde je těžko koupit. Jed nutno upravit do vhodnější menší trubičky. Dle možností vysazujte v jiném kraji, než budou působit. Znesnadňuje to pátrání německých bezpečnostních orgánů. S občanskou legitimací možno spát v kterémkoli hotelu. Ve větších nádražních restauracích možno každý den obdržet nějaké jídlo bez potravinových lístků. Největší potíž je o práci. Bez pracovní knížky nikdo nikoho nepřijme do práce. Kdo jí pak má, je do práce derigován pracovním úřadem. Hrozivě vzrůstá nebezpečí pracovní povinnosti v jarních měsících, nelze tedy větší počet osob zařadit do pracovního procesu bez nebezpečí prozrazení celého systému.“*²²⁰ Londýn, jak se později ukázalo, nebyl vždy schopen dostatečně docenit hodnotu poskytovaných informací, neboť očekávání Moravcovy skupiny navzdory objasnění poměrů doma zůstávala značná, což potvrdil počet připravovaných a realizovaných výsadek v průběhu měsíců března a dubna 1942.²²¹

²²⁰ NĚMEČEK, Jan, *Libuše volá Londýn I. (Radiodepeše vyměněné mezi vysílačkou LIBUŠÍ a Londýnem 9. ledna – 15. dubna 1942)*, In: Východočeský sborník historický, 3 /1993, s. 305–306.

²²¹ Mimořádné úsilí Zvláštní skupiny D však očekávané výsledky nepřineslo. Jedním z důvodů byla prostá skutečnost, že žádnému z výsadek nebylo dopřáno bezproblémového přistání, a naopak všechny musely čelit poměrně rychlé reakci gestapa. ŠOLC, *Přijdeme za svítání*, s. 204–212.

4.2 Potůček naděje – obnovení ztraceného spojení

Po úspěšném navázání spojení s Londýnem 15. ledna 1942 Jiří Potůček zahájil intenzivní korespondenci s VRÚ²²² v objemu, která z něho učinila druhého nejexponovanějšího telegrafistu v rámci celého programu výsadků do protektorátu. V období ledna až června 1942 vyslal na 578 zpráv a 516 zpráv přijal.²²³ Dohromady tedy na 1094 depeší, kde se Londýn domlouval na činnosti s domácí odbojovou organizací ÚVOD, legendárním štábním kapitánem Václavem Morávkem, Sokoly a dalšími částmi českého odboje. Z domku strojozny kamenolomu Hluboká u Dachova vysílal s krátkými přestávkami až do 10. června 1942.²²⁴ Další z útočišť, které musel v tuto dobu krátkodobě využít, byl také dům v areálu sádek u Lázní Bohdaneč, čp. 148.²²⁵ Stejně jako velitel Bartoš v otázce zpravodajské a organizační, Potůček se v otázce spojení s domovem stal pro exilové vedení v Londýně zcela nenahraditelným. Díky jeho LIBUŠI Moravcova skupina v Londýně dokázala po selhání předchozích výsadků konečně prolomit přes dva měsíce trvající mlčení, které následovalo po likvidaci radiostanic domácího odboje. Tento mimořádný úspěch jako jeden z klíčových a splněných úkolů skupiny SILVER A Londýn nenechal bez náležitého ocenění a všem členům výsadku se jako výraz uznání dostalo povýšení v jejich hodnostech.²²⁶

Navázáním spojení mohla být zahájena další část poslání skupiny, která byla s ohledem na podmínky plnění nesmírně rizikovým podnikem. Užívání radiostanic bylo pro padákové agenty nutností, činilo je však mimořádně zranitelnými. Agenturní spojení (spojení zpravodajských služeb s vlastní agenturou – pobočkou působící na území protivníka) je specifickým odvětvím,

²²² Československá vojenská rádiová ústředna, toho času dislokována ve Woldinghamu u Londýna. HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 42–48.

²²³ V počtu přijatých a odeslaných depeší jej překonal pouze Čestmír Šikola z výsadku CLAY, který vyslal 872 zpráv a 307 přijal. HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 103–109, 142.

²²⁴ JELÍNEK, s. 37; ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 689.

²²⁵ Zde se Potůček s radiostanicí ukrýval od 20. března do 4. dubna 1942. Přesun do areálu bohदानečských sádek byl reakcí na zprávu o pátrání gestapa v prostoru Chrudim – Seč – Hlinsko. Z nového stanoviště také uskutečnil vysílání z improvizované stanice domácího odboje, kterou nechal zhotovit radioamatér MUDr. Josef Bartoň z Pardubic. V noci z 25. na 26. března z půdy domu čp. 148 na bohदानečských sádkách s LIBUŠÍ také vedl svou vůbec nejdelší oboustrannou rádiovou relaci v celkovém trvání 7 hodin, kdy odeslal 27 a přijal 26 radiogramů. Nepřiměřeně dlouhá doba vysílání však výrazně napomáhala německé zaměřovací službě (viz níže). Poté, co byla v Lázních Bohdaneč následně zaznamenána přítomnost úředníků gestapa, bylo rozhodnuto o opětovném přesunutí místa vysílání LIBUŠE zpět do lomu Hluboká. HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 104; ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 707.

²²⁶ ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 72.

keré má přirozeně zcela odlišná pravidla provozu, vyplývající z nutnosti hluboké konspirace. V době druhé světové války se ovšem teprve sbíraly praktické zkušenosti,²²⁷ velmi často za cenu osudových chyb. Přestože se širší užití bezdrátové telegrafie dokázalo prosadit již počátkem druhé dekády 20. století, mimo jiné v souvislosti s nejslavnější námořní tragédií, potopením legendárního Titaniku v dubnu 1912, radiostanice vysílající na dlouhé vzdálenosti byly na počátku druhé světové války výsledkem dosud poměrně omezených znalostí podmínek šíření krátkovlnného vysílání, na které byla bezdrátová komunikace na dlouhé vzdálenosti včetně agenturního spojení zcela odkázána.²²⁸

Potůčkova rádiová souprava LIBUŠE byla tvořena kufříkovými radiostanicemi, které byly patrně podle přepravního koženého kufru označeny jako Mk III., přestože se ve skutečnosti nejspíše jednalo o model Mk VI. verze C. Radiosouprava se skládala z vlastního přístroje britské výroby, který obsahoval vysílač i přijímač v jedné skříně – dubovém pouzdru, které bylo z konspiračních důvodů uloženo v přepravním kufru Mk III. Stanice vážila 15 kilogramů. Již ve Velké Británii bylo ovšem zjištěno, že přijímač není technicky spolehlivý, proto byla souprava doplněna o komerční přijímač vyráběný americkou firmou Hallicrafters, typ SX24 Skyrider Defiant (některé zdroje uvádí model SX17 Skyrider). Tím se ovšem k radiostanici uložené v kufru o celkových rozměrech 430 x 275 x 180 milimetrů přidal do soupravy přijímač Skyrider, který byl uložen v plechovém pouzdře o rozměrech 535 x 240 x 280 milimetrů. Hmotnost přijímače byla 25 kilogramů. Rozměry a váha soupravy činily její přepravu obtížnou, bez ohledu na to však z důvodu snadného zachycení jejího vysílání bylo nezbytné vysílací stanoviště průběžně měnit. Přemístění 40 kilogramů vážící komplet bez nežádoucí pozornosti vyžadovalo obětavé zapojení dalších osob, na jejichž pomoc byli parašutisté zcela odkázáni. Technický vývoj stanic nicméně pokračoval a následující výsadky

²²⁷ Rádiové spojení na dlouhé vzdálenosti bylo na počátku druhé světové války stále poměrně neprobádaným odvětvím. Radiokomunikace však již prošla turbulentním vývojem a další poznatky měla přinést válka. Italský fyzik a vynálezce Guglielmo Marconi v roce 1896 získal patent na bezdrátový telegraf a 12. prosince 1901 provedl první transatlantické bezdrátové spojení na vzdálenost 2500 km mezi New Foundlandem v Kanadě a Cornwalllem ve Velké Británii. Poprvé byla bezdrátová telegrafie pro vojenské účely využita během búrských válek (1899–1902) britským námořnictvem. Zásadním vynálezem, ovlivňujícím další lavinový rozvoj radiotechniky, byl objev elektronky v roce 1907. Elektronka dramaticky zvýšila citlivost přijímačů a způsobila přelom v generování vysokofrekvenční energie (ve stabilitě a kmitočtové čistotě signálů, v účinnosti a rozměrech vysílačů). PLZÁK, Josef, *Analýza agenturního rádiového spojení se stanicí LIBUŠE*, In: ŠUSTEK, Vojtěch (ed.), *Operace SILVER A*, Praha 2010, s. 287–327.

²²⁸ Tamtéž.

již přijímače Skyrider nepoužívaly. Stanice vysílala v pásmu KV (krátkých vln) v rozmezí 3–7 MHz a pouze telegrafním provozem. Vysílač pracoval s udávaným výkonem 20–25 W.

Radiostanice Mk VI. byla ve Velké Británii vyvinuta a vyráběna pro agentury MI6 a SIS ve speciálním utajeném zařízení Section VIII. v objektu osamělého venkovského sídla Whaddon Hall.²²⁹ Produkce tohoto typu probíhala v letech 1941–1942. Počet vyrobených stanic není znám, ale nepřesáhl několik desítek kusů všech subvariant. Dle výrobního provedení a výkonu, který se u jednotlivých variant lišil, byla radiostanice vyráběna ve verzi A–D. Radiostanice LIBUŠE byla variantou VI. C. Další výsadky byly vybaveny dále upravenými stanicemi britské výroby, ale později byly používány taktéž stanice polské či vlastní improvizované.²³⁰

Agenturní vysílání pochopitelně vyžadovalo šifrovaný provoz. Každá ze skupin proto v rámci komunikace s Londýnem obdržela vlastní šifrovací klíč, který ve vzájemné komunikaci užívaly obě strany k zašifrování zpráv. Pro potřeby skupiny SILVER A byl využíván šifrovací klíč „římská osm“ v podobě tabulky o deseti řádcích a deseti sloupcích, do které se vpisovaly číslice 1 až 0 (tedy 1 až 9 s 0 na konci číselné řady), znaky české abecedy bez CH a interpunkční znaménka. Tabulku bylo možné vytvořit s použitím přidělených hesel stanoveným způsobem. Desetiznaková hesla, která výsadek SILVER A k šifrovacímu klíči obdržel a z nichž každé mělo být využíváno ve stanovené době k vytvoření klíčovacího a šifrovacího hesla, byla následující: PARDUBICEH – RADECKRALO – VESEZEMICE a také záložní heslo ČESKOSLOVE. Tato hesla byla nejprve převedena na číselnou řadu od 1 až 0, kde každé z písmen hesla bylo vyjádřeno číslicí, jejíž hodnota odpovídala postavení písmena ve skupině v abecedním pořadí (např. heslo P A R D U B I C E H bylo v číselné podobě vyjádřeno 8 1 9 4 0 2 7 3 5 6).²³¹

Desetiznakové klíčovací heslo v podobě vodorovné souřadnice umístěné na horní části tabulky a svislé souřadnice umístěné po její levé straně sloužilo k identifikaci jednotlivých polí tabulky, se začátkem vodorovné a svislé souřadnice v levém horním rohu. Vepsané znaky číslic, abecedy a interpunkčních znamének v tabulce byly uspořádány v diagonálách, přičemž některá písmena abecedy se k dalšímu ztížení dešifrování opakovala více než jednou. Po vytvoření tabulky

²²⁹ Objekt Whaddon Hall byl jedním z klíčových britských zpravodajských objektů a ústředím VIII. sekce (spojovací) agentury MI6. Vedle řady dalších kritických zpravodajských úkolů se ve Whaddon Hall soustředily a odtud byly dále distribuovány zpravodajské informace se stupněm utajení ULTRA (stupeň vyšší klasifikace než TOP SECRET, označující informace získané dešifrováním utajené komunikace protivníka).

²³⁰ PLZÁK, s. 287–327.

²³¹ HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 117–118.

se vodorovná a svislá souřadnice klíčovacího hesla nahradila jeho šifrovací variantou, která si lišila jinou počáteční číslicí s jinak zachovaným pořadím číslic v řadě (vodorovná a svislá varianta šifrovacího hesla se taktéž lišila v počáteční číslicí). S pomocí svislé a vodorovné souřadnice šifrovacího hesla byly znaky v tabulce nakonec substitucí (záměnou za jiný znak nebo symbol) nahrazeny dvojciferným znakem, který byl dále zašifrován transpozicí jednotkovým sčítáním s číslicemi vodorovné souřadnice šifrového hesla. Výsledná forma depeše měla podobu pětimístných číselných skupin, z nichž ve skutečnosti každá představovala dvě úplné číselné šifry (tedy dva zašifrované znaky) a část číselné šifry znaku třetího. Tento klíč byl ve variantě BOŽENA přidělen také skupině SILVER B a ve variantě LÍDA skupině ZINC.²³²

Zpočátku výsadek SILVER A v rámci běžné komunikace šifroval zprávy, které nebyly označeny jako tajné prostou substitucí, bez dodatečného přešifrování transpozicí jednotkovým sčítáním s vodorovnou souřadnicí šifrovacího hesla. Pouze informace hodnocené jako tajné byly zašifrovány oběma postupy, tj. substitucí i transpozicí. Později však byly všechny depeše pro větší bezpečnost šifrovány jako tajné. Stejnou tabulkou Jiří Potůček šifroval až do 1. dubna 1942, což vedle neomezené délky vysílání v pravidelných časech, stereotypního využívání kmitočtů a používání jednoho hesla k šifrování stejně dlouhých zpráv přispělo ke snížení úrovně bezpečnosti provozu. Nové šifrovací směrnice SILVER A z Londýna obdržel až v rozsáhlé depeši z 28. května 1942, tedy den po úspěšné likvidaci Heydricha skupinou ANTHROPOID.²³³ Z výše uvedeného je patrné, že Potůček byl prvním radistou, z jehož praxe se Londýn de facto začínal teprve učit zásadám praktického agenturní vysílání. Vedle omezených znalostí šíření krátkovlnného vysílání a limitů tehdejších spojovacích prostředků se radista SILVER A proto musel vyrovnat s nízkou úrovní požadovaných a uplatňovaných operačních postupů, kdy s ohledem na sofistikovanou úroveň německých technických protiopatření muselo docházet k zásadním pochybením v režimu utajovaného vysílání s logickými důsledky.²³⁴

²³² HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 117–118.

²³³ VHA 37–165–2. Radiodepeše přijaté z Libuše z roku 1942; NĚMEČEK, Jan, *Libuše volá Londýn II. (Radiodepeše vyměněné mezi vysílačkou LIBUŠÍ a Londýnem 16. dubna – 5. srpna 1942)*, In: *Východočeský sborník historický* 4 /1994, s. 245–246.

²³⁴ PLZÁK, s. 287–327.

4.3 Bod zlomu – podmínky agenturního vysílání v pásmu krátkých vln

Vysílání v pásmu KV (krátkých vln) bylo v časech druhé světové války jediným řešením k navázání agenturního spojení se stanicemi vzdálenými stovky až tisíce kilometrů, přinášelo ovšem řadu technických úskalí. Šíření rádiových vln v krátkovlnném pásmu je uskutečňováno cykly odrazů rádiové vlny od ionosféry, vodivé vrstvy atmosféry, zpět na zemský povrch. Ionosféra tak přeneseně působí jako satelit, který vysílaný signál vrací zpět na zem, případně jako zrcadlo, které jej odráží. Rádiová vlna proto putuje od vysílače k přijímači střídavými odrazy od ionosféry a zemského povrchu. Při optimálně zvolené frekvenci (kmitočtu) s ohledem na hustotu (vodivost) ionosféry je proto možné navázat spojení i tisíce kilometrů daleko. Je však nutné znát potřebné parametry, které ovlivňují šíření KV signálu, a na jejich základě určit frekvenci pro zamýšlenou dobu vysílání.²³⁵

Hustota ionosféry a v důsledku míra schopnosti odrazet zpět danou KV frekvenci se v průběhu dne ovšem mění v závislosti na intenzitě slunečního záření, které způsobuje její vodivost. Tím se pochopitelně periodicky mění podmínky šíření KV signálu, kterým je nutné přizpůsobit optimální frekvenci. Použití jedinou frekvenci v pásmu KV pro průběžnou komunikaci během denní a noční fáze proto není možné. Kritickou úlohu hraje také počasí, které lze s ohledem na velkou vzdálenost mezi stanicemi obtížně předvídat, roční doba, jedenáctiletý sluneční cyklus,²³⁶ kosmické záření a v neposlední řadě taktéž zeměpisná poloha a vzdálenost mezi vysílačem a přijímačem.²³⁷ Z uvedeného je patrné, že velký počet proměnných hodnot činí KV spojení poměrně složitou technickou záležitostí.²³⁸

²³⁵ Po průniku krátkovlnného rádiového signálu do ionosféry dochází k jeho lomu vlivem změny podmínek šíření. Ionosféra signál vlastně ohýbá a vrací zpět na zemský povrch. Jeden cyklus, kdy se KV signál odrazem (lomem) od ionosféry vrací zpět na Zemi, se nazývá jeden skok. Jedním skokem je možné navázat spojení až do vzdálenosti 4000 km. Nad tuto vzdálenost se signál dále šíří vícenásobnými skoky. SEDLÁČEK, Jiří, *Antény pro provoz na KV*, In: *DICOM Inform*, Praha 2009, č. 37, s. 3–5.

²³⁶ Míra výskytu slunečních skvrn na Slunci a intenzita slunečních erupcí, které výrazně ovlivňují ionosféru Země.

²³⁷ Pásmo krátkých vln se nachází v rozmezí 3–30 MHz. Přes technická úskalí související s proměnlivými podmínkami šíření KV signálu toto spojení nabízí řadu výhod i dnes. KV vlna díky odrazům od ionosféry dokáže urazit i tisíce kilometrů. Členitý terén a zakřivení Země nejsou pro ni limitující faktor jako pro vysílání v režimu velmi krátkých vln (VKV) a ultra krátkých vln (UKV). Přesto je dnes pro rádiovou komunikaci na velké vzdálenosti používáno především satelitní vysílání (SATCOM) v pásmu UKV (přímá viditelnost vysílače a přijímače jako jedna z podmínek vysílání v pásmu UKV je zajištěna použitím satelitu, který signál vysílače zachytí a odešle přijímači). *Radio Communications In the Digital Age. Volume I. HF Technology*, Harris Corporation, Second ed., 2005.

²³⁸ Dnes se tento problém řeší využitím sofistikovaného softwaru, jenž na základě denní a roční doby, sluneční aktivity a jiných faktorů vypočítá optimální frekvenci pro plánovanou dobu vysílání. S ohledem na pozici přijímací stanice program také stanoví vhodnou délku antény a její optimální směr (azimut) a úhel (elevaci). Dnešní krátkovlnné radiostanice jsou taktéž vybaveny programem, který z předvolených kanálů automaticky vybírá nejvhodnější frekvenci (angl. „Automatic Link Establishment“ – ALE) a tuto si dále ukládá do seznamu jako vhodnou pro vysílání

Situace během druhé světové války byla zcela odlišná, neboť uvedené principy a podmínky šíření krátkovlnného vysílání nebyly z velké části objasněny. Stejně tak nebyla dostupná dnešní řešení. Využití vysílání v pásmu krátkých vln tak bylo nevyhnutelně spojeno s nutností velké dávky improvizace, která nikdy nemohla nabídnout optimální řešení. „Dokázat vyrobít signál“²³⁹ proto pro radisty znamenalo jít cestou pokusu a omylu, využívat doporučených frekvencí, které se v dané denní době již osvědčily, avšak bez možnosti využít frekvence optimální.

Velkým problémem bylo také zhotovení vhodné antény, kde používaná frekvence spolu s pozicí a vzdáleností přijímací stanice v teoretické rovině definovaly požadavky na délku antény, její směr a elevaci.²⁴⁰ Podmínky konspirace však neumožnily postavit anténu v otevřeném terénu tak, aby byla naplněna uvedená kritéria. Anténa musela spolu s radiostanicí zůstat skryta. Improvizované antény agenturních radiostanic proto nikdy nebyly schopny vyzařovat maximum vyrobené energie v požadovaném směru a tím produkovat dostatečně silný signál. Nevyhnutelně se proto vyznačovaly nižší účinností. Vedle nižšího výkonu navíc vysílání s anténou, která nebyla přizpůsobena svou délkou použité frekvenci, představovalo další problém, a tím bylo přetížení vnitřního obvodu stanice. V jeho důsledku docházelo k poškození vysílače v podobě elektronky porušené přetížením nebo spáleného síťového transformátoru.²⁴¹

Limitovaná míra poznání podmínek šíření krátkovlnného vysílání a nedostatečné proškolení obsluh radiostanic v řešení čistě technických problémů proto velmi často vedly k závažným, někdy dokonce neřešitelným provozním obtížím. Nepochybně z výše uvedených důvodů trpěla častými technickými poruchami i LIBUŠE Jiřího Potůčka. V případě skupiny SILVER B nedostatečné proškolení obsluhy stanice rozhodlo o neúspěchu celé operace. Z výše uvedených informací je také patrné, že krátkovlnná stanice neumožnila mobilní využití a její obsluha byla technicky, časově a organizačně vysoce rizikovým podnikem. Konstrukčně byla taktéž náchylná

v dané denní době. Optimální frekvence je nadále aktualizována schopností stanic průběžně hodnotit kvalitu signálu (angl. „Link Quality Analysis“ – LQA) a hledat nejlepší řešení. Operátor proto nemusí volit optimální parametry ručně, neboť stanice je schopna navázat spojení zcela samostatně. Přesto ani dnes není obsluha krátkovlnných stanic omezena na roli pouhého uživatele. Výchozím předpokladem úspěšného spojení je schopnost využít sofistikovaného software, který určí všechny potřebné parametry, na jejichž základě je zajištěno naprogramování (naplnění) stanic a nastavení antény optimální délky.

²³⁹ Slangový termín široce užívaný v komunitě radioamatérů i profesionálů v oblasti krátkovlnného vysílání odkazující na schopnost navázat spojení.

²⁴⁰ PLZÁK, s. 287–327.

²⁴¹ Tamtéž.

na poškození, zejména díky křehkým krystalům, které se velmi často poškodily při seskoku. V takovém případě byl provoz stanice vyloučen a bylo nutné čekat na dopravu krystalů nových.

K uvedené situaci došlo v případě zmíněné skupiny SILVER B, která stejně jako SILVER A měla do protektorátu dopravit další z agenturních radiostanic. Stanice s krycím názvem BOŽENA měla být předána domácímu odbojovému hnutí ÚVOD. Při seskoku se však poškodila a skupina SILVER B Jana Zemka a Vladimíra Škachy tím nemohla splnit svůj hlavní úkol. Na záchytných adresách byli navíc odmítnuti, a proto museli porušit pravidla konspirace a vyhledat pomoc u svých příbuzných. Nepodařilo se jim ani navázat spojení s odbojem a válku byli proto nuceni přečkat na útěku. Oba parašutisté se nicméně díky své odvaze a vytrvalosti nakonec dožili konce války.²⁴²

Radista skupiny Jan Zemek přesto po válce s hořkostí hodnotil příčiny neúspěchu výsadku SILVER B: „*Marně se namáhám vysvětlit si, proč ti, kteří nás na tuto akci připravovali, nepočítali s eventuálním selháním adres, jež nám dali. Londýn počítal, že tito lidé nám pomohou, ale naprosto si tím nebyl jist a neměl své očekávání potvrzeno. Proč nebyl čas seznámit nás dokonale s funkcí vysílací stanice? Proč jeden z nás nebyl zaškolen na dobrého telegrafistu? Tato proč mne mučila tím více, čím déle jsem se bránil uvěřit v nezodpovědnost lidí, které jsem dosud pokládal za zodpovědné a moudré velitele. Co jsme vlastně měli v naší obsazené zemi dělat? Co od nás Londýn očekával a proč naše vybavení bylo tak primitivní? Byl jsem výtečně zaškolen v destrukční činnosti. Byl jsem v kurzu pokládán za velmi dobrého střelce. A k čemu mi tohle všechno je nyní? Nemám dekagram výbušniny, nemám jediné rozbušky, mám celkem 16 nábojů do pistole. Mám vysílací stanici, se kterou sotva umím pracovat a kterou neumím opravit.*“²⁴³

Uvedená vzpomínka dobře ilustruje situaci parašutistů, kteří byli proškoleni v telegrafním spojení a obsluze stanic, avšak často nebyli proškoleni v řešení technických problémů, ke kterým zcela běžně agenturním provozem docházelo. V případě skupin kurýrních jako byl SILVER B však parašutisté nebyli dostatečně zaškoleni ani pro účely obsluhy radiostanic, se kterými byli odesíláni do akce.²⁴⁴

Agenturní vysílání na okupovaném území bylo s ohledem na podmínky provozu vysoce rizikovým podnikem, neboť rádiovou telegrafií bylo možné s potřebnými prostředky bez větších

²⁴² VHA 37–343–4. Protokoly o činnosti paraskupiny SILVER B.

²⁴³ BŘEČKA, Jan, *Silver B neodpovídá. Historie čs. paraskupiny z Velké Británie v letech 2. světové války*, Brno 2022, s. 84.

²⁴⁴ Tamtéž.

obtíží zachytit. Tehdejší technologie totiž neumožnily dnes běžnou praxi ochrany přenášené informace (v angl. terminologii „*Communication Security*“ – *COMSEC*) mimo jiné automatickým zakódováním digitálního i analogového přenosu dat.²⁴⁵ Operátoři za druhé světové války museli zprávu před jejím odesláním zašifrovat ručně podle dohodnutého klíče. Samotná informace byla přenášena nejjednodušší formou modulace signálu – prostým přerušováním vysílání ve formě Morseova kódu. Stejně tak dříve nebylo možné ochránit samotný nosič informace – radiový signál před jeho zachycením nebo zarušením (v angl. terminologii „*Transmission Security*“ – *TRANSEC*).²⁴⁶ Tyto možnosti tehdy jednoduše nebyly dostupné a naopak každý, kdo byl vybaven vhodným přijímačem, mohl vysílání zachytit stejně jako zamýšlený adresát.

Jedinou obranou proto zbývalo dodržování přísných pravidel rádiové kázně v podobě průběžného střídání časů relací a vysílacích stanovišť, používání sofistikovaných šifrovacích klíčů, omezení doby vysílání, užívání většího rozsahu kmitočtů a omezení stereotypu ve struktuře relací. V tomto ohledu se jednoznačně negativně projevovalo rozhodnutí Jana Budíka nevycestovat se zpravodajskou skupinou Františka Moravce, která opustila Československo v předvečer zahájení nacistické okupace v březnu 1939.²⁴⁷ Z rodinných důvodů tím totiž do Londýna nevycestoval největší zpravodajský odborník na rádiovou komunikaci a pravidla budování agenturního spojení, hlavní konstruktér rádiových stanic 2. oddělení Hlavního štábu MNO a specialista na bezdrátovou radiotelegrafii.²⁴⁸ Z pozdějších statistik vysílání stanice LIBUŠE je patrné, že běžně docházelo k hrubému porušování pravidel utajeného rádiového provozu. Vysílání probíhalo ve stejných časech, používaly se stejné šifrovací klíče pro více zpráv, nové šifrovací klíče byly odeslány prostředky, které měly novou šifru používat, čímž došlo při znalosti starých klíčů k diskreditaci nových, ještě nepoužitých. Místo zkrácených a stručných

²⁴⁵ Příručka *Radio Communications In the Digital Age. Volume II. VHF/UHF Technology*. Second edition, 2005, s. 77.

²⁴⁶ Nejběžnějším způsobem ochrany radiového signálu je dnes tzv. „*frequency hopping*“, kdy je informace přenášena prostřednictvím většího počtu frekvencí, které se rychle střídají podle složitého algoritmu – klíče, bez kterého není možné vysílání rozkódovat ani efektivně zarušit. *Radio Communications In the Digital Age. Volume II. VHF/UHF Technology*. Second edition, 2005, s. 80.

²⁴⁷ PLZÁK, s. 287–327.

²⁴⁸ Přestože se skupinou Františka Moravce nevycestoval, ing. Jan Budík se po okupaci v březnu 1939 aktivně zapojil do odbojové činnosti na území protektorátu. V rámci ilegální činnosti znehodnotil agenturní prostředky včetně technické dokumentace, aby se tyto nedostaly do rukou protivníka, pokoušel se navázat kontakt se zahraničními zpravodajskými službami a připravoval spojení se skupinou Františka Moravce ve Velké Británii. Již v prosinci 1939 byl zatčen, skutečný rozsah jeho ilegální činnosti nebyl okupačním úřadům ovšem znám. Odsouzen byl proto k poměrně mírnému trestu a jako vězeň koncentračního tábora se dočkal konce války. V poválečných letech pracoval v oboru telekomunikací. HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 46, 112–114.

relací vysílání trvalo i přes 100 minut,²⁴⁹ přičemž rizikovým se stávalo z důvodu možného zaměření již při překročení délky relace 5 minut.²⁵⁰ Londýn totiž nebyl jediným, kdo naslouchal...

Technologickým soupeřem, o kterém parašutisté zprvu neměli ani tušení, byla zaměřovací služba německé kontrarozvědky – Funkabwehr, která byla schopná lokalizovat vysílání nenahlášených, a tedy ilegálních agenturních radiostanic.²⁵¹ V tomto odvětví zaznamenali Němci pozoruhodný pokrok a již z období první světové války měli zkušenosti s monitorováním rádiového provozu armád protivníka, dešifrováním zpráv a určováním poloh vysílačů. Na celém území Německa byla vybudována stacionární zaměřovací střediska, vybavená goniometrickými přijímači. Střediska byla dislokována v Berlíně, Norimberku, Kielu, Lipsku, Gdaňsku, Augsburgu a Brestu. Rádiový provoz na okupovaných územích byl německou kontrarozvědkou soustavně monitorován.²⁵²

Pokud bylo zachyceno vysílání na jiné, než řádně přidělené a evidované frekvenci, byla okamžitě vyrozuměna zaměřovací střediska, která za využití stacionárních zaměřovačů byla schopná vymezit přibližný prostor podezřelého zdroje vysílání. V určeném prostoru dále zahájily pátrání mobilní goniometrické přijímače na vozidlech, které dokázaly polohu zdroje dále přiblížit. K přesnému určení pozice vysílající radiostanice pak byli nasazeni „chodci – pátrači“, vyškolený personál bezpečnostního aparátu, vybavený kufříkovou zaměřovací stanicí, a především velmi důmyslným opaskovým zaměřovačem rakouské firmy Kapsch, který byl ve formě bederního pásu zcela uschován pod oděvem. Přiblížení ke zdroji záření bylo signalizováno na ručičkovém budíku v podobě náramkových hodinek. Po zaměření přesné pozice vysílající stanice byly následující události zcela v režii gestapa.²⁵³

Pozdější analýza agenturního vysílání potvrdila, že zvolené frekvence, které parašutisté používali, rozhodně nepředstavovaly vhodné řešení. Kvalita signálu se pochopitelně s ohledem na charakteristiku jeho šíření měnila. Jak se později ukázalo, na území Německa bylo

²⁴⁹ SOE počítala v roce 1942 s dobou, kterou Funkabwehr potřeboval k zaměření agenturní stanice, do patnácti minut. Životnost agenturních stanic byla podle stejného pramene v roce 1942 odhadována zhruba na tři měsíce.

²⁵⁰ STEJSKAL, s. 50.

²⁵¹ V letech 1940 a 1941 užíval český odboj síť rádiových stanic zvanou SPARTA. Funkabwehr však v průběhu roku 1941 dokázal jednotlivé stanice během jejich vysílání lokalizovat. Poslední stanice SPARTA byla zlikvidována týden po nástupu R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, v noci z 3. na 4. října 1941 po zátahu gestapa v budově Jinonického akcízu. Tím bylo rádiové spojení s Londýnem přerušeno. Zpravodajské oddělení čs. exilové vlády se proto rozhodlo zahájit zpravodajské výsadky, jejichž úkolem bylo obnovit spojení s Londýnem vlastními prostředky.

²⁵² PLZÁK, s. 287–327.

²⁵³ PERQUIN, Jean-Louis, *The Clandestine Radio Operators*, Paris 2011, s. 54–56.

pro zaměřovací stanice poměrně jednoduché signál zachytit, zatímco na území Velké Británie byla kvalita signálu o poznání horší. Dnešní sofistikované programy jsou na základě záznamů z dochovaného staničního deníku VRÚ a současných znalostí podmínek šíření krátkých vln (fáze dne a roku v době vysílání, solární cyklus, stav ionosféry) schopny poměrně věrně rekonstruovat podmínky vysílání stanice LIBUŠE. Z výsledných modelů se dospělo k zajímavým závěrům potvrzujícím omezené znalosti šíření krátkovlnného vysílání v době druhé světové války.²⁵⁴

LIBUŠE vysílala v noci, většinou v pásmu 3 MHz. Vysílání při spodní hranici pásma krátkých vln (3–30 MHz) ovšem přináší další z úskalí, zejména pak absenci tzv. pásma ticha.²⁵⁵ S ohledem na agenturní povahu vysílání však bylo žádoucí, aby pásmo ticha leželo na území Německa, kde byly rozmístěny zaměřovací stanice Funkabwehru. Bohužel tomu bylo právě naopak. Zejména při vysílání na frekvenci 3 105 kHz (3,1 MHz) byla síla signálu na území Německa výtečná a naopak kvalita přijímaného signálu v Londýně o poznání horší. Výrazný nepoměr v kvalitě příjmu, hovořící jednoznačně ve prospěch oblastí, kde byly rozmístěny nepřátelské goniometry (zaměřovací stanice), výrazně přispěl k odhalení radiostanice. Jak pozdější analýza dále ukázala, kdyby byly použity v daných podmínkách frekvence v pásmu 5 MHz, situace by vypadala zcela jinak. Při vysílání na frekvenci 5,5 MHz by se poměr kvality příjmu obrátil jednoznačně ve prospěch Londýna. Na území Německa by navíc vysílání leželo v tolik potřebném pásmu ticha²⁵⁶ a pro zde dislokované zaměřovací stanice Funkabwehru by proto nebylo možné signál zachytit. Za časů vysílání LIBUŠE bylo ovšem měřítko určující vhodnou frekvenci jednoduše definováno schopností se spojit a dosáhnout alespoň čitelného signálu. Ostatní faktory ovlivňující spojení jednoduše nebyly známy a nemohly být tedy při výběru vhodné frekvence zohledněny.²⁵⁷

²⁵⁴ V polovině roku 1942 se pro potřeby radiotelegrafické služby začala šířit služební pomůcka britské admirality pod názvem „*Optimum frequency band tables*“, která vždy pro období tří měsíců v tabulkách zaznamenávala hodnotu nejnižšího (LLF – Lower Limit Frequency) a nejvyššího použitelného kmitočtu (ULF – Upper Limit Frequency) pro různé směry, zeměpisné šířky a vzdálenosti. S výpisem z těchto tabulek byli od roku 1944 do protektorátu vysílány taktéž čs. výsadky. V otázce určení optimálních kmitočtů v krátkovlnné komunikaci je vhodné zmínit taktéž iniciativu radiotelegrafisty VRÚ rtm. Václava Modráka, který v období března až září 1942 pečlivě zaznamenal desetitisíce pozorování v rozsahu kmitočtu 3–30 MHz, které ocenila i britská admirality zavedením výsledků pozorování jako další spojovací pomůcky. HANÁK, Vítězslav, *Rádiová stanice skupiny SILVER A LIBUŠE a její radiotelegrafista svobodník Jiří Potůček*, In: *Východočeský sborník historický*, číslo 5/1996, s. 224.

²⁵⁵ Pásmo ticha nebo též pásmo přeskočů či přeslechu je oblast neslyšitelnosti krátkovlnného vysílače. Leží v oblasti, kde se KV frekvence již nedokáže šířit pozemní cestou (tzv. přízemní vlna) a kde vlna stejné frekvence šířená odrazem od ionosféry (tzv. prostorová vlna) ještě nedosáhla v rámci cyklu svého šíření zemského povrchu.

²⁵⁶ PLZÁK, s. 287–327.

²⁵⁷ Tamtéž.

Plán spojení (používané frekvence) však nebyl jedinou příčinou odhalení stanic. Na vině byla také nedostatečně propracovaná a aplikovaná pravidla rádiové kázně. To bezesbytku platí taktéž v případě vysílání LIBUŠE. Jak bylo uvedeno, zaměřovací službě k zachycení signálu postačilo 15 min, Jiří Potůček ovšem v řadě případů nepřetržitě vysílal i 3–4 hodiny ve snaze odeslat všechny nahromaděné depeše. Velmi intenzivní provoz zahájil okamžitě po navázání spojení již v lednu 1942, kdy nejkratší z provedených relací trvala celých 48 minut a ostatní v průměru překračovaly délku 100 minut. Nejdelší lednovou relací se stal provoz z 19. ledna, který v úhrnu trval neuvěřitelných 304 minut, tedy celých 5 hodin.²⁵⁸ Přítomnost stanice byla Funkabwehru proto pravděpodobně známa již nedlouho po zahájení vysílání a nejpozději koncem února. Přes uvedené skutečnosti si však radista skupiny SILVER A Jiří Potůček zaslouhuje především slova obdivu a uznání. V době nasazení pouze dvaadvacetiletý, stal se v kritických chvílích československého odboje jediným spojením mezi protektorátem a exilovou vládou.

Jako ostatní radisté, ani on nebyl náležitě proškolen v odstraňování technických závad a byl odkázán na pomoc odbojářů. Přesto prokázal obdivuhodnou schopnost improvizace a spojení dokázal udržet. Sám taktéž zavedl některé procedurální prvky, které usnadnily a urychlily komunikaci s řídicí stanicí jako například tzv. „vysílání na slepo“ (v angl. terminologii „*Blind Transmission Broadcast*“ – *BTB*), tedy v dohodnutém čase bez vyčkání na potvrzení, že přijímací stanice naslouchá, zahájil relaci bez toho, aniž vyčkal potvrzení o převzetí zprávy (potvrzení o převzetí zprávy bylo proto obvykle součástí první informace v dalším navázaném spojení).²⁵⁹ S ohledem na záludnosti agenturního spojení, nedostatečná pravidla rádiové kázně a naopak vysokou technickou a organizační úroveň německých protiopatření bylo nevyhnutelné, že provoz LIBUŠE byl německými orgány monitorován. Pokyn k její likvidaci nicméně obdržela služebna gestapa v Hradci Králové až 20. června 1942.²⁶⁰ K zániku skupiny však vedly události následující po úspěšně provedené akci výsadku ANTHROPOID.

²⁵⁸ Tento provozní výkon pak Jiří Potůček výrazně překonal již zmíněnou relací z 25. na 26. března 1942 v celkovém trvání 7 hodin. PLZÁK, s. 287–327.

²⁵⁹ STEJSKAL, s. 51.

²⁶⁰ PLZÁK, s. 287–327.

4.4 Osamělý vlk – Zánik skupiny SILVER A

Vedle obnovení spojení s Londýnem, napojení na domácí odbojovou organizaci a vybudování vlastní agenturní sítě se skupině SILVER A podařilo splnit další klíčový úkol – navázání kontaktu se štábním kapitánem Václavem Morávkem a jeho prostřednictvím s agentem A-54. Hodnota tohoto úspěchu byla ovšem záhy zkvalena skutečností, že Moravcův nejcennější zdroj v podobě Paula Thümmela byl ve své roli dvojitého agenta německými orgány již odhalen. Gestapo jeho prostřednictvím navíc usilovalo o konečné rozbití odbojové sítě posledního z legendárních Tří králů, a proto byl Thümmel nejen sledován, ale aktivně využíván. Morávek skutečně záhy nato 21. března 1942 večer na Prašném mostě pod Pražským hradem padl v přestřelce s úředníky gestapa.²⁶¹

Hrdinská smrt „pobožného střelce“ okamžitě propůjčila nežádoucí dynamiku událostem okolo Bartošovy skupiny, neboť u mrtvého Morávka byla gestapem zajištěna fotografie Josefa Valčíka. K vyhotovení falešných dokladů ji pouhou noc předtím v pražských Chotkových sadech Morávkovi předal sám Bartoš. S plakáty a články v novinách, které nyní po celém protektorátu požadovaly na veřejnosti informace vedoucí k dopadení neznámého muže, vešla Valčíkova osoba v obecnou známost. Parašutista proto opustil místo číšníka v pardubickém hotelu Veselka a přešel do hluboké ilegality. Skrýval se na několika adresách a v polovině dubna se natrvalo přesunul do Prahy, kde se přidal k parašutistům pod velením Adolfa Opálky. Tím došlo k rozdělení skupiny, která se již nikdy neměla sejít.²⁶²

Svým výsledkem očekávání nenaplnila ani dubnová vlna výsadků.²⁶³ Pro Alfréda Bartoše byla především zdrojem velkých komplikací, neboť musel zajistit podmínky pro přijetí mužů,

²⁶¹ ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 389–390; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 73.

²⁶² ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 189.

²⁶³ Intenzita s jakou čs. zpravodajská služba organizovala přípravu a realizaci výsadků do protektorátu v jarním období roku 1942 výmluvně dokládá její potřebu maximálně rozšířit úspěchy dosažené vysazením skupiny SILVER A, kterých měla ve stejném formátu v prostoru Moravy dosáhnout skupina ZINC. Měsíce březen a duben roku 1942 byly pro Zvláštní skupinu D ve znamení mimořádně horečnaté aktivity, jejímž výsledkem mělo být zřízení a uchycení dvou řídicích rezidentur, kterým měly být pro další plnění úkolů vyslány do podřízenosti výsadky další. Ve sledovaném období bylo proto vysazeno hned 7 skupin, kde vedle zpravodajské a řídicí skupiny ZINC byl vysazen spojovací výsadek STEEL a dále sabotážní výsadky OUT DISTANCE, BIVOUAC, BIOSCOP a INTRANSITIVE, které byly dále doplněny o skupinu TIN, pověřenou jako dříve vysazený ANTHROPOID teroristickým úkolem. Významný podíl skupin, které měly plnit sabotážní úkoly, výmluvně dokumentuje potřebu čs. zpravodajců na území protektorátu vyvíjet kinetické akce, tj. přímo působit proti jednotkám, prostředkům a infrastruktuře protivníka, jejichž součástí měly být taktéž akce teroristické. Důraz na intenzivnější sabotážní činnost reflektoval potřebu exilového vedení spojencům demonstrovat, že zdánlivě klidné zázemí protektorátu i nadále zůstává součástí spojenecké fronty, kde okupačním orgánům nebude dopřáno potřebného klidu.

kteří ztratili značné množství operačního materiálu včetně radiostanic a byli ve své většině předmětem pátrání gestapa. Bartoš do uklidnění situace proto žádal pozastavení dalších skupin,²⁶⁴ neboť možnosti odboje, který byl zahlcen poskytováním zázemí pro vysazené muže, se v dané chvíli jevily jako vyčerpány. V obsáhlé depeši z 21. května proto zhodnotil dosavadní výsledky poslední vlny výsadek, kde nijak neskrýval skepsi k pokračování snahy Londýna vysílat další skupiny: *„Prakticky k nám tedy dopravujete lidi, z nichž není užítku. Naopak zatěžují organizační síť, což v dnešní kritické době je nežádoucí. Bezpečnostní orgány české i německé mají již tolik zpráv a instrukcí o nás, že opakování akcí by bylo mrhání lidmi i materiálem.“*²⁶⁵

Potřeba výsledků však Londýnu nedovolila akceptovat Bartošovo doporučení. Moravcova skupina proto 27. května 1942, aniž měla vědomí o akci, kterou se z jejího pověření rozhodli ve stejný den uskutečnit Gabčík s Kubišem, reagovala na Bartošovu depeši: *„K vaší zprávě o skokanech: s vaším názorem, že by mělo být zastaveno jejich další posílání na naše území, bylo by možno souhlasit jenom v tom případě, že by konspirativní a sabotážní činnost prováděná našimi lidmi domácími dosahovala alespoň minimálního stupně, kterého naše věc vyžaduje po stránce věcné, politické a propagační. Vysíláním skokanů se snažíme zvýšit možnosti domova v tomto směru. Je docela možné, že na našem území je prováděna celá řada akcí poškozujících velmi účinně vojenské a politické zájmy německé a snižující německý válečný potenciál. Z hlediska politického a propagačního, a ta jsou zejména v našem případě nesmírně důležitá, je tato protiněmecká aktivita úplně bez ceny, nemůže-li být v příslušném čase a na příslušných místech dokonale zhodnocena a využita.“*²⁶⁶

„Z hlediska politického a propagačního“ byla všechna kritéria Londýna naplněna ještě téhož dopoledne v holešovické zatačce. Na zhodnocení výsledku celé akce skupiny ANTHROPOID se však nepodíleli pouze spojenci, kteří nešetřili chválou, ale taktéž okupační moc, která obyvatelům protektorátu vystavila mimořádně krvavý účet.²⁶⁷ Téhož dne Jiří Potůček skončil

²⁶⁴ GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.b, s. 126.

²⁶⁵ VHA 37–165–4. Radiodepeše odeslané z Libuše z roku 1942; NĚMEČEK, *Libuše volá Londýn II.*, s. 233–234.

²⁶⁶ Tamtéž. s. 244; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 80.

²⁶⁷ Původní Hitlerův požadavek popravy 10 000 nejvýznamnějších Čechů za smrt „korunního prince“ nacistického režimu se okupačním orgánům v protektorátu jevil jako málo konstruktivní, proto byl na návrh K. H. Franka pozměněn na exekuci osob podezřelých z atentátu, včetně napomáhajících a všech, kteří o přípravě akce měli povědomí a neučinili oznámení, spolu s jejich rodinami. Tím mohlo být dosaženo potřebného efektu především v prostředí domácího odboje, kam svůj plánovaný úder okupační moc především zamýšlela. Ostatní společnosti tím měl být současně vyslán důležitý vzkaz, že razantní reakce není bohapustým ukojením po krvi a decimací národa, ale především reakce na činnost podvratných živlů, které byly pohnány k odpovědnosti za své činy. ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 1, s. 123.

své noční vysílání z lomu Hluboká ve 3:15 a jeho velitel Bartoš, jenž byl stížen horečkou kloubového revmatismu, byl v bytě Václava Krupky v Pernerově ulici v Pardubicích stále odkázán na péči svých spolupracovníků. Zde jej pravidelně navštěvoval lékař Josef Bartoň, který dříve léčil i Jiřího Potůčka, když onemocněl zápallem plic.²⁶⁸

Václav Krupka ve své poválečné výpovědi vylíčil celkovou atmosféru osudného květnového dne, kde si přes radost z úspěšné operace ANTHROPOID přítomní současně byli vědomi nevyhnutelných důsledků pro vlastní odbojovou činnost: *„Bylo to naše nejvážnější ohrožení. Toho dne, 27. května, jsem byl s Fredou sám doma. Do zaměstnání jsem nešel, neboť manželku poslal Bartoš do Prahy k Moravcům a o nemocného bylo nutno pečovat. Stále byl upoután na lůžko. Odpoledne mne náhle Freda volá, abych přišel do pokoje, kde poslouchal rozhlas. Když jsem vstoupil, vidím Fredu stát na lůžku. To mne překvapilo. Stál vzrušen a radostně volal: Tak přece se to klukům podařilo! Oddělali Heydricha!... Vzhledem k tomu, že jsme se současně dozvěděli z rozhlasu jaká opatření byla vyhlášena Němci, bylo nutno zvážit naši situaci a provést některá opatření... Uvažovali jsme o několika možnostech, které mohou nastat. V případě, že nás překvapí gestapo na udání, pokusíme se o únik světlíkovou štolou na sousední dvůr, pak do města a lesem do Dašic k Bendům. Proto jsem zakoupil třicetimetrové lano a upevnil na trubky v toaletě, odkud vedlo okénko do světlíku... Oba dva jsme byli ozbrojeni pistolemi a náhradními zásobníky. Každý měl po jednom granátu. Manželka dostala kapsli účinného jedu. Ve skříni u spisů Bartoše byla litrová láhev benzínu. Rozhodli jsme se, že v případě příjezdu gestapa autem k domu hodíme na auto granát, uzavřeme byt, ke dveřím přistrčíme třídílnou skříň z chodby, polijeme a zapálíme spisy a pokusíme se uniknout po laně světlíkem. V případě, že bychom byli napadeni, budeme se bránit střelbou a poslední náboj si necháme pro sebe. Manželka požije jed...“*²⁶⁹

Od 1. června 1942 německé bezpečnostní orgány zaměřily svou pozornost ve značné míře taktéž na východní Čechy a zahájily v prostoru rozsáhlé razie. Již 3. června byly na pardubickém záměcku zahájeny hromadné popravy a následujícího dne poté, co se neočekávaně zhoršil jeho stav, Heydrich na Bulovce zemřel.²⁷⁰ Jeho smrt odstartovala druhou vlnu stanného práva, kterým měli být dopadeni pachatelé atentátu a současně měly být rozdrčeny zbývající části odboje. S ohledem na rozsáhlou síť spolupracovníků výsadku SILVER A bylo pouhou otázkou času,

²⁶⁸ ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 676–677.

²⁶⁹ Jedno z nedatovaných svědectví Václava Krupky, obsahově se shodující s vlastnoručně podepsanou výpovědí, je součástí dokumentace k činnosti paraskupiny SILVER A. ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 3, s. 630; VHA 37–342–4. Výpověď Václava Krupky.

²⁷⁰ GEBHART, *Velké dějiny zemí Koruny české*, Svazek XV.b, s. 127.

kdy německé orgány proniknou taktéž do řad odboje na Pardubicku. Navzdory nacistickému běsnění, jemuž padly za obět' tisíce českých občanů i vesnice Lidice a Ležáky, se přesto na okupační orgány s poznatky vedoucími k odhalení atentátníků nikdo neobrátil. Byla zde udání drobná, které byla ve své většině snahou o vyřizování osobních sporů, která však k odhalení pachatelů nebo do řad odboje nesměřovala. Pražské řídicí úřadovně gestapa tak nezbylo než po celé tři týdny pro Berlín stylizovat zprávy o pokračujícím vyšetřování, které však nemohly zakrýt skutečnost, že tolik očekávané výsledky se dosud nedostavily.

Na popud vedoucího vyšetřovací komise atentátu Heinze Pannwitze však nacisté nakonec prolomili mlčení zkoušeného národa, kde uspěli nikoliv slibovanou peněžní odměnou v celkové výši 20 miliónů protektorátních korun, ale výnosem K. H. Franka z 13. června, kterým byla zaručena beztrestnost všem osobám, jež byl učinily prohlášení vedoucí k dopadení pachatelů atentátu.²⁷¹ Amnestie se měla vztahovat i na osoby přímo zapojené do přípravy a provedení akce včetně jejich rodin. Lhůta k podání oznámení měla vypršet k večeru 18. června. Již 16. června se nakonec na pražské řídicí úřadovně přihlásil jediný muž, který se až dosud ukrýval u své matky v jihočeské Nové Hlíně, jenž o sobě prohlašoval, že je v Británii vycvičeným parašutistou, který zná pachatele atentátu.²⁷²

Rozhodnutí Karla Čurdy dobrovolně spolupracovat s okupačními orgány mělo být tragickým završením vnitřního zápasu muže, který v dobrovolném odloučení od svých spolubojovníků pozbyl odpovědnosti k vojenské přísaze a vlastní cti a podlehl na pozadí zpráv o nacistickém běsnění strachu o vlastní život a život své rodiny.²⁷³ S naivní představou možnosti zastavit okupační teror, rozhodl se v zájmu vlastního dobra, které pro zmírnění výčitek pro sebe převlékl za dobro obecné, učinit obchod s pánem vlastního strachu. Gestapo však donutilo Čurdu k mnohem rozsáhlejší výpovědi, než kterou původně zamýšlel. Rodiny, které mu ještě před několika dny poskytovaly s vědomím možných následků obětavou pomoc, neopomněl zahrnout do své obsáhlé výpovědi. Gestapo se tím dostalo na stopu nejen dosud neznámo, kde se ukrývající pachatelům atentátu, ale taktéž jejich spolupracovníkům,

²⁷¹ Národní archiv (dále jen NA) II–L 29 B. Vyhláška říšského protektora z 13. června 1942; GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.b, s. 136.

²⁷² ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 225, 261.

²⁷³ NA 114–10–32. Zpráva zastupujícího říšského protektora Kurta Dalugeho adresovaná říšskému vůdci SS Heinrichu Himmlerovi o průběhu stíhání útočníků na Heydricha a přijatých opatřeních; ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 3, s. 730, 756.

rodinám Moravcovým, Svatošovým, Zelenkovým, Královým, Krupkovým a dalším.²⁷⁴ Stopy z Prahy tak vedly do Plzně i na Pardubicko.

V době po atentátu se Potůček potýkal s technickými problémy, čímž se snížila intenzita jeho relací. 8. června 1942 došlo ke spálení lampy vysílače LIBUŠE, čímž byla z provozu vyřazena úplně.²⁷⁵ S nefunkční stanicí se radista přesunul do Švandova mlýna v Ležákách, kde vyčkával na její opětovné zprovoznění. Čurdova obsáhlá výpověď mezitím gestapu hladovějícímu po výsledcích konečně dovolila zahájit rozsáhlé zatýkací akce.²⁷⁶ Brutální výsledky zadržených odbojářů vydaly další jména a pracně vybudovaná konspirace v Praze, Plzni a Pardubicích se začala rychle hroutit. Místo úkrytu sedmi parašutistů v pražském pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje bylo gestapu známo již následující den, 17. června, kdy byly taktéž zahájeny rozsáhlé zatýkací akce na Pardubicku. Den poté v kryptě kostela padl v nerovném boji po boku svých druhů Josef Valčík.²⁷⁷ Ve stejný den se Jiří Potůček ozval se svou LIBUŠÍ z nového stanoviště, pravděpodobně opět z objektu Bohdanečských sádek. Po odvysílání této relace našel nové útočiště v Bohdašíně u Červeného Kostelce, které mu v místní škole poskytl její řídící učitel Ladislav Satran, člen sokolské odbojové organizace S 21 B. Bohdašín byl dohodnut jako záložní místo vysílání již během březnové schůzky parašutistů s vedoucím sokolské skupiny učitelem Josefem Schejbalem v Malých Svatoňovicích.²⁷⁸

20. června 1942 obdržela služebna gestapa v Hradci Králové pokyn k likvidaci Funkabwehrem dlouhodobě monitorované Potůčkovy stanice. Z půdy bohdašínské školy Potůček v noci z 20. na 21. června odvysílal poslední depeši šifrovanou Alfrédem Bartošem, který se po přemístění stanice rozhodl vrátit na Pardubicko. Velitel výsadku si byl nepochybně vědom vážného nebezpečí, které pro celou konspirační síť představovaly materiály uschované v bytě Krupkových včetně odeslaných depeší, šifrovacího klíče a seznamu spolupracovníků. Stále oslaben prodělanou nemocí se přes vědomí rizika zatčení rozhodl Krupkovy v Pardubicích kontaktovat, nemaje dalších zpráv o jejich osudu. Krupkovi byli ovšem zatčeni již pouhý den po Čurdově zradě, 17. června, a zajištěny byly taktéž Bartošovy záznamy, jež gestapu poskytl

²⁷⁴ VHA 37–308–3. Český překlad zprávy šéfa pražského gestapa Geschkeho o vyšetřování atentátu na R. Heydricha; ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 681.

²⁷⁵ NĚMEČEK, *Libuše volá Londýn II.*, s. 235.

²⁷⁶ VHA 37–308–3. Protokol o zatýkání rodiny Moravcových a Zelenkových v červnu 1942 v souvislosti se zradou K. Čurdy.

²⁷⁷ VHA 37–342–2. Evidenční list Josefa Valčíka.

²⁷⁸ ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 532.

neocenitelné poznatky. Byt Krupkových byl po zatýkací akci a důkladné domovní prohlídce gestapem i nadále monitorován.²⁷⁹

Bartoš proto při svém pokusu navštívit byt Krupkových padl 21. června 1942 do přichystané léčky a po neúspěšném pokusu o únik z obklíčení se pokusil o sebevraždu zastřelením. Na následky střelného poranění zemřel den poté.²⁸⁰ Velitel výsadku SILVER A byl pouze jednou z obětí masivního zatýkání, kterým bylo ve dnech 20. a 21. června nakonec zadrženo na 40 spolupracovníků skupiny. 21. června SCHUPO taktéž provedlo rozsáhlou razii v Jestřebích horách. Potůček, jemuž nebyl znám osud velitele, se ve světle posledních událostí obrátil na učitele Satrana s žádostí o další změnu svého stanoviště, neboť prozrazení přítomnosti stanice v malé obci, v jejímž okolí již probíhala rozsáhlá bezpečnostní akce, se zdálo pouhou otázkou času. V dané situaci se přeprava stanice na větší vzdálenost zdála ovšem vyloučená. Nový úkryt Potůčkovi nakonec dojednala Satranova žena Zdenka v usedlosti svého bratra Antonína Burdycha mladšího v Kosteckých Končinách vzdálených od Bohdašína dva kilometry.²⁸¹ Samota na Končinách měla představovat pouze dočasné řešení předtím, než měl být připraven úkryt u řídicího učitele Karla Ježka v Doubravici. S vědomím akutního ohrožení Potůček 26. června 1942 odeslal svou poslední depeši do Londýna, která výmluvně dokládá situaci posledního žijícího člena skupiny SILVER A: „*Lidé nám pomáhající zatčeni. Fred nezvěstný. Lidé nedůvěřiví. Nemožno navázat styky. Zůstal jsem sám. Udejte nástupce.*“²⁸²

Před plánovaným přesunem na samotu k Burdychovým došlo 28. června na přímý popud zaměřovací služby ochranné policie v Praze k další pátrací akci německých orgánů v Jestřebích horách. Jedenáctiletý syn manželů Satranových Věnek byl proto požádán o přemístění Potůčkovy stanice k dalšímu ze spolupracovníků skupiny SILVER A zámečníku Josefu Klikarovi, zatímco Potůček se přesunul na Končiny. Na základě udání dr. Viléma Dvořáčka, který byl Satranem a Klikarem osloven v otázce pomoci s přemístěním radiostanice, a na základě výpovědí zajatých odbojářů byli 30. června v Bohdašíně zatčeni manželé Satranovi i Josef Klikar. Řídicí učitel Satran byl gestapem v bohdašínské škole zaskočen v době dopolední přestávky, neměl proto možnost ihned zareagovat útekem případně požitím jedu.

²⁷⁹ GEBHART, *Velké dějiny zemí Koruny české*, Svazek XV.b, s. 137.

²⁸⁰ ABS 52–44–9. Opis dálnopisu K. H. Franka adresovanému Kurtu Daluegemu z 22. června 1942 o dopadení a smrti nadporučíka Alfréda Bartoše; VHA 37–342–4. Svědecká výpověď Václava Grohmuse; ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 278.

²⁸¹ ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 537.

²⁸² VHA 37–165–4. Radiodepeše odeslané z Libuše z roku 1940; NĚMEČEK, *Libuše volá Londýn II.*, s. 237.

Gestapo v Bohdašíně po důkladné prohlídce školy padákového agenta sice nezastihlo, nicméně následným několikahodinovým brutálním výsledkem Satrana se nakonec doslova „promlátilo“ k místu Potůčkova nového útočiště. Schopnost řídicího učitele odolávat výsledku po několik hodin si ovšem vynutila značné zdržení. Po pracném vytěžení potřebných informací gestapo mohlo vydat pokyn k výjezdu na Končiny až po 15. hodině. Půl hodiny nato byla zahájena zatýkácká akce.²⁸³

Na Končinách byl Jiří Potůček ukryt v důmyslném skladovacím prostoru domu, který rodina Burdychových považovala za naprosto bezpečný. V době první světové války byl využíván jako tajný sklad potravin, kterým se majitelé usedlosti mohli účinně bránit válečným rekvizicím. Komůrka o rozměrech 2 x 1 metr neměla žádná okna, a přestože se tento prostor nacházel v přízemí domu, přístup do něj byl možný pouze z půdy malým otvorem zakrytým senem.²⁸⁴ Burdychovi neměli tušení o probíhajícím zátahu gestapa v Bohdašíně, uvedený den proto trávili polními pracemi. Když v odpoledních hodinách na samotu vtrhlo gestapo, našlo v domě pouze Vladimíra Burdycha, staršího syna rolníka Antonína Burdycha mladšího. Ten se mezitím navrátil s ostatními z pole, a přestože byl gestapem zaskočen, přítomnost parašutisty ihned popřel. Vzдорoval i poté, co jej gestapo začalo bít bičem, který v usedlosti našlo. Bez možnosti ukrytého Potůčka varovat Antonín Burdych mladší využil nestřeženého momentu během následné prohlídky objektu a pokusil se o útěk. Než se mu však podařilo překonat otevřený terén byl několikrát zasažen a zůstal bezvládně ležet na okraji lesa. Gestapo jej ještě živého nechalo naložit na vůz s úmyslem pokračovat ve výsledku v Červeném Kostelci, Burdych mladší nicméně při převozu z mnohočetných poranění vykrvácel. Střelba nakonec probudila v úkrytu dosud spícího parašutistu, který se rozhodl pro útěk z obklíčení.²⁸⁵

Gestapo se následně rozhodlo využít Antonína Burdycha staršího, který zcela zdrčen otřesným údělem svého syna souhlasil po výhrůžkách s označením Potůčkova úkrytu. Při výstupu úzkým schodištěm z předsíně na půdu, odkud byl do skrýše jediný možný vstup, byl následován zatýkáckou skupinou. Když se Burdych starší na příkaz gestapa chystal odklidit seno z uzavřeného vstupu, vyčkávající parašutista nečekaně poklop vyrazil a zahájil instinktivní palbu. Nejstarší z rodiny Burdychů byl jako první stojící v řadě zasažen do ramene a zhroutil se na pracovníky gestapa vyčkávající na schodišti. Společný pád Burdycha a zasahujících úředníků do chodby poskytl

²⁸³ ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 545–546.

²⁸⁴ JELÍNEK, s. 118.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 120.

Potůčkovi potřebný čas k opuštění skryše. Z půdy následně unikl střešním vikýřem. Na severní straně střechy nebyl ostatními členy zatýkací skupiny okamžitě zpozorován, rychle proto seskočil do nestřeženého prostoru zahrady a okamžitě zahájil útěk západním směrem. Jeho rozhodný pokus o únik z obklíčení tak nebyl na rozdíl od Burdycha mladšího okamžitě konfrontován palbou. Zaváhání gestapa nakonec znemožnilo parašutistu zasáhnout. Ten navíc svůj únik kryl intenzivní palbou ze svých pistolí. Svou skryš byl ovšem nucen opustit v době odpočinku bosý, pouze v košili a pumpkách.²⁸⁶

Následoval čtyřiceti hodinový přesun z místa usedlosti na Končinách, kdy parašutista překonal odhadovanou vzdálenost překračující 65 kilometrů.²⁸⁷ Symbolicky se na své poslední cestě po vyžádání pomoci opakovaně setkával s pochopením i zradou. Ve škole v Zábrodí se na učitele Karla Nypla obrátil s žádostí o kabát a boty. Rozrušený, bosý a neupravený muž na útěku učitele nepochybně vyděsil stejně jako zatýkací akce německých orgánů v okolí Červeného Kostelce. Potůčka proto nejen odmítl, ale po jeho odchodu se jej okamžitě vypravil udat na četnickou stanici.²⁸⁸

Bosý Potůček proto dále unikal směrem na Pardubice, možnost pokračovat v úniku však naléhavě vyžadovala vedle odpočinku a občerstvení především obuv. Rozhodl se proto znovu požádat o pomoc, tentokrát v Řešetově Lhotě na adrese manželů Ludmily a Jaroslava Stolínových. Ti neznámého muže v tísní přijali, poskytli mu krátkodobý odpočinek a trochu jídla. Dali mu taktéž pár lehké plátěné obuvi, ze které však musely být odříznuty špice, neboť byla Potůčkovi malá. Nevhodná obuv přesto značně ulevila Potůčkovým poraněným chodidlům a umožnila mu pokračování v útěku.²⁸⁹ Pomoc našel taktéž v sousední Studnici u manželů Františky a Jaromíra Faltových, kde se umyl, najedl a napil, a dokonce krátce usnul. Ještě téhož večera se však vypravil na další cestu.

²⁸⁶ NA 114–10–32. Dálnopis z 1. července 1942 o razii gestapa v osadě Končiny. O průběhu zatýkací akce na samotě rodiny Burdychových byl gestapem vyhotoven záznam. Popis událostí tak, jak byly v dokumentu zachyceny, ovšem neodpovídá skutečnosti. Zpráva mimo jiné tvrdí, že Potůček byl v době příjezdu zatýkací skupiny již na útěku a Antonín Burdych mladší byl zastřelen, protože kladl odpor. Tato účelová manipulace s fakty se pochopitelně snažila práci vyšetřovacích orgánů stavět do příznivějšího světla a potlačit fakt, že připravovaná akce skončila prozatímním nezdarem. Úřadovny gestapa tímto způsobem při hlášení vlastní činnosti nadřízeným postupovaly zcela běžně. V tomto ohledu rozhodně stojí za pozornost hlášení, která pražská řídicí úřadovna odesílala do Berlína v rámci vyšetřování atentátu na Heydricha před zradou Karla Čurdy. Gestapo až do jeho dobrovolné výpovědi nebylo schopno zachytit žádnou stopu vedoucí k pachatelům. Zprávy, které byly odesílány do Německa, byly ovšem stylizovány tak, aby byl vytvořen dojem, že usilovná a vytrvalá práce gestapa pomalu ale jistě směřuje k odhalení atentátníků.

²⁸⁷ ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 281.

²⁸⁸ ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 540.

²⁸⁹ ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 3, s. 667.

Následujícího rána 1. července našel pomoc na statku Vladimíra Uhlíře v Dolsku, kde se občerstvil, večer již hledal útočiště před bouřkou v hostinci ve Stěblové. To měl již za sebou dramatický únik z obklíčení a noc a den na útěku. Na sobě měl modrý pracovní plášť a s sebou taktěž hrábě, čímž se snažil propůjčit svému neupravenému zevnějšku dojem pomocné síly v hospodářství. Hostinský a současně starosta Machač po odchodu podezřelého muže jeho přítomnost v obci nahlásil na četnické stanici.²⁹⁰ Pohyb zbědovaného uprchlíka tím gestapo mohlo sledovat až k Pardubicím, kde doufal nalézt pomoc na prověřených adresách.

V dopoledních hodinách 2. července se pokusil v Rosicích nad Labem na čp. 329 kontaktovat Jana Nováčka, jednoho ze svých někdejších přechovávatelů. Na místě však zastihl pouze jeho souseda Jozefa Fitzbauera, který zjevně vyčerpanému a nevyspalému muži sdělil, že Nováček byl před několika dny zatčen. Pro sebe si ovšem ponechal informaci, že gestapo po domovní prohlídce Nováčkova bytu navštívilo taktěž jeho, seznámilo ho s podobou nebezpečného padákového agenta a vyzvalo jej k ohlášení jeho případné pozdější přítomnosti v místě. Potůček doufaje v dobrou vůli Fitzbauera otevřeně promluvil o své situaci, potvrdil že je hledaným parašutistou a požádal Fitzbauera o nějaké oblečení. Ten však jakoukoliv pomoc odepřel a poté, co parašutista odešel, spíchal učinit oznámení na obecní úřad v Rosicích.²⁹¹

Vyčerpán průběhem posledních událostí Potůček se následně pokusil vyhledat pomoc v domku Anny Hájkové v osadě Trnová, kde již v minulosti uspěl. Ani tentokrát nebyl odmítnut, nicméně v obavě před následky byl požádán o setkání v nedalekém lesíku, kam mu mělo být doneseno skromné občerstvení v podobě chleba a mléka.²⁹² Na dohodnutém místě se rozhodl vyčkat, zcela přemožen únavou a příležitostí k odpočinku však navzdory bolesti poraněných chodidel zanedlouho usnul. V čase 11:25 byl zde pochůzku konající štábní strážmistr četnictva Karel Půlpán z nedaleké četnické stanice v Doubravicích zaskočen pod dubem ležícím mužem, jenž svým neuspořádaným zevnějškem a hlubokým spánkem vzbudil okamžité podezření. Přítomnost četníka Půlpána doprovázeného inspektorem obecní policie v Rosicích nad Labem Františkem Hoznauerem nebyla náhodná, neboť na základě vydaného oběžníku měli v prostoru své odpovědnosti pátrat po nebezpečném a ozbrojeném padákovém agentovi na útěku.²⁹³

²⁹⁰ JELÍNEK, s. 123; ŠMEJKAL, *Protektorátem po stopách parašutistů*, s. 704.

²⁹¹ ČVANČARA, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, s. 281.

²⁹² ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 3, s. 670–671.

²⁹³ Státní oblastní archiv Zámorsk, fond MLS Chrudim, Ls 16/45. Hlášení o použití služební zbraně vrchním četnickým strážmistrem Karlem Půlpánem.

Podezřelý v béžové košili a hnědých kostkovaných pumpkách ležel k oběma mužům zády, vedle sebe odložený modrý pracovní plášť a hrábě, zcela netečný ke svému okolí. Chatrný dojem z polední siesty sezónního dělníka byl ponejvíce kalen vyzutou obuví, která kdysi mohla být bílými polobotkami. Silně obnošená plátěná obuv byla na špicích seříznuta a navíc s viditelnými stopami krve, jež dále přitahovaly pohled přítomných na obnažená chodidla osoby posetá krvavými puchýři.²⁹⁴ S vědomím možného ozbrojeného odporu se strážmistr Půlpán rozhodl k podezřelému muži nepozorovaně přiblížit, jistěn svým doprovodem. Nepochybně se mu v momentu nečekaného setkání v mysli přihlásila o pozornost událost z křivoklátských lesů, kde jiný příslušník četnictva zaplatil za setkání s padákovým agentem vlastním životem.²⁹⁵

S vytaženou pistolí nakonec ze vzdálenosti pěti metrů neznámou osobu důrazně vyzval, aby dala ruce vzhůru. Kategorické zvolání si definitivně vyžádalo pozornost ležícího muže, jenž na nečekanou výzvu instinktivně reagoval rychlým přetočením na břicho. Přitisknut k zemi však stále nebyl schopen vyhodnotit směr, ze kterého výzva přicházela. V momentu, kdy se dezorientovaný parašutista počal zvedat na rukou a přecházel do kleku, konečně si uvědomil pozici muže, který jej dokonale zaskočil. Když se poté hlavou obracel za neznámým hlasem, třeskl jediný výstřel. Půlpán se rozhodl nečekat na odezvu a předtím, než mu podezřelý muž stihl pohlédnout do očí, trefil jej do levého temene hlavy. Radista skupiny SILVER A byl na místě mrtev.²⁹⁶

Stručně avšak výstižně zhodnotil krátkou životní pouť Jiřího Potůčka přední odborník na krátkovlnné vysílání Vítězslav Hanák: „*Z vycvičeného začátečníka bez větších praktických zkušeností vyrostl během pěti měsíců ilegálního vedení rádiového provozu radiotelegrafista*

²⁹⁴ ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 3, s. 672.

²⁹⁵ Jednalo se o četnického strážmistra Františka Ometáka, který byl 30. dubna 1942 v blízkosti osady Požáry na Křivoklátsku smrtelně raněn při přestřelce s parašutistou Arnoštem Mikšem z výsadku ZINC, jenž osudného dne v prostoru usiloval se svým spolupracovníkem z řad domácího odboje o vyzvednutí zde ukrytého operačního materiálu výsadků BIOSCOP, BIVOUAC a STEEL. Neočekávané střetnutí nakonec vyústilo také ve zranění druhého z přítomných četníků Václava Komínka i Mikše samotného, který se postřelen nakonec rozhodl situaci řešit sebevraždou. Okupační orgány se Ometákovu smrt rozhodly propagandisticky využít a vystrojily zesnulému četníkovi státní pohřeb s vojenskými poctami za přítomnosti vysokých představitelů nacistické okupační správy a vedoucích osobností české kolaborace. ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 108.

²⁹⁶ ABS 302–115–4. Posudek o způsobu poranění parašutisty Potůčka; ŠMEJKAL, *Protectorátem po stopách parašutistů*, s. 698–699. Karel Půlpán ve svých výpovědích opakovaně uváděl, že podezřelý muž zareagoval na jeho přítomnost, když se od něj nacházel ve vzdálenosti 5 kroků, kdy sáhl po pistolí a tuto na něj namířil. V tomto okamžiku se i podle svědectví Hoznauera Půlpán rozhodl střelit. Již 3. července 1942 byla v Praze provedena pitva a vypracována zpráva. Po válce byla tato zpráva znovu přezkoumána a porovnána se svědectvím střilejícího četníka Půlpána, jenž nadále tvrdil, že jeho střelba byla sebeobranou. Tuto verzi však závěrečná zpráva vyvracela charakterem poranění, které, jak poválečné šetření prokázalo, bylo způsobeno na muži, který se nacházel v poloze, jež vylučovala možnost jeho vlastní obrany nebo dokonce střelby. Karel Půlpán byl v poválečném procesu za zastřelení Jiřího Potůčka nakonec odsouzen k pěti letům těžkého žaláře.

– operátor s vysokými provozními zkušenostmi. Zahynul 2. července 1942 v rozkvětu mládí a uprostřed rozvoje odborných kvalit. Za deset dnů by mu bylo 23 let.²⁹⁷ Stejného dne, kdy Potůček padl rukou českého četníka, bylo popraveno na 40 spolupracovníků výsadku a odsouzeno k smrti dalších 15 z oblasti Bohdašína, Končín a Červeného Kostelce, kteří byli popraveni 9. července. Zánikem skupiny SILVER A Londýn v nejkritičtější období přišel o jediný zdroj informací a další pokus o obnovení spojení byl uskutečněn až 24. října 1942 vysazením skupiny ANTIMONY.²⁹⁸

Následky druhého stanného práva v protektorátu nicméně výrazně omezily další možnosti programu zvláštních operací. Skupiny vyslané z Velké Británie byly ve své většině rozprášeny. Domácí odboj byl zcela zdecimován, ztratil organizační strukturu i akceschopnost a zpretrhané vazby donutily zbylé odbojáře uchýlit se do hluboké ilegality. Ostatní společnost byla po rozpoutané vlně teroru paralyzována strachem a ve své většině nejevila pochopení tím méně vůli pomoci v dalším boji proti okupační moci.²⁹⁹ Politický cíl, jenž měl být likvidací třetího nejvyššího nacistického funkcionáře dosažen, byl však naplněn. Mezinárodní ohlas, který následná odvěta německých orgánů vyvolala, nakonec zásadním způsobem přispěl ke změně poměru spojenců k výsledkům mnichovské konference.³⁰⁰

Cenu za úspěch ovšem musela zaplatit i Moravcova skupina.³⁰¹ Ztráta LIBUŠE a likvidace první vlny výsadků znamenala nutnost začít budovat spojení a agenturní síť od nuly, tentokrát ovšem za mnohem nepříznivějších podmínek, navíc v době, kdy další akce československé exilové reprezentace naléhavě vyžadovaly koordinaci s domovem. Rozporuplnost dosaženého úspěchu skupiny ANTHROPOID se ve světle následných represí šéf zpravodajců snažil rozptýlit zdůrazňováním nutnosti chápat jeho hodnotu ze strategické perspektivy. Sám se přesto musel vyrovnat s jeho důsledky po dobu trvání války i po ní.³⁰²

²⁹⁷ HANÁK, *Rádiová stanice skupiny SILVER A LIBUŠE*, s. 240.

²⁹⁸ ŠOLC, Jiří, *Ďáblova past*, Praha 1993, s. 69–74.

²⁹⁹ V důsledku odvěty za Heydrichovu smrt stanné soudy v Praze a Brně vynesly na 1327 rozsudků smrti. Vojtěch Šustek odhaduje celkový počet zavražděných na 1585. GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.a, s. 509; ŠUSTEK, *Atentát na Reinharda Heydricha*. Svazek 1, s. 59.

³⁰⁰ Velká Británie prohlásila dohodu za neplatnou 5. srpna 1942, Francie svůj podpis dohody odvolala 29. září 1942. GEBHART, *Velké dějiny země Koruny české*, Svazek XV.b, s. 150.

³⁰¹ Při plánování útoku na Heydricha bylo pochopitelně počítáno s oběťmi v řadách odboje i civilního obyvatelstva. Ze strategické perspektivy měly očekávané represe umocnit účinek atentátu k většímu mezinárodnímu ohlasu. Důsledky kontroverzní kalkulace měly ovšem daleko závažnější dopad, než se Moravcova skupina domnívala. Vedle vysokého počtu zavražděných obyvatel protektorátu Londýn totiž ztratil spojení s domovem a všechny muže, které do operací vyslal.

³⁰² Problematické přijetí výsledků operace již v době války Františku Moravcovi nedovolilo, aby se po jejím skončení otevřeně přihlásil ke svému zásadnímu podílu na jejím vzniku. Vypovídajícím důkazem je například jeho snaha

Skupina ANTIMONY, do které na podzim roku 1942 zpravodajský odbor vkládal stejné naděje jako předtím do výsadku SILVER A, byla po vynucené operační přestávce odesílána do akce za ještě složitějších poměrů, kde protivník nabyl nové zkušenosti a potvrdil si platnost prověřených postupů. Vedle schopnosti efektivně využívat monitorování přeletů nepřátelských letounů, zaměřování agenturních radiostanic a práci konfidentů gestapo také účinně nasadilo prostředek, se kterým až dosud nezaznamenalo výraznějších úspěchů – rádiovou protihru. Využití zajištěné radiostanice padákových agentů k vytěžování protivníka a podsouvání falešných zpráv za účelem manipulace tentokrát přineslo překvapivé výsledky v operaci s krycím názvem HERMELIN.³⁰³

Pro rádiovou protihru protiparašutistický referát mohl poprvé využít zajatého padákového agenta, kterým byl šifrant skupiny ANTIMONY Stanislav Srazil, jehož se gestapo po rozbití výsadku jako jediného zmocnilo živého.³⁰⁴ Ten nesl svou vynucenou roli velmi těžce a se značným rizikem se na základě smluvených pravidel i improvizovanou cestou opakovaně pokoušel vyrozumět Londýn, že vysílá pod nátlakem. Moravcova skupina na přítomnost varovných znaků v depeších očekávaným způsobem nereagovala a pouze radistu na chyby upozornila. Tato obtížně pochopitelná dezinterpretace Srazilova jednání ze strany londýnských zpravodajců byla značně ovlivněna situací, ve které se II. odbor MNO v roce 1943 nacházel.³⁰⁵

Radiostanice BARBORA byla přes velká očekávání od druhé vlny výsadků nakonec jediným prostředkem spojení.³⁰⁶ Přiznat si, že se jediná aktivní stanice nachází v rukou gestapa, znamenalo přihlásit se k neúspěchu, který kompromitoval exkluzivitu postavení náčelníka

upozadit svou roli a naopak zdůraznit rozhodující úlohu prezidenta Beneše v otázce definování úkolu tak, jak pozadí přípravy interpretoval například ve svých poválečných pamětech. MORAVEC, František, *Špión, jemuž nevěřili*, Praha 1990, s. 287–288; ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 202–214.

³⁰³ HANÁK, *Muži a radiostanice tajné války*, s. 72; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 120–121.

³⁰⁴ ANTIMONY měla být po krvavé odmlce první skupinou, jež měla obnovit ztracené rádiové spojení s protektorátem, ukojit hlad Londýna po informacích a navázat kontakt s výsadkem SILVER A a představiteli domácího odboje. Po splnění těchto úkolů měla skupina organizovat vlastní zpravodajskou síť. Operace byla ovšem vystavěna na zcela chybných předpokladech situace odboje v protektorátu, který se po druhé heydrichiádě nacházel v mnohem horším stavu, než si byl Londýn ochoten připustit. Pohyb skupiny byl navíc prakticky zaznamenáván již s přeletem vysazovacího letounu na území protektorátu a podle jeho trasy byl taktéž správně odhadnut prostor možného vysazení padákových agentů. Pátrání po výsadku tak začalo téměř okamžitě po jeho vysazení. K odhalení skupiny výrazně přispěla problematika spolupráce s komunistickým odbojem, který se lstí zmocnil zapůjčených radiostanic výsadku k zajištění vlastního spojení s Moskvou. Výsledky zadržovaných komunistických odbojářů gestapo získalo poznatky o pohybu parašutistů a za využití konfidentské sítě, kde zásadní roli sehrál Karel Čurda, byla skupina zlikvidována. Přestože okupační orgány usilovaly zadržet všechny parašutisty živé, veliteli Závorkovi a radistovi Jasínkovi se podařilo při zatýkáci akci požit jed. Zadržovaný Stanislav Srazil byl donucen k účasti na rádiové protihře. ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 201–202.

³⁰⁵ ŠOLC, *Đáblova past*, s. 79.

³⁰⁶ ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 201–202.

zpravodajského odboru i celého jeho oddělení. Moravcova pečlivě budovaná pozice byla přímo závislá na schopnosti dodávat prezidentu Benešovi a spojencům hodnotné zpravodajské informace. V roce 1943 byla poptávka obzvláště akutní, neboť se již rozhodovalo o poválečném uspořádání Evropy a směřování Benešovy politické koncepce po zbytek války a pro dobu po osvobození. Připustit si ztrátu jediného zdroje informací z domova bylo proto v této době nanejvýš obtížné.³⁰⁷ Srazilova opakovaná varování a malá zpravodajská hodnota přijatých depeší nicméně nakonec donutily Londýn akceptovat ztrátu stanice a 15. ledna 1944 se VRÚ konečně odmlčela.³⁰⁸

Navzdory rozporuplným výsledkům programu a problematickému postavení Moravcovy skupiny bylo nutno v provádění výsadek pokračovat, neboť pro exilové vedení nadále představovaly prostředek, kterým bylo možné udržet si kontrolu nad vývojem doma. První skupiny třetí vlny byly vysazeny na jaře roku 1944.³⁰⁹ Nikoli náhodou se jednalo téměř výlučně o výsadky zpravodajské, spojovací a organizační, což bylo výmluvnou reflexí akutní potřeby obnovení spojení a zpravodajského zajištění stejně jako poučení z rizika překročení vojenského rámce sledovaných cílů. Ve své většině dokázaly vysazené skupiny za menších ztrát stanovené úkoly splnit. Poslední výsadek Zvláštní skupiny D s krycím názvem BAUXITE byl na území protektorátu vysazen 22. března 1945.³¹⁰

³⁰⁷ ŠOLC, *Po boku prezidenta*, s. 267–275; ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 128.

³⁰⁸ Srazilova snaha zmařit operaci HERMELIN byla nakonec gestapem odhalena a parašutista byl jako nespolehlivý a více nepotřebný převezen do Malé pevnosti Terezín, kde byl roku 1944 bez soudu popraven. ŠOLC, *Bylo málo mužů*, s. 120.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 132.

³¹⁰ Tamtéž, s. 211.

ZÁVĚR

Rozhodnutím vysílat na území protektorátu padákové agenty za účelem zpravodajské, organizační, sabotážní a teroristické činnosti se v české vojenské historii poprvé otevřela kapitola zvláštních operací. Zcela nový a v rámci československé armády ojedinělý koncept přinesl nenahraditelné zkušenosti, ze kterých bylo možné po válce čerpat při výstavbě nové schopnosti – výsadkového vojska. Svou hodnotu si nabyté zkušenosti uchovaly i navzdory změně politického klimatu v poválečné republice, kde se komunistický režim snažil vykořenit nově vytvořenou tradici výsadkových vojsk odkazující na svůj původ v operacích organizovaných západní exilovou reprezentací. Odklonem od doktríny početně omezených výsadkových jednotek určených k provádění zvláštních operací menšího rozsahu a přechodem na koncepci v počtech rozsáhlé vzdušné pěchoty určené k provádění hromadných výsadek mělo být vedle personálních opatření v řadách armády dosaženo úplného vymýcení vlivu „západní“ skupiny, která po válce pod vedením Karla Palečka výsadkové vojsko zakládala. Historická paměť v řadách nastupujících generací výsadkářů byla přesto i v časech nesvobody zachována a s pádem komunistického režimu se k ní bylo možno přihlásit otevřeně.

Hodnotit a zcela pochopit celý program padákových výsadek do protektorátu však ve světle dobových souvislostí nemusí být jednoduché ani dnes. Tato práce si proto kladla za cíl poukázat na důležité faktory, které při studiu jednotlivých osudů jeho účastníků a následků jejich činnosti nemusí být zcela patrné, které však jednoznačně dokladují výjimečnost a hodnotu nového konceptu, který byl mimořádný v okolnostech vzniku, podmínkách plnění i výsledcích činnosti. Smyslem práce bylo představit program z několika perspektiv jako mimořádné technicky náročný podnik, který představoval v počtech sice omezenou, v důsledcích však nepřehlédnutelnou iniciativu československého zahraničního odboje na Západě. Neméně podstatným pro pochopení jeho průběhu je fakt, že podmínky, ve kterých byl až do svého ukončení naplňován a možnosti, kterých tím mohl dosáhnout, byly určeny již při obecném definování jeho koncepce v roce 1941. Platnost tohoto tvrzení byla potvrzena již v polovině roku 1942 výsledky činnosti první vlny výsadek.

Potřeba kvalitního zpravodajského zabezpečení, jako kategorická podmínka úspěchu zahraniční akce Edvarda Beneše, byla v konceptu od počátku konfrontována současnou poptávkou spojenců po provádění přímých akcí proti okupační moci. Tyto měly představovat důkaz,

že okupovaná republika nerezignovala na vlastní příspěvek ke spojeneckému úsilí a nestala se klidným zázemím Třetí říše, které svým rozvinutým průmyslem přispívá k vítězství německých zbraní. Tento rozpor vycházející z kombinace vnitřní potřeby a vnějších tlaků byl do programu implementován jeho tvůrcem, plukovníkem Františkem Moravcem, bez přihlídnutí k možnému rozsahu pozdějších následků. Proto již v první vlně plánovaných operací byly připravovány skupiny, které měly za úkol vytvoření zpravodajských rezidentur vedle skupin pověřených teroristickými úkoly, jejichž ambice dalece překračovaly vojenský rámec a u nichž musely být alespoň v nejasných obrysech předpokládány možný charakter a intenzita nevyhnutelné německé odvety. Působení skupin ANTHROPOID a SILVER A poskytlo exilovému vedení neocenitelnou zkušenost, kterou ovšem nebylo možné vždy do důsledku zhodnotit, neboť potřeba zpravodajského zajištění a současně přímého působení proti okupační moci nadále přetrvávaly. Nalézt optimální míru pro naplnění obou ambicí se ukázalo jako mimořádně obtížné po celou dobu války.

Rozporuplnou koncepci se podařilo prosadit především díky výrazné osobnosti Františka Moravce, neboť jako bývalý legionář byl přesvědčeným zastáncem aktivních forem boje proti okupační moci, jenž bezezbytku akceptoval nutnost v zápasu za národní samostatnost a svobodu přinášet oběti. Paradoxně to byl právě šéf československých zpravodajců, který se musel až do konce války i po ní potýkat s úspěchem skupiny ANTHROPOID, kdy byl později nucen míru svého podílu na provedení akce zastírat. V důsledku odvety okupačních orgánů byly totiž rozbity pracně budované agenturní sítě a přerušeno životně důležité spojení Londýna s domovem. Ztrátou nejcennějšího aktiva Moravcovy skupiny, radiostanice LIBUŠE, také nevyhnutelně došlo ke ztrátě vlivu a prestiže československých zpravodajců u britských partnerů, kteří si ve světle omezených výsledků první a druhé operační vlny nárokovali větší podíl na rozhodování o dalším směřování programu.

V hodnocení výsledků vlastní činnosti se Moravcova skupina v kritické době po skončení druhého stanného práva od britských partnerů příliš nelišila, neboť bilance v polovině roku 1942 nebyla nijak povzbuzující. První operační vlna, jež kulminovala v měsících březnu a dubnu vysazením mimořádně vysokého počtu sedmi skupin, skončila jejich úplným rozprášením ještě dříve, než řada z nich vůbec zahájila plnění stanovených úkolů. Členové výsadků padli v boji s gestapem, byli zatčeni a později popraveni nebo po svém dopadení případně dobrovolně kapitulaci přistoupili na spolupráci a stali se konfidenty. Z první vlny zůstali nakonec aktivní pouze členové výsadku SILVER B, kteří navzdory nepříznivým okolnostem nerezignovali, kteří se však

bez možnosti napojení na ostatní skupiny nebo domácí odbojové organizace museli uchýlit do hluboké ilegality a stali se štvanci. Úspěch výsadku ATHROPOID byl proto vykoupen nejen v řadách domácího obyvatelstva, ale taktéž v řadách programu zvláštních operací.

Míru úspěšnosti následného úsilí o obnovení spojení a cenu, kterou bylo nutno ještě zaplatit, velmi výstižně zhodnotil Jiří Šolc konstatováním, že Moravcova skupina se v roce 1943 ocitla v situaci, kterou nebylo možno označit jinak než hlubokou krizí. Pro pochopení této skutečnosti je klíčová činnost sledovaných výsadků první vlny, a proto je za využití posledních poznatků zhodnocen úspěšný útok na Reinharda Heydricha, který ovšem ve svých důsledcích na dobu bolestivě dlouhou paralyzoval program padákových výsadků již na samotném jeho počátku zánikem zpravodajské a spojovací skupiny SILVER A. Navzdory nepříznivému vývoji si program přesto dokázal uchovat nezastupitelnou hodnotu a ve svém celku představoval důležitý příspěvek ke konečnému osvobození, neboť padákoví agenti po celou dobu války pro okupační orgány představovali soupeře natolik závažného, že si jejich aktivity vynutily zřízení systémového řešení v podobě samostatného referátu ve strukturách gestapa. Přes zavedená opatření a pokračující ztráty výsadky třetí vlny nakonec v roce 1944 dokázaly ve své většině splnit stanovené úkoly a program probíhal až do konce války.

Detailnější exkurz do technické problematiky objasňuje další klíčový faktor, který rozhodl o průběhu operací, neboť z hlediska využívaných prostředků a uplatňovaných metod se jednalo o zcela nový a nevyzkoušený koncept, kde bylo nutné až v praxi ověřit platnost zvolených řešení. Tím je objasněn další jev charakteristický pro celé trvání programu, kterým jsou mimořádně vysoké ztráty v řadách jeho účastníků. Parašutisté měli jen velmi omezené možnosti v konfrontaci s protivníkem z důvodu minimální výzbroje, stejně jako byli při hledání optimálních parametrů rádiového provozu limitováni podmínkami agenturního vysílání, kde navíc komplexní charakteristika a technická úskalí komunikace v pásmu krátkých vln nemohly být s ohledem na tehdejší úroveň poznání reflektovány adekvátní úpravou operačních postupů. V neposlední řadě zasazení na bojiště vzdušnou cestou samo o sobě představovalo vysoce rizikovou činnost, která byla dále násobena rámcem konspirace. Statisticky nikoli náhodou o osudu většiny výsadků ve své většině rozhodl průběh vysazení a činnost bezprostředně poté. Práce proto představuje téma v souvislostech, které jsou klíčové pro pochopení výjimečnosti celého programu, který sehrál svou nezastupitelnou úlohu v zápasu za obnovení Československa v době druhé světové války a který stál na počátku nové tradice elitních jednotek současné Armády České republiky.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY

Vojenský historický archiv, Praha, fond 37 – Velitelství vojenské zpravodajské služby

ODBORNÁ LITERATURA

APPLEGATE, Rex, *Kill or Get Killed*, Harrisburg 1943.

BERTON, Stanislav, *Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha*, Praha 2011.

BISHOP, Chris, *The Encyclopedia of Weapons of World War II*, London 1998.

BOGER, Jan, *Elitní a speciální jednotky světa*, Praha 1995.

BROWN, Peter, *Manchester Airport Through Time*, Stroud 2017.

BŘEČKA, Jan, *Silver B neodpovídá: historie čs. paraskupiny z Velké Británie v letech 2. světové války*, Brno 2004.

BULL Stephen, *Commando Tactics. The Second World War*, Barnsley 2011.

BURIAN, Michal, *Atentát: operace Anthropoid 1941–1942*, Praha 2002.

CAQUET, Pierre, *Zvon zrady. Mnichovská dohoda a Československo 1938*, Brno 2020

ČVANČARA, Jaroslav, *Anthropoid: příběh československých vlastenců*, Praha 2016.

ČVANČARA, Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc. 1939–1941*, Praha 2008.

ČVANČARA, Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc. 1941–1943*, Praha 2008.

ČVANČARA, Jaroslav, *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc. 1943–1945*, Praha 2008.

DUNSTAN, Simon, *Commandos: Churchill's 'Hand of Steel'*, Oxford 2003.

EMMERT, František, *Atentát na Heydricha*, Praha 2016.

FAIRBAIRN, William, *Get Tough! How to Win in Hand-to-Hand Fighting*, London 1943.

FERGUSON, Gregor, *The Paras. British Airborne Forces, 1940–1984*, Oxford 1984.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek XV.a*, Praha 2006.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek XV.b*, Praha 2007.

GRANT, R. G. *Vojáci. Válečníci v proměnách staletí*. Praha 2008.

HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem 2002.

HARTINK, Anton, *Velká encyklopedie pistolí a revolverů*, Praha 2002.

HARTINK, Anton, *Velká encyklopedie vojenských zbraní*, Praha 2002.

JELÍNEK, Zdeněk, *Operace Silver A*, Praha 1992.

JELÍNEK, Zdeněk, ŠUSTEK, Vojtěch, *Operace Silver A*, Praha 2010.

JIRÁSEK, David, *Historie českých speciálních sil. Výzbroj a výstroj výsadkářů a průzkumníků 1947–2001*, Praha 2018.

KMOCH, Pavel, *Operace Anthropoid: Epilog*, Praha 2018.

- LOCKHART, Robert Hamilton Bruce, *Přichází zúčtování*, Krnov 2004.
- MAREK, Jindřich, *Muži z Ringway I.: českoslovenští parašutisté ve Velké Británii 1941–1945*, Cheb 2014.
- MAREK, Jindřich, *Pátou kartu bere smrt*, Cheb 2000.
- MARÉS, Antoine, *Edvard Beneš, Drama mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha 2016.
- MATÚŠŮ, Marie, *Muži pro speciální operace*, Praha 2005.
- MORAVEC, František, *Špión, jemuž nevěřili*, Praha 1990.
- NORTON G. G., *The Red Devils: From Bruneval to Falklands*, London 1971.
- PAJER, Miloslav, *Českoslovenští letci v RAF. Jednotky britského bombardovacího a pobřežního letectva. 1940 – 1945*, Praha 2016.
- PEGLER, Martin, *The Thompson Submachine Gun. From Prohibition Chicago to World War II*, Oxford 2010.
- PERQUIN, Jean-Louis, *The Clandestine Parachute and Pick-Up Operations*, Paris 2012.
- PERQUIN, Jean-Louis, *The Clandestine Radio Operators*, Paris 2011.
- PERQUIN, Jean-Louis, *The Special Forces Equipment – British Parachutes*. Paris 2015.
- QUARRIE, Bruce, *German Airborne Troops, 1939–45*, Oxford 1983.
- SMITH, Carl, *US Paratrooper, 1941–45*. Oxford 2000.
- STEHLÍK, Eduard, *Jan Kubiš. Nezastaví mne ani to nejhorší...*, Žďár nad Sázavou 2017.
- STEJSKAL, James, *No Moon as Witness: Missions of the SOE and OSS in World War II*, Oxford 2021.

ŠIKOLA, Čestmír, POSPÍŠIL, Jaroslav, *Nešli stejnou cestou. Osudy parašutistů a konfidentů gestapa*, Vizovice 1994.

ŠMEJKAL, Pavel, *Protektorátem po stopách parašutistů: vojáci – odbojáři – památníky*, Praha 2016.

ŠMEJKAL, Pavel, *Silver A*, Praha 2018

ŠMEJKAL, Pavel, PADEVĚT, Jiří, *Anthropoid: průvodce*, Praha 2016.

ŠOLC, Jiří, *A zpívali jsme Tipperary: výcvik československých parašutistů ve Velké Británii*, Praha 1993.

ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů: Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, Praha 1991.

ŠOLC, Jiří, *Červené barety*, Praha 2003.

ŠOLC, Jiří, *Ďáblova past*, Praha 1993.

ŠOLC, Jiří, *Podpalte Československo!: kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939–1945)*. Praha 2005.

ŠOLC, Jiří, *Po boku prezidenta. František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*, Praha 2007.

ŠOLC, Jiří, *Přijdeme za svítání. Diverze v neregulární válce československého odboje v letech 1939–1945*, Praha 2005.

ŠUSTEK, Vojtěch, *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Svazek 1, Praha 2012.

ŠUSTEK, Vojtěch, *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*. Svazek 3, Praha 2019.

TANNER, John, *RAF Airborne Forces Manual, The official Air Publication for RAF Paratroop Aircraft and Gliders, 1942–1946*, London 1979.

THOMPSON, Leroy, *Fairbairn-Sykes Commando Dagger*, Oxford 2011.

THOMPSON, Leroy, *The Colt 1911 Pistol*, Oxford 2011.

THOMPSON, Leroy, *The Sten Gun*, Oxford 2012.

WINDROW, Martin, *Luftwaffe Airborne and Field Units*, Oxford 1972.

ODBORNÉ ČLÁNKY A STUDIE

ČERNÝ, Karel, RAJLICH, Jiří, *K tragédii paravýsadků IRIDIUM a BRONSE*, In: *Historie a vojenství*, časopis Vojenského historického ústavu, roč. LVIII, 1 / 2009, s. 13–30.

ČVANČARA, Jaroslav, *Nevzdáme se! Nidky! Jozef Gabčík. Život a smrt velitele skupiny Anthropoid*, In: *Paměť a dějiny*, 2015 / 02, s. 2–16.

HANÁK, Vítězslav, *Rádiová stanice skupiny SILVER A LIBUŠE a její radiotelegrafista svobodník Jiří Potůček*, In: *Východočeský sborník historický*, 5 / 1996, s. 213–240.

NĚMEČEK, Jan, *Libuše volá Londýn I. (Radiodepeše vyměněné mezi vysílačkou LIBUŠÍ a Londýnem 9. ledna – 15. dubna 1942)*, In: *Východočeský sborník historický*, 3 / 1993, s. 299–351.

NĚMEČEK, Jan, *Libuše volá Londýn II. (Radiodepeše vyměněné mezi vysílačkou LIBUŠÍ a Londýnem 16. dubna – 5. srpna 1942)*, In: *Východočeský sborník historický*, 4 / 1994, s. 213–261.

PLZÁK, Josef, *Analýza agenturního rádiového spojení se stanicí LIBUŠE*, In: ŠUSTEK, Vojtěch, *Operace SILVER A*, Praha 2010, s. 287–327.

SEDLÁČEK, Jiří, *Antény pro provoz na KV*, In: *DICOM Inform*, Praha 2009, č. 37.

PŘÍRUČKY A OSTATNÍ MATERIÁLY

BRITISH COMMANDOS. Special Series No. 1. Military Intelligence Service. War Department. Washington 1942.

Příručka pro obsluhu, provoz, balení, ošetřování, skladování, údržbu a opravy osobního výsadkového padáku OVP-12 SL, Jevíčko 2012.

Radio Communications In the Digital Age. Volume I. HF Technology. Second edition, Harris Corporation, 2005.

Radio Communications In the Digital Age. Volume II. VHF/UHF Technology. Second Edition, Harris Corporation, 2005.

Příručka Provedení základních seskoků na padáku OVP-80, Vysoká vojenská škola pozemního vojska, Vyškov 1995.

RESUMÉ

The subject of this thesis is a program of clandestine parachute operations organized by the Czechoslovak government-in-exile during WWII. The aim of this thesis is a detailed analysis of key factors that formed an unorthodox military concept which used espionage, intelligence, sabotage and joint action with the domestic resistance movements. The origin of the program is clarified and explained on a broader basis of political and military situation during the war years 1939–1940. The thesis covers key moments that formed a fighter of a new kind, a specialist of unconventional warfare – a parachute agent who executes intelligence and sabotage behind enemy lines.

Selected technical problems reveal this unique military concept as an interesting and thrilling venture inevitably connected with the high level of risk as many of the techniques and designs were introduced shortly before or even during the war years. Limited opportunity to prove effectiveness of chosen technical solutions and operational measures prior WWII inevitably required a steep learning curve on the battlefield. Naturally, experience learned the hard way came at a price. From a technical perspective two most critical factors which in most cases decided the outcome of operations were the parachute deployment phase and the practical application of radio security measures. Jumping out of a plane behind the enemy lines as an agent was challenging enough for all volunteers. Conditions upon which this had to be executed furthermore pushed any individual to his limits at the very beginning of his mission. The agents were deployed categorically under night conditions into the unknown drop zone with only a vague idea of its location. They had to jump with heavy containers loaded with equipment which they had to retrieve from a landing site as soon as possible. Injuries sustained after botched landings, lost or unrecovered containers or failure to link up with other jumpers on the ground were in many cases the main causes for an unsuccessful mission. Plenty of room to make a fatal mistake was also offered every time the clandestine radio operator turned his radio on as most of the crucial knowledge about short wave propagation characteristics was not available during WWII.

The first encounters with the enemy quickly revealed that there was a razor-thin room left for the mistakes. The merciless adversary was far ahead with his effective countermeasures – clandestine radio communication was monitored, resistance networks were penetrated by double-agents and the rest of the society was discouraged from any assistance to the guerrilla fighters by regular and systematic waves of terror. The life expectancy of the parachute agent therefore did not exceed a few months. Most of the volunteers did not reach the age of 30 when they entered the program and some of them were as 21 years old. When they heard the 'GO!' call while strapped in the parachute harness most of them had only a few days to live. This thesis is about their courage and the unique program which formed the foundation upon which a new tradition of Czech special forces was built.